SLOVENSKO

Časopis pre Slovensko a slovenský svet

Ročník XXXVII., 1,90 eur

ZIMA 2015

Od Uhrovca po Modru – pamätnica Roka Ľudovíta Štúra!

Pohyblivý svet v objektíve ako vášeň

Najväčšie športové radosti roka 2015

Veľká vedomostná súťaž

SLOVENSKO
Časopis pre Slovensko a slovenský svet

Vydávajú:
Matica slovenská
P. Mudroňa 1
036 01 Martin
IČO: 00179 027
DIČ: 2020603123
a
Neografia, a. s.
Sučianska 39A
038 61 Martin
31597912
DIČ: 2020433217

Číslo 4/2015, zima, štvrťročník
Ročník XXXVII.
EV 4012/10

Šéfredaktor:
Igor Válek

Predseda redakčnej rady:
Marián Tkáč

Grafický redaktor:
Ján Novosedliak

Adresa redakcie:
Matica slovenská
P. Mudroňa 1
036 01 Martin
Tel.: 00421 434 012 840
E-mail: slovensko.sefredaktor@gmail.com

Cena výtlačku: 1,90 eur

Celoročné predplatné do zahraničia:
Európa 20 eur,
ostatné štáty sveta 30 USD

Rozširujú:
Vydavateľstvo MS Martin,
Mediaprint Kapa

Predplatné a objednávky zo SR zasielajte na adresu:
periodika@matica.sk

Sadzba, zlom a príprava tlačových podkladov:
Ján Novosedliak

Reprodukcia, tlač:
Neografia, a. s.
Ul. Sučianska 39A
038 61 Martin-Priekopa

Zadané do tlače 1. decembra 2015,
vydané 7. decembra 2015.
Nevyžiadané rukopisy a fotografie redakcia nevracia.
Podávanie novinových zásielok povolené OZ
SaRP Banská Bystrica, č. j.
ISSN 0231 – 7303

Fotografia na obálke:
Pavol Ďurčo (1) a Radoslav Ondrašovič (48)

3 Nedajme si bielosť času!
4 Obzretie sa za matičným rokom aj pohľad vpred
6 Prebudil národ a predstavil ho svetu
7 Štúrov obdiv k predchodcom a ich prekonávanie
8 Reformátor na Hrade
10 Od pútnikov až po tiene zjavenia
12 Velikánov odraz vo filatelii
14 Napísané a v knihách vydané zostane
15 Štúrova dobrá voda a prameň národnej vôle
16 Svetlo od Uhrovca po Modru
18 Zvečnený kardinál Korec
19 Nad dlhou cestou Romana Kaliského
20 Striebornica svätogorazdovskej tradície
22 Film, hory a ľudia
24 Pohyblivý svet v objektíve ako vášeň
26 Remeslo, kumšt, cit, paráda a tvorivosť
29 Spojenie s rodnou hrudou v Savojsku
30 Slovensko je ich svetom
32 Veľký krajanský týždeň
33 Pracujú v prospech Slovákov v Írskej republike
34 Pávia pyšnosť pod Pilišom
36 V súradniciach tradície a novátorstva
38 Sibiriáda Mikuláša Gaceka
40 Čas radosti, ale aj očakávaní a tajomstiev
42 Obhajca osvedčených ľudských hodnôt
43 Kukučínove vyznania v dni sviatočné
44 Činorodý človek Mišo A. Kováč-Adamov
45 Muž dobrý ako chlieb
46 Najväčšie športové radosti roka 2015

Matica slovenská vydáva okrem magazínu Slovensko tieto periodiká:
- Slovenské pohľady
- Kultúra slova
- Slovenské národné noviny

Informácie o cenách predplatného a ďalšie podrobnejšie informácie nájdete na internetovej stránke www.matica.sk

Kontakt na objednávky: Matica slovenská, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, 043/381 28 30, 0918 904 931, 7 : periodika@matica.sk

OBJEDNÁVKA

Od čísla ..... 2015, v počte ..... kusov,
za jednoročné predplatné 30 USD, 20 eur (pre zahraničných odberateľov),
7,60 eur (pre odberateľov na Slovensku)
Meno: .....
Adresa: .....
.....
Mesto: ..... Krajina: ..... PSČ: .....

Poznámka: Túto objednávku (s potvrdením o zaplatení) pošlite na adresu:
Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, Slovensko

SUBSCRIPTION

Beginning number 2015,
for one year subscription of $ 30, eur 20
Name: .....
Address: .....
.....
City: ..... State: ..... ZIP: .....

Note:
Send this subscription, address:
Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, Slovakia

S L O V O Š É F R E D A K T O R A

Nedajme si bielosť času!

Vo všeobecnosti sa nám často zdá – a rôzne štúdie odborníkov na náš duševný život a jeho sociálne súvislosti a ukazovatele to, žiaľ, aj dokazujú –, že žijeme akoby čoraz rýchlejšie. Hoci má čas svoje nemenné, presne vymedzené fyzikálne zákonitosti a ukazovatele, jeho rýchlosť, pocitovo vnímaná z rýdzo ľudského pohľadu, akoby neustále stúpala. Hlavne na konci roka sa nám zdá, akoby osedlal bieleho koňa a cválal (sám so sebou?!) opreteky. Našťastie, aspoň trochu spomalí – a my spolu s ním – svoj cval počas najkrajších sviatkov roka, keď ho zarazí (a zrejme aj priláka, veď kto by jej odolal?!) príjemne korenistá vôňa ihličia, sladká atmosféra domova, pohládzajúca blízkosť srdcu blízkych ľudí a až hmatateľne prítomný pokoj. Príjemné opojenie pocitom šťastia a tušenie veľkého tajomstva (nielen pod vysvieteným stromčekom) spojené s vianočnými sviatkami. Na veľa spôsobov príjemné a krásne ich prežívame rok čo rok, poznáme v horizonte dlhodobej súčasnosti a ešte onakvejšie boli, pravdaže, v mnohovrstevnatej minulosti. Vo zvykoch našich predkov, keď napríklad dňom a nociam už od Lucie až po Štedrý deň pripisovali mimoriadny význam. Nečudo, ide o dni slnovratné a povery a nimi sprevádzané obyčaje mali vždy veštebný a pranostický charakter. Jedným z priam odvekých symbolov Vianoc je stále betlehem. U nás sa prvé betlehemy objavili v 13. storočí a dodnes sú najčastejšie a najprirodzenejšie spojené s drevom ako slovenskému človeku veľmi blízkym materiálom. Taký, navyše oživený pohybom množstva postáv, nájdete napríklad aj v centre Banskej Štiavnice... ale aj na stránkach magazínu, ktorý práve držíte v ruke. Dostávame sa teda k obsahu zimného magazínu, kde si okrem spomínanej sviatočnej idyly v domácej „časti“ pripomenieme jubilujúcu Umeleckú besedu slovenskú, Ústredie ľudovej umeleckej výroby a či oživenú svätogorazdovskú tradíciu; pomyselnú času zdvihneme aj k jubilujúcim osobnostiam kultúrneho a spoločenského života a vo chvíli ticha si zaspomíname na dvojicu veľkých Slovákov stojacich celým svojím životom a dielom za „vecami“ národnými – na J. E. kardinála Jána Chryzostoma Korca a novinára, publicistu a spisovateľa Romana Kaliského – ktorým sa naplnili zmysluplné životy na tejto zemi. Ešte stále žijeme Rok Ľudovíta Štúra a na pôde jeho mnohých podujatí homogénne smerujúcich k tomu, aby sme si hlbšie uvedomili aktuálny odkaz diela muža, ktorý „prebudil národ a predstavil ho svetu“, ako píše v rovnomennom pohľade naň Jaroslav Rezník. Ako sme už pred časom avizovali, veľkú časť magazínu sme teda venovali Roku Ľudovíta Štúra a pripravili sme pre vás časopisecký pamätnicu. Z jej obsahu: štúdia renomovaného historika Štúrov obdiv k predchodcom a ich prekonávanie; pohľad na reprezentačnú výstavu Reformátor na hrade; zhrnutie a recenzia pôvodných umeleckých projektov Od pútnikov až po tiene zjavenia; Velikánov odraz vo filatelii; pohľad na aktuálne knižné reflexie Napísané a v knihách vydané zostane; ukážka z práve vychádzajúcej knihy povestí Štúrova dobrá voda a prameň národnej vôle; dvojreportáž z početne najväčších celonárodných podujatí Svetlo od Uhrovca po Modru... Výrazná je, pravdaže, časť magazínu venovaná životu krajanov, zaujímavým ľuďom a ich príbehom. Za všetky spomeniem aspoň obľúbenú slovenskú spevácku tradíciu v Maďarsku a či Liptáka, ktorý svojím umením fotografickej reportáže dobýja svet, no dobre vie, že domov má len jeden a vracia doň aj svoje deti. Nechýbajú pohľady na dianie v spolkovom živote, dozviete sa o skúsenostiach z pôsobenia jedného centra v Dubline aktívne pomáhajúceho plnému životu krajanov v Írsku. Záver roka bol mimoriadne plný aj na udalosti v spolkovom živote krajanov. Najskôr sa stretli v Matici slovenskej v Martine, aby revitalizovali Radu Slovákov žijúcich v zahraničí a potom v Bratislave na valnom zhromaždení Svetového združenia Slovákov v zahraničí (SZSZ), aby sa, aj s prispením Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí, s ktorým podpísali memorandum o spolupráci, venovali riešeniu spektra otázok, ktoré prináša každodenný život (podstatné nájdete v článku Veľký krajanský týždeň). Presne toľko, koľko rokov má v rodnom liste Slovenská republika, má zapísané aj Radio Slovakia International (RSI). Jeho hlavnou témou vysielania je od počiatku všetko, čo sa vzťahuje k Slovensku. Či už je to aktuálne dianie v jeho najširšom chápaní, alebo sú to významné udalosti z minulosti, úspechy ľudí z mnohých oblastí, výnimočné pamiatky, prírodné krásy – skrátka Slovensko ako také. Viac v článku Slovensko je ich svetom. Tu sa už dostávame k spolupráci magazínu SLOVENSKO so spomenutými organizáciami (RSŽZ pri MS, Krajanské múzeum MS, Svetové združenie Slovákov v zahraničí, Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí a Radio Slovak International), ktorá začína naberať jasné kontúry tak, aby sa bohatším a plnším obsahom aj viacerými modernými formami prejavila v budúcom roku a v rokoch ďalších. Ale napríklad aj tým, že obsah aktuálneho čísla magazínu (aj archív) a výber z článkov nájdete nielen na www.matica.sk, ale aj na webových stránkach a či – v prípade RSI – vo vysielaní. Skrátka, jednou z domén pôsobenia magazínu SLOVENSKO a jej výsledkom bude synergia, sústredenie dobrého potenciálu tak, aby pomáhal, kde je to treba, poskytoval priestor na prezentáciu, ale aj na výmenu skúseností, potrebnú metodiku, meniacu sa legislatívu atď. Vidíte, priatelia, je toho dosť – a to sme kdesi na začiatku písali o zrýchľovaní času!

Nedajme si však vziať jeho bielosť znamenajúcu čistotu aj krásu zimnej krajiny a našich vnútorných svetov (nielen) počas najkrajších sviatkov roka. Nech nás sprevádza čo najviac aj v celom roku 2016! Bodkou, ktorú radi robíme za rokom aj predplatiteľskou súťažou, je vyhlásenie vyžrebovaných víťazov. Peknú knihu aj s venovaním autora nájdu pod stromčekom Dagmar Dubovská z Liptovského Jána, pedagógovia a žiaci I. ZŠ z Michaloviec a Milan Malast zo Starej Ľubovne. Všetkým srdečne gratulujeme! Už v jarnom čísle nájdete VEĽKÚ VEDOMOSTNÚ SÚŤAŽ O SLOVENSKU a takto o rok sa jej víťazi potešia cenám, ktoré im umožnia našu vlasť spoznať ešte lepšie.

Igor VÁLEK

Obzretie sa za matičným rokom aj pohľad vpred

Predseda MS Marián Tkáč

Pomaly sa napĺňa posledný mesiac roka, je tu zákonite čas aj na bilancovanie, obzretie sa. Hodnotenie roku 2015 z matičného pohľadu aj ďalšie súvisiace otázky a odpovede sú predmetom nasledujúceho rozhovoru s predsedom MS Mariánom Tkáčom a správcom MSMarošom Smolcom.

Tkáč: *Bol to vcelku dobrý rok. Verím, že Matica sa po ekonomickej stránke odrazila od dna a v rámci svojich aktivít sme ostali verní tradičným podujatiam a pridali sme niečo navyše.*

Smolec: *Finišujúci rok bol pre Maticu slovenskú rokom v napĺňaní reštrukturalizačného plánu ustanovizne z roku 2014. Šetrenie sa neskončilo, musíme v ňom pokračovať aj budúci rok. Nie je však ešte všetko také, aké by malo byť. Ekonomický vývoj v našej tlačiarni Neografia sa konečne zlepšuje a po dvojročných vysokých stratách sme tento rok vykonali výraznú zmenu v zisku z prevádzkovej činnosti, teda polygrafie, a to z mínus 2 milióny eur na mínus 200 tisíc eur. Žiaľ, zlé rozhodnutia z minulosti týkajúce sa investícií do tlačiarní v Srbsku tento výsledok ešte ovplyvnia. Napriek tomu stále tlačíme na manažment tlačiarne, aby začali konečne zarábať. Po dvoch rokoch útlmu je predpoklad pozitívneho hospodárskeho výsledku až v roku 2016. Z toho vyplýva, že Matica slovenská ako hlavný akcionár Neografie môže očakávať dividendy až v roku 2017. Z tejto jasnej bilancie vyplýva, že Matica prežila a prežije bez dividend tri účtovné roky. Pritom v minulosti bola zvyknutá na dividendy od 250 tisíc až po takmer milión eur ročne. Ak si k tomu pripočítame účelovú dotáciu Ministerstva kultúry SR takmer 1,5 milióna eur a vlastné príjmy z činnosti vo výške okolo 150 tisíc eur, v Matici bolo radosť pracovať. Nechápem, prečo bývalí predstavitelia z nedávnej minulosti aj zodpovední pracovníci z finančného útvaru priviedli Maticu takmer pred platobnú neschopnosť. Ocitli sme sa v nej v júni 2014, keď som sa stal správcom. Neografia za posledných desať rokov vyplatila Matici dividendy vo výške viac ako 6,5 milióna eur. Neviem, kde sa podeli. Ešte dodám, že Neografia generovala vysoké zisky ešte pred zavedením eura, pretože finančnými operáciami získavala vysoké zdroje zo zaistenia kurzu koruny voči euru. Tlačiareň síce bola zisková, avšak z predmetu svojej činnosti – podnikania v tlačiarenskom priemysle – bola dlhodobo a, žiaľ, aj je stále v strate. Vedenie Neografie i vedenie Matice túto situáciu vôbec neriešili. Až pred vyše rokom sme sa zamysleli nad vysokými výdavkami, predraženým nákupom papiera, prezamestnanosťou, teda nad nutnou reštrukturalizáciou aj v Neografii. V tomto duchu tlačíme v orgánoch na manažment, ktorý zmeny realizuje. Verím, že ovocie príde už v roku 2016, pozitívny vývoj tomu nasvedčuje. Rok 2015 bol aj rokom splácania dlhov Matice slovenskej. To bola moja ekonomická výzva. Splatenie týchto dlhov bolo o to náročnejšie, že sme na to nemohli použiť štátne peniaze, ale súkromné matičné, ktorých stále generujeme málo. A k tomu sa nám ešte pribalil dlh za predčasne ukončenú digitalizáciu Archívu MS vo výške 150 tisíc eur. Odhadom sme mali dlhy na úrovni 500 tisíc eur. Po roku sa nám podarilo splatiť dlhy vo výške skoro 300 tisíc eur a aktuálne máme záväzky maximálne vo výške do 10 tisíc eur, niektoré riešime aj súdnou cestou. Z tohto pohľadu vstúpi Matica do rozpočtového roku 2016 s čistým stolom. Samozrejme, gro záväzkov sme splatili z predaja dubióznego majetku a to z odpredaja Domu MS v Moldave nad Bodvou a predaja poslednej starej časti budovy Neografia C. Značnú časť zdrojov sme získali aj vysporiadaním tzv. zámennej zmluvy s Neografiou, ktorá bola zrealizovaná v rozpore so zákonom 176 a prokurátor túto zmluvu zo zákona zrušil. Pomohlo nám aj výrazné šetrenie a mnohé personálne opatrenia.**

Naša najstaršia kultúrna ustanovizeň aj vnútorne prechádzala ďalším vývojom, zmenami, ktoré ovplyvňovali jej chod aj „výstupy“ smerom k slovenskej spoločnosti. Ktoré boli v tomto zmysle v Matici slovenskej najvýznamnejšie?

Tkáč: *„Úradnícky zbor“ Matice sme výrazne omladili, čo by mal byť základ aj pre kvalitu. Tá iste príde, ak mladí matičiari pôjdu v šľapajach Jozefa Cígera Hronského či Jozefa Škultétyho.*

Smolec: *Matica slovenská svoju aktuálnu historickú úlohu splnila pri formovaní druhej slovenskej štátnosti v období rokov 1991 – 1993. Bol to neoceniteľný prínos. Potom však akoby na dvadsať rokov zaspala na vavrínoch. Uzatvorila sa do vlastného vnútorného sveta. Akoby žila vo vákuu, čas plynul a ona stála na mieste. Akoby chcela navždy zotrvať v rokoch vzniku Slovenskej republiky. Tak sa stalo, že napríklad nereagovala správne na rôzne legislatívne zmeny týkajúce sa nakladania s jej majetkom alebo verejného obstarávania. Matica je sčasti financovaná štátom z verejných zdrojov. Preto je jej povinnosťou otvoriť sa verejnosti. Nielen kontrolám z ministerstva kultúry, daňového úradu alebo Najvyššieho kontrolnému úradu (NKÚ). Potom ako som sa stal správcom, dal som si úlohu otvoriť sa slovenskej spoločnosti. A myslím, že za ten rok sa nám to podarilo. Potvrdili to aj výsledky kontroly NKÚ týkajúce sa nakladania s majetkom verejnoprávnej inštitúcie a verejného obstarávania. Museli sme vykonať viacero zmien v našich vnútorných dokumentoch, aby sme sa správali korektne a otvorene. Ja osobne pravidelne informujem e-mailom o výsledkoch práce ustanovizne všetkých poslancov výboru NR SR pre kultúru a médiá.*

Profesionálni pracovníci Matice a množstvo dobrovoľných členov v jej štruktúrach po celom Slovensku aktívne stáli pri organizovaní kultúrno-spoločenských podujatí. Vyberte pár z nich, ktoré podľa vás nesú punc najvyššej dôležitosti. Okrem tých spojených s Rokom Ľudovíta Štúra, keďže sú predmetom samostatného príspevku vedeckého tajomníka MS.

Tkáč: *Tak napríklad Národné matičné slávnosti sme usporiadali v Hrušove, v Parku sv. Cyrila a Metoda v Martine pribudla busta Ľudovíta Štúra a Jozefa Cígera Hronského, takže základy slovenského panteónu – sedem búst a solúnski bratia – už máme. Najviac zo všetkých inštitúcií a organizácií sme prispeli k úspešným oslavám Roku Ľudovíta Štúra a konečne sme pristúpili aj k modernej forme prezentácie Matice, jej aktivít, ale aj osobností slovenských dejín, a to prostredníctvom krátkych matičných videoklipov. Opäť sme museli prebudovať aj celé Krajanské múzeum, v ktorom momentálne pracuje len riaditeľka Zuzana Pavelcová. Napriek tomu sme vykonali kus práce v komunikácii so Slovákmi v zahraničí a práve v novembri založíme tzv. Radu Slovákov žijúcich v zahraničí pri MS, ktorá bude koordinačným a komunikačným orgánom medzi Maticou a slovenským zahraničím. Okrem toho sme začali práce na vytvorení knižnice slovenskej štátnosti v priestoroch KM MS v Bratislave, Jozefínskej knižnici. Podali sme žiadosť na grant o európsky projekt v rámci veľkého projektu Erazmus na podporu výučby materinského slovenského jazyka pre Slovákov z Francúzska a Írska a ideme aj do cezhraničnej projektovej spolupráce so Slovákmi z Poľska a Česka. Aktívne sa zúčastňujeme na ich stretnutiach a snažíme sa im pomáhať, ako sa len dá. Najnovšie riešime isté tlaky miestnych srbských politikov na Slovákov vo Vojvodine a konfrontujeme štátne orgány, ako im pomáhajú.*

Bilancovaním sme začínali, onedlho vstupujeme do roku 2016 a to znamená ďalšiu kontinuálnu prácu, napĺňanie ďalších predsavzatí a výziev, plánov a cieľov. Skúste stručne zhrnúť to najdôležitejšie, čo čaká Maticu slovenskú v letopočte končiacom sa číslicou šesť...

Tkáč: *Budúci rok bude v Matici Rokom Vajanského, ale okrúhlych výročí je viacero. 170. výročie vzniku oslávi takpovediac Vajanského o rok starší „súrodenec“ – Slovenské pohľady, pri zrode ktorých stál jeho otec Hurban. Nepôjde nám pritom o akcie pre akcie, ale o zmysluplné udržiavanie tradícií, ktorých zrnká zasiali aj uvedení dvaja muži. Napríklad hľadanie osobitostí „slovanskej“ vedy, slovanského nazerania na svet a – poviem otvorene – aj záchrany Európy.*

Smolec: *Maticu slovenskú čaká dôležitý snem, ktorý sa už dva roky odkladá, a valné zhromaždenie MS, kde radoví matičiari zvolia svojich predstaviteľov. Snem by mohol byť už v roku 2016, valné zhromaždenie bude až v roku 2017. Napriek tomu by mali začať konečne aktívne pracovať komisie na príprave zmien v stanovách Matice, ktoré sú nevyhnutné a potrebné. Priniesol ich čas a skúsenosť z riadenia ustanovizne. Avšak bez celomatičnej spoločnej diskusie to nemá význam. V Matici sa nemôžeme rozdeľovať na „našich“ a „nenašich“. Sme v Matici s rovnakým poslaním a prianím. Pomáhať nášmu národu v ťažkých dobách globalizácie a potierania národných princípov. Preto jednoznačne v pozícii správcu presadzujem politiku zjednocovania sa. Isto aj mňa niekto kritizuje, ale nebudem sa mu za to mstiť. Naopak, budem sa ho snažiť presvedčiť, prečo konám tak, ako konám. A mnohých matičiarov som už aj presvedčil. Ešte ostávajú anonymní autori kritických listov. Ale ako ich presvedčiť, keď neviem, kto sú...*

Správca MS Maroš Smolec

Čo chcete odkázať Slovákom i matičiarom v súvislosti s blížiacimi sa vianočnými sviatkami a vstupom do nového roka?

Tkáč: *Aby ostali Slovákmi v dobrom i zlom. A modlím sa, aby toho „zla“, ktoré sa na nás valí ako Turci na prelome stredoveku a novoveku, bolo čo najmenej. Aby nás nepoložilo na lopatky.*

Smolec: *Matica slovenská vždy vychádzala z kresťanských princípov spolunažívania. Pre mňa je dôležitá jednota Matice slovenskej i slovenského národa ako takého. Lebo tá nejednotnosť od čias Svätoplukových synov až po dnes nás ubíja. Namiesto toho, aby sme spojili sily za spoločnú vec, rozdeľujeme sa. Žiaľ, platí porekadlo, že kde sú dvaja Slováci, vzniknú tri spolky. Takí sme. Od čias starých Slovákov cez štúrovcov, vojnové obdobie, komunizmus až podnes. Moju predstavu a prianie venujem hlavne Matici slovenskej: aby bola matkou, ktorá spája ľudí svojho národa. A či už to bude s nami, alebo bez nás, nie je dôležité. Len nech je to čo najskôr.*

Za rozhovor ďakuje **Igor VÁLEK**
Foto: archív redakcie

Prebudil národ a predstavil ho svetu

„My chytili sme sa do služieb ducha, a preto prejsť musíme cestu života tŕnistú.“ Hej, dal sa a spolu s ním celá skupina mladých zapálených vlastencov do služieb ducha. A duch – rozum je najprísnejší a často veľmi krutý pán. Ťažká je služba u neho. Taká ťažká, že len jedno slovo ju vystihuje úplne: obeta. Obeta! Kto potrebuje obetu? My všetci. Obetou je matka, keď vychováva dieťa, obeta je práca pre iných. Obetou je práca pre národ. Obeta je láska a najväčšia obeta je láska k národu, ktorý ju potrebuje, aby žil. Do takej služby sa dal Ľudovít Štúr. Do služby ľudu, medzi ktorým ho povila jeho mať. Hej, obeta je láska. Ale – čo je láska? Utrpenie a rozkoš, ktoré chodia v tesnom kruhu za sebou, takže nevieme, čo je prvé a čo druhé. Štúr to vedel. Vedeli to i jeho najvernejší. Preto spomína len utrpenie. No toto utrpenie bolo vyvážené rozkošou ducha, vedomím, že slúži najsvätejšej veci – veci národa, vedomím, že je na túto službu povolaný a vyvolený. Len táto rozkoš ducha mu dávala silu vytrvať vo fyzickom utrpení, kde utrpenie a rozkoš sú jedno. Utrpenie tela a rozkoš ducha.

Štúr a mladosť? Bol vôbec Štúr mladý? Stačil spoznať, čo je to mladosť?
Často sa sťažujeme, že dnešná mládež predčasne dospieva. Ľudovít Štúr prichádza do Bratislavy v roku 1829 a ako hovorí Štefan Krčméry: „nad životom národa svojho vážne zamyslený“. Uvedomme si – štrnásťročný chlapec! V roku 1834, po krátkom úradovaní v Uhrovci, sa opäť vracia do Bratislavy, aby pokračoval v štúdiu na tamojšom lýceu. Zakrátko urobil z tohto miesta vatru národného hnutia a kolísku spisovnej slovenčiny. To mal už deväťnásť rokov. A potom? Práca, práca a práca. Tvorba, mnohostranná tvorba v „službách ducha“. Práca pre svoj národ. Ozaj, spoznal Štúr vôbec, čo je mladosť? Mal kedy byť mladý aj keď nikdy iný ani nebol? Áno, nemohol nebyť mladý. Napriek tomu, že jeho záujmy v tých rokoch sa podstatne líšili od záujmov dnešných mladých ľudí. Čo ho k tomu viedlo? Poznanie a túžba. Poznanie, ku komu patrí, v akom stave a čoho je schopný ten národ, z ktorého vyšiel. A túžba týmto poznaním pomôcť svojmu národu. Pomôcť mu činmi.

Veď čo je mladosť, okrem tých sládkovičovských dvadsaťpäť rokov s otáznikom. Mladosť sú činy. A každý deň Ľudovíta Štúra bol poznačený činmi. Každý deň Ľudovíta Štúra bol teda poznačený mladosťou. Preto predčasne vyspelý a dospelý Ľudovít Štúr bol stále mladý. Elán, energia a prirodzené nadanie ho viedli k činom. K malým každodenným činom, z ktorých dužneli činy veľké, historické. Pozrime sa do archívov, s koľkými ľuďmi Štúr korešpondoval. Pozrime sa bližšie a skúsme spočítať, koľkými jazykmi písal tieto listy. A to je iba jedna, v porovnaní s ostatnými tá menšia stránka Štúrovej činnosti. Elán, energia, nadanie a túžba pomôcť svojmu národu ho viedli k činom. A činy sú mladosť. Preto bol stále mladý. A mladý i zomrel. Lenže – takáto mladosť nemôže umrieť. Len sa stráca, aby ju iní mohli ďalej nachádzať.

Štúr a láska? Presnejšie – Štúr a láska k žene? Smutný holub na streche, ktorý vzlietol mu zo srdca. Smutný holub na streche, ku ktorému niekoľkokrát letmo vzhliadol v „zhone žitia“, ale nikdy sa ho nepokúsil chytiť. Ako to bolo, Mária? Ako to bolo, Adela? Pochopili ste aspoň v sekunde smrti? Možno áno, možno nie. Ak nie, on vám odpustil, lebo vedel odpúšťať. Len sebe nič. Sebe a tým, ktorí boli proti jeho národu. Štúr a láska k žene. Zriekol sa jej, aby sa mohol celkom venovať svojmu národu. No môžeme sa zriecť lásky? Môžeme. Ale ona sa nás nezriekne. Je v nás, až sme z toho smutní. Je v nás a bolí. Dá sa vyzliecť smútok, dá sa striasť bolesť? Smútok môžeme iba predbehnúť, na bolesť nemyslieť. Raz nás však oboje dohoní. Keď nie skôr, tak vo chvíli smrti. Len láska sa nás nezriekne! Je v nás, lebo „diamant v hrude nezhnije“. Je v nej. No koho viac bolí, že nemôže vyjsť na svetlo a zajagať sa? Ten diamant alebo tú hrudu?
„Janko môj, smutná je moja duša až na smrť,“ povedal na smrteľnom lôžku Štúr Kalinčiakovi. Až v tejto chvíli ho bolesť a smútok dostihli. A to sa rovná víťazstvu: berme si svoje smútky len do hrobu. Na streche zostal smutný holub a nikto, už nikto z nás ho nechytí...

Štúr vzdelaný a prezieravý politik? Áno. V tomto prípade áno. Ale ako to bol s ním samým? Predpovedal si búrlivý život, predvídal svoju predčasnú smrť. Štúr – jasnovidec? Nie, Štúr – básnik. Básnik s veľkým talentom, ktorého sme ešte stále nedocenili. Ako básnik to mohol vysloviť, ako básnik to tušil. Niet iného vysvetlenia. Sú chvíle, keď je báseň ďaleko. Sú chvíle, keď musíme opustiť báseň. Ale báseň, tak ako láska, nás neopustí. Kráča za nami, trpezlivo vyčkáva, kedy sa otočíme a pozrieme jej opäť do očí. Báseň netreba volať. Príde sama a vstúpi do nás, len sa zastavme chvíľu sami v sebe. Hej, sami v sebe. Vtedy sa vyslovíme cez jej ústa. O živote, o smrti, o láske, o modrom nebi čiernom. A to, čo vyslovíme, už od seba neodoženieme. Svoje „Rozloučení“ už neodohnal ani Štúr – básnik.

Štúr a národ? Kruh sa uzaviera. Sme na jeho konci a či na začiatku? Kruh má iba stred. Ak chceme uzavrieť kruh, ktosi musí byť v strede. Národ – kruh, Štúr – stred? Dá sa to tak povedať? Len tak! Prebudil národ a predstavil mu svet. Prebudil národ a predstavil ho svetu. Ako? Jeho vlastnou rečou i rečou činov. Reč svojho národa uviedol „zo života do spisov“. Vyklčoval prales, urobil dolinu, v ktorej keď slovensky zavoláme, slovensky aj ozvena nám odpovie: Reč národa zo života do spisov uviedol...

(úryvok)

Jaroslav REZNÍK
Foto: archív

ŠTÚROV OBDIV K PREDCHODCOM A ICH PREKONÁVANIE

Spektrum podujatí dvestoročnice narodenia Ľudovíta Štúra potvrdilo, že ich nositeľ patrí medzi najdominantnejšie osobnosti moderných slovenských dejín a aj dnes sa teší záujmu i obdivu nielen umelcov a odborníkov, ale aj pozornosti – čo je ešte potešiteľnejšie – širokej verejnosti. Ba možno viac ako kedykoľvek predtým. Štúrov obraz sa v posledných mesiacoch objavoval v médiách, zobrazoval sa v pestrých formách, v rôznorodých súvislostiach a z rozličných uhlov pohľadu. Predsa však sa mi zdá, že jednému rozmeru Štúrovho pôsobenia – no pritom takému, ktorý umožňuje presnejšie pochopiť jeho historický význam – sa dostával menší priestor. Mám na mysli stav národného hnutia a úroveň emancipácie Slovákov pred Štúrovým verejným pôsobením.

Štúr si vážil odkaz aj dielo Jozefa Kollára a Jána Hollého

Hegel, Šafárik, Hollý, Kollár...

Musíme si uvedomiť, že Štúr a štúrovci totiž nezačínali na zelenej lúke. Kde ich predchodcovia skončili, oni nastupovali. Niekedy ich dielo rozvíjali, inokedy menili tak, aby bolo slovenské národné hnutie životaschopné a modernizácia Slovenska úspešná. Ľudovít Štúr vyzdvihoval každé dielo a názor svojich predchodcov, ktorý posilňoval národné vedomie Slovákov a také ich činy, ktoré prispievali k dôstojnejšiemu životu sociálne slabých vrstiev, najmä roľníkov. Jeho úcte sa tešila osvietenská generácia národovcov, ktorí sa ako prví na konci 18. storočia usilovali súbežne napĺňať ľudskú, sociálnu a národnú emancipáciu Slovákov. Štúrov záujem a obdiv však smerovali predovšetkým k jeho bezprostredným predchodcom. Priam ho fascinovali diela troch z nich. Spolu s veľkým nemeckým filozofom G. W. Hegelom sa práve ich práce najviac podpísali pod utváranie osobnosti budúceho vodcu generácie. Vecne ladené historické diela P. J. Šafárika zas umožnili Štúrovi objaviť históriu Slovanov v európskom kontexte a nájsť na javisku dejín pevné body. Nie div, že Štúr na bratislavskom lýceu prednášal dejiny Slovanov najmä podľa Šafárika. Jeho poslucháči boli vôbec prvou generáciou slovenských vzdelancov, ktorá sa systematickejšie oboznamovala s minulosťou Slovanov a čoraz zreteľnejšie aj Slovákov. No dušu mladého Štúra rovnako, ba ešte viac!, rozihrávalo rozplývanie sa i rmútenie Jána Kollára nad osudom Slovanov a Jána Hollého nad osudom Slovákov. Také verše ako napríklad tieto Hollého (*„Večňe-li odsúďen k tomu náš je tu na sveťe národ,/ Pod cudzím abi ľen sme zaprahľi jármom/ A vlastnú slobodu, vlastnú ňeužívaľi volnosť?“*) sa Štúrovi hlboko vrývali nielen do pamäti, ale mu aj vrásnili rozum a rozpaľovali srdce.
Ak však opustíme inšpirácie umením, históriou a ideami, pozícia mladého Ľudovíta Štúra a jeho druhov nebola závideniahodná. V prvých troch desaťročiach 19. storočia fungovalo slovenské národné hnutie veľmi problematicky. Malo dokonca slabšie organizačné základy ako na konci 18. storočia. Jeho väčšou oporou boli viac nadšení jednotlivci ako inštitúcie. Pôsobilo síce niekoľko slovenských študentských, divadelných, učeneckých spolkov, ale tie mali len lokálny charakter a tiež aj dosah. Národné aktivity sa obmedzovali na literárnu tvorbu viac-menej zaoberajúcu sa iba históriou, jazykom, literatúrou a náboženstvom. Sčasti išlo o umelecké, sčasti o publicistické diela. S výnimkou rokov 1812 – 1818, keď J. Palkovič vydával v Bratislave noviny Týdenník, nevychádzalo slovenské periodikum. Aj preto prebiehala komunikácia vo vnútri národného hnutia viac sporadicky ako pravidelne, častejšie na súkromnej písomnej a osobnej úrovni ako na verejnej a na spolkovej báze. Hnutie sa opieralo predovšetkým o nadšených jednotlivcov, horliacich za svoj národ a jazyk. Pôsobili rozptýlene, ich vyššiu koncentráciu zaznamenávame len v Pešťbudíne a v Bratislave, do istej miery aj v Liptovskom Mikuláši. Slovenskí národovci sa takmer nevenovali spoločenským pomerom a politickému dianiu. Neprichádzali s kritikou, ani s návrhmi na reformy spoločnosti, väčšina z nich sa nevyjadrovala ani k tomu, aké miesto a práva by mali mať Slováci v Uhorsku.

Jazyk, národné uvedomenie, hnutie a sila

Nevyriešeným zostával aj problém spisovného jazyka. Paralelne sa používali dva literárne jazyky. Z jazykovej dvojkoľajnosti vyplynul ďalší rozdiel – dve predstavy o národnej identite Slovákov. Katolícki vzdelanci ich považovali za samostatný národ (v ich jazyku kmeň). Naopak, evanjelici zotrvávali na predstave, že Slováci a Česi tvoria jeden československý (československý) kmeň, teda národ. Tento špecifický znak slovenského vývinu pôsobil ako jeden z hlavných brzdiacich momentov národného hnutia. Bolo rozčesnuté na dva konfesionálne prúdy, ktoré medzi sebou spolupracovali iba minimálne, len ťažko prekonávali názorové rozdiely. Aj to brzdilo národnú emancipáciu, stav národného hnutia sa totiž odrážal v nízkom národnom vedomí Slovákov. Osvojovali si ho iba málopočetné skupiny vzdelancov.
Táto situácia bola o to háklivejšia, že verejnú komunikáciu v Uhorsku už ovládali názory o jeho pomalšom či rýchlejšom pomaďarčení. Ako nutnosť to chápali politici, publicisti i tvorcovia maďarskej kultúry. Tento tábor bol silný. Na jeho strane stáli vplyvní politici, šľachtická verejnosť, mal dobré finančné zázemie i propagandistické možnosti. Uhorský snem začínal prijímať rečové zákony smerujúce k tomu, aby sa výlučným verejným jazykom v Uhorsku stala maďarčina. Slovenské národné hnutie bojovalo proti silnému protivníkovi viac-menej iba literárnymi zbraňami a málo praktickými témami.
Aktivity mladej generácie okolo Štúra od polovice 30. rokov sú reakciou na vyššie uvedené problémy a okolnosti. Práve ona začala meniť a dynamizovať slovenské národné hnutie. A predovšetkým Ľudovít Štúr dokázal najlepšie pomenovať podstatné problémy, určiť reálne nástroje ich riešení a stanoviť také ciele, aby sa národné hnutie vymaňovalo z uzavretosti a začal sa medzi Slovákmi upevňovať pocit národnej jednoty. Navyše Štúr dokázal pôsobiť na svoje okolie motivačne ako málokto. Naozaj, slovenské národné hnutie nadobúdalo na vitalite, obracalo sa k slovenskej verejnosti, stávalo sa nielen kultúrnou, ale aj politickou silou. Začala sa utvárať slovenská politika i jej program budúceho, modernejšieho a slobodnejšieho Slovenska. Predovšetkým vďaka Ľ. Štúrovi prešli národné hnutie a samotná slovenská spoločnosť za zhruba 15 rokov takými modernizačnými zmenami, že ich obrazy na začiatku 30. rokov a v polovici 19. storočia sa značne odlišovali.

Dušan ŠKVARNA
Foto: archív

Reformátor na Hrade

„Životopisy mužov v dejinách značných sú pre dejepis dôležité a vzácne, lebo mužovia takíto, schytiac žiadosti a túžby, úmysly a pohyby národov za časov svojich, stávajú sa vyplňovateľmi hlavnými všetkého tohoto a sú jakoby odtisk túžob, úmyslov i skutkov svojich časov.“ Aj toto napísal Ľudovít Štúr v recenzii knihy Obrenovići... a tieto jeho slová našli miesto v Hurbanom vydávaných Slovenských pohľadoch v roku 1852. Niet azda lepšieho úvodu k slovám historika Dr. Pavla Komoru, autora a kurátora výstavy k 200. výročiu narodenia velikána. Už koncom januára bola vo vynovených priestoroch Bratislavského hradu sprístupnená výstava *Ľudovít Štúr (1815 – 1856) – reformátor slovenskej spoločnosti* v rámci otvorenia celého Roka Ľ. Štúra. Treba povedať, že jej tvorcovia azda nemohli vymyslieť lepší názov, priliehavé a azda najsignifikantnejšie zhrnutie celoživotného snaženia aj dosiahnutých cieľov. Veď Ľudovít Štúr sa zapísal do našich dejín ako ideový tvorca, iniciátor a aktívny realizátor zmien spoločnosti v čase prechodu od stavovskej spoločnosti k spoločnosti občianskej a zároveň takej, ktorá si udrží svoj rýdzo národný status.

O výstave hovorí Dr. Pavol Komora: *„Pripravilo ju SNM – Historické múzeum a jej cieľom je priblížiť život a dielo Ľudovíta Štúra v širokom kontexte našich národných dejín. Takýto prístup bol zvolený preto, aby vynikol Štúrov neoceniteľný vklad pri formovaní moderného slovenského národa, aby mohli byť načrtnuté zdroje, na ktoré nadviazal a zároveň, aby bol zachytený jeho trvalý vplyv na vývoj slovenskej spoločnosti. Na ploche 380 m2 je prezentovaných vyše 400 múzejných, galerijných, knižných a archívnych exponátov, medzi ktorými nechýbajú ani vyslovené unikáty, ako napr. dobové fotografie a historické podobizne Ľudovíta Štúra, prvé vydania jeho diel, matrika Evanjelického lýcea v Bratislave s prvým zápisom Ľ. Štúra, osobné predmety a knihy z jeho knižnice, osobné predmety a diela štúrovcov, prvé knihy v štúrovskej slovenčine a originály významných dokumentov slovenského národného hnutia v 19. storočí. Exponáty dokumentujú pôsobenie Ľ. Štúra ako kodifikátora spisovnej slovenčiny, zakladateľa a redaktora Slovenských národných novín, poslanca uhorského snemu, publicistu, spisovateľa a básnika, politológa, protagonistu boja za národné práva Slovákov a jednotu Slovanov v revolučných rokoch 1848 – 1849 i dôležité udalosti jeho osobného života vrátane vzťahu s Máriou Pospíšilovou a Adelou Ostrolúckou. Predmety v záverečných častiach výstavy sú svedectvom toho, že nové a nové generácie slovenskej spoločnosti si uchovávajú a pestujú pamiatku na svojho národného génia, že jeho dielo je stále živým prameňom poznania. Treba pri tom zdôrazniť, že hlavným rozmerom osobnosti Ľudovíta Štúra bola ľudskosť, človečenstvo, preto jeho odkaz nepatrí len Slovákom, ale všetkým ľuďom dobrej vôle. Pri tvorbe výstavy bol veľký dôraz položený na jej estetickú stránku, aby bola nielen obsahovo hodnotná, ale aj na prvý pohľad pekná. Významným prvkom estetického stvárnenia sú obrazy Štúra a osobností spätých s jeho životom, dobové litografie miest, v ktorých pôsobil, ako aj 18 textovo-obrazových panelov v tvare otvorenej knihy, ktoré slúžia návštevníkom ako základná informačná báza a sú akousi kostrou celej výstavy. Každá múzejná výstava má, samozrejme, svoje limity, nemôže nahradiť odborné monografie ani literárne či dramatické diela. Prostredníctvom autentických historických predmetov však môže obohatiť návštevníka o nové poznatky a stať sa pre neho hodnotným zážitkom. Snahou organizátorov výstavy bolo, aby čo najlepšie naplnila toto špecifické poslanie a to aj vo vzťahu k zahraničným návštevníkom. Ale nielen to. Snahou a zámerom bolo, aby prispela k podnieteniu záujmu o Štúra, jeho tvorbu, vedecké a literárne diela, state a knižne vydané listy...“*

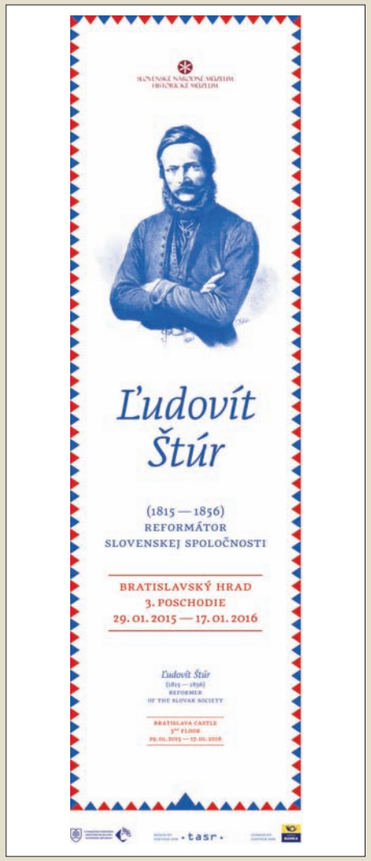

Plagát reprezentačnej výstavy

Štúrov život a dielo sa oprávnene tešia návštevníckemu záujmu

Od Dr. Komoru vieme aj to, že sú vystavené unikáty. Napríklad fotografia – portrét Štúra na slanom papieri z roku 1850. Náčrt prvého pomníka na cintoríne v Modre, ktorý dala postaviť Matica slovenská v novembri 1872. Osobné predmety, napríklad Štúrov orezávač listov, tobolka, zápis v pamätníčku Adely Ostrolúckej... Vhodným doplnkom výstavy je krátky sprievodný film o míľnikoch života a „edukatívny“ priestor na jej konci, určený azda najviac pre výpravy mladších školákov a kvalitný katalóg. Čo dodať? Azda len to, že Ľudovít Štúr nikdy nemal ambície „posadiť“ sa na pomyselný trón medzi múry akéhokoľvek hradu. Jemu bolo hradom celé Slovensko a trónom blaho národa. Je však veľmi dobré, že sa priamo na Bratislavskom hrade nachádza nielen reprezentačná, ale hlavne dôsledne výpovedná a motivačná výstava. Navštíviť ju môžete až do 17. januára 2016.

Pripravil **Igor VÁLEK**
Foto: **Slavomír PJATEK** a **Peter BARTA**

Najvyšší ústavní činitelia počas otvorenia výstavy, v strede Dr. Pavol Komora

OD PÚTNIKOV AŽ PO TIENE ZJAVENIA

Jedným z dôvodov – ba priam zmysluplne cielených a neskrývaných úmyslov – vyhlásenia Roka Ľudovíta Štúra bezosporu bolo vyvolať „nutkanie“ znovuobjaviť túto osobnosť aj prostredníctvom čo najväčšieho počtu foriem umenia a žánrov pôvodnej domácej tvorby. Skrátka, dostať Štúrov životný príbeh a košaté dielo (a tiež celej zainteresovanej časti generácie) aj na javiská divadiel, na obrazovky, do rozhlasového éteru a či do koncertnej sály. Vo viacerých prípadoch sa to podarilo a vznikli pozoruhodné umelecké projekty, také, aby všetko dôležité dokázali vnímať aj mladšie generácie. Štúr je totiž naozaj neustále súčasný. Mimoriadne životaschopne vyznela akási až „vlna“, ktorá ho prezentovala priam ako hipstera (mladého -dsiatnika so sklonmi nežiť tuctovým životom a odlišovať sa aj výzorom a oblečením) 19. storočia. Pre mnohých kontroverzné, pre tých, ktorí ho chceli čo najviac „nasvietiť“, skôr produktívne. Určite je polemická aj umelecká hodnota diel rôznej formy (reinscenácií sa dočkali, pravdaže, aj staršie „kusy“, spomenieme aspoň Horákovu úspešnú drámu ...príď kráľovstvo tvoje...), obsahu aj dosahu, ale všetky smerovali k jednému a bezpochyby žiadanému: pripomenúť, vyvolať záujem a rozprúdiť aj prípadnú polemiku...

Priblížme si teraz aspoň pár kamienkov z naznačenej mozaiky, opäť bez nároku na komplexné hodnotenie...

Melodráma Pútnici pre recitátorov, zbor a orchester od popredného skladateľa so širokým medzinárodným renomé Egona Kráka bola zrejme najvýznamnejším hudobno-literárnym projektom MK SR k Roku. Na projekte sa podieľali významné umelecké osobnosti divadelného a hudobného života. Poprední členovia činohry SND Dušan Jamrich a Štefan Bučko, ale aj priamy potomok Ľ. Štúra, dirigent Rastislav Štúr a Slovenský filharmonický zbor so zbormajstrom Jozefom Chabroňom, nechýbal ani Štátny komorný orchester Žilina. Skladba znamenala sled obrazov koncipovaných z vybranej štúrovskej literatúry (od Ľ. Štúra, J. Bottu, J. Kráľa a A. Sládkoviča) a svoj odkaz zanechala aj počas zahraničných vystúpení.

Verejnoprávna televízia uviedla aj premiérový dokument (Ľudovít Štúr, réžia Fedor Bartko, námet, scenár a odborná spolupráca Eva Tkáčiková, na scenári spolupracoval Miloslav Gdovin) a hlavne pred divákov postavila rad otázok aj s pokusmi o odpovede na ne v modernistickej dokudráme True Štúr. Bolo by zľahčením a nedôslednosťou napísať, že tvorcovia (RTVS 52-minútovú dokudrámu vyrobila v spolupráci s Crazy Company a projekt si vybrala v súbehu námetov) „iba“ pátrajú po okolnostiach Štúrovej smrti. Rozprávaním o ňom bez neho sa pred očami diváka postupne skladala mozaika neobyčajného príbehu osamelého, nekompromisného a – prečo to neprizná ť?! – aj nenahraditeľného muža. Dobrým nápadom určite bolo, že všetky hrané scény, štylizované ako dialógy, vychádzajú výhradne z historických prameňov. Autori námetu a scenára Marián Prevendarčík, Michal Baláž a Zuzana Šajgalíková skom-

binovali hraný dokument s animovaným filmom. V tejto vskutku provokatívnej kombinácii, ktorú vyjadruje i dvojjazyčný rýmovaný názov True Štúr, našli príležitosť, ako zložiť Štúrovi poklonu očami súčasnej generácie. Dej sa odohráva počas jednej januárovej noci v Modre v roku 1856. Hlavnou postavou je Samuel Hronský (fiktívny charakter v podaní Roberta Rotha), ktorý do tohto osudového mestečka prichádza na Štúrov pohreb, no nevie sa zmieriť so smutným faktom, že jeho priateľ zomrel tak nečakane. Rozhodne sa vypátrať, ako to bolo naozaj, či ho niekto „náhodou“ nezniesol zo sveta. Tvorcovia vyvracajú novodobé mýty a ukazujú, že „pravda je niekedy nečakane jednoduchá“ – ako uvádzajú v anotácii. Určite, v „dokumente“ je mnoho polemického (nielen z pohľadu historikov), no je dobré, že kladie dôraz na duchovný a náboženský rozmer Štúrovho pôsobenia, ktorý bol historiografiou bývalého režimu často zamlčiavaný. Dobré je aj to, že sa „zjavili“ nepublikované archiválie a miesta v zahraniční, kde Štúr istý čas jestvoval a pripravoval sa na silné pôsobenie doma.

Verejnoprávny rozhlas azda najviac potešil dvadsaťdielnym seriálom s názvom Najkrajšie štúrovské... vysielanom (veríme, že zatiaľ) v Rádiu Devín. Viacerí tvorcovia a spolutvorcovia (zväčša autori literárnych predlôh a scenárov) z radov historikov, literárnych vedcov a historikov, ako aj praktizujúcich tvorcov umeleckého slova (spisovateľov a publicistov) sa snažili Štúra, jeho generačných druhov, ale aj na takpovediac čiastkové sféry, ktoré svojou činnosťou zasiahli, pozrieť z uhla pohľadu, v ktorom dominovala nová interpretácia, poukázanie na zaujímavosti aj skryté súvislosti. Napospol išlo o subjektívno-objektívne uchopenie komplikovaného fenoménu. Tak sa poslucháči dozvedeli napríklad o Jankovi Kráľovi – bítnikovi meruôsmeho roku, patrónovi zememeračov Bottovi, erotizme v štúrovskej poézii, zbieraní rozprávok a ich zberateľoch, politike v textoch a životoch štúrovcov... Celkovo zhrnuté – podnetné a svieže. Divadelné dosky tiež neostali prázdne, podrobnejšie sa pozrieme na jednu insenáciu...

Rozbité mýty a ľudská podoba hrdinov

Eštože máme tie výročia. Veď koho by už v tejto megapovrchnej, hyperrýchlej a často len virtuálnej dobe zaujímal trebárs baťko Vajanský, „ujko“ Gregor Tajovský a či ikona národného prebudenia Ľudovít Štúr?! Spoločenská objednávka má niekedy aj tú výhodu, že naštartuje proces premýšľania nad osobnosťami, o ktorých sa, zdanlivo, už všetko povedalo. A predsa – nájdu sa biele miesta či iné uhly pohľadu, alebo nové spojenia súvislostí a historických faktov, vďaka ktorým sa takmer nehybná ikona barda zaleskne v trochu inom svetle. Presne toto sa podarilo našej prvej divadelnej scéne, keď do dramaturgie minulej sezóny s názvom „slovenská“ zaradila aj inscenáciu inšpirovanú výročím. Napokon, kto iný by mal oprašovať osobnosti národných dejín, ak nie práve SND? Na neľahkú prácu, napísanie pôvodnej divadelnej hry o Ľudovítovi Štúrovi, oslovilo dramatika Karola Horáka. Rozumne, pretože to je autor, ktorý má nielen bohaté praktické skúsenosti s divadlom (aj ako režisér, dramaturg, recitátor, herec či organizátor festivalu študentského divadla Akademický Prešov), ale má na svojom konte hry o významných osobnostiach slovenských dejín (Janko Kráľ, Samo Bohdan Hroboň, Jonáš Záborský) a predo-

všetkým –hru o Štúrovi už napísal (...príď kráľovstvo tvoje). V roku 1996 ju inscenovalo martinské divadlo v réžii Romana Poláka. Dobrý štart na rozvíjanie témy a hľadanie nových súvislostí. Tandem Horák – Polák teda vedel, do čoho vstupuje. V divadelnom svete sa rozvírili obrovské očakávania. Hra s názvom Prorok Štúr a jeho tiene alebo Zjavenie, obetovanie a nanebovstúpenie proroka Ľudovíta a jeho učeníkov mala premiéru na začiatku júna. S veľkou dávkou zjednodušenia by sa dalo povedať – aký názov, taká inscenácia. Dlhá, urozprávaná, nekonzistentná a fragmentárna. Ale pozor, neznamená to, že je nevydarená alebo že nemá svetlé chvíľky. Je ich dostatok, len inscenácia ako celok ne-

Horákov a Polákov inscenačný pohľad

drží úplne pevne pohromade a kolísavé tempo niekedy odveje divácku pozornosť do diaľav. Prvá časť, v ktorej sa divák zoznamuje s trojicou hrdinov (Štúr, Hurban, Hodža), graduje len veľmi ťažkopádne. Oživiť ju majú dramatické epizódy z národných dejín, no výsledkom je pretlak slovných konštrukcií namiesto divadelnej akcie. Nápad s tieňohrou (bojové akcie dobrovoľníckych výprav) na chvíľu reštartuje pozornosť, no opakovaním stráca na význame i sile. V prvej časti teda sledujeme idey a ideály mladých mužov, ktorým leží na srdci osud národa. Vo víre udalostí v Európe v polovici 19. storočia vidia príležitosť vybojovať preň lepšie postavenie v monarchii. Svoje názory a predstavy konfrontujú aj s vodcom maďarskej revolúcie a neboja sa so zbraňou v ruke vstúpiť do revolučnej riavy, organizujú bojové výpravy. Medzi týmito spoločensko-politickými udalosťami v útržkoch sledujeme aj ich privátne životy, priateľstvá, vzťahy so ženami, vnútorný svet plný nadšenia, ideálov, ale i pochýb a sklamaní. Zoznámime sa s gurážnou Aničkou Jurkovičovou, neskoršou manželkou Jozefa Miloslava Hurbana. Spoznáme krehučkú Štúrovu múzu Máriu Pospíšilovú i platonicky oddanú a v názoroch intelektuálne sebaistú Adelu Ostrolúcku, nebude chýbať ani Hodžova manželka, vrúcne milujúca Kornélia Kellnerová. Druhá časť inscenácie žije dynamickejším tempom, nesie výraznejšie stopy dramatického napätia. Diváka už menej atakujú pripomienky historických udalostí a faktov, sledujeme viac vnútorný svet našich romantikov. Zdrvujúca realita porevolučných dní, sklamania, rozbité ideály, izolácia, chudoba i vyhnanstvo. To sú životné družky ich príbehu. Malo teda to spasiteľstvo, ten národ zachraňujúci čin, nejaký zmysel? Odpovede si každý z hrdinov hľadá sám. Vidíme aj ich osobné útrapy: Hurbana, ako by si rád vydiskutoval s Pánom Bohom smrť svojich detí; Hodžu, ako psychicky upadá; proroka Štúra, ako v ľudskom osamotení chce vykresať iskru nadšenia pre národnú vec a spásu hľadá v Rusku... Štúra vďaka tejto inscenácii môžeme vnímať ako naozajstného človeka. Nezdobia ho len cnosti, zmietajú ním aj vlastnosti menej chvályhodné. Ku kladom inscenácie treba určite priradiť mimoriadne nápaditú hudbu (skladateľ a klavirista Vladimír Šarišský hrá priamo na scéne) a minimalisticky „čistý“, ale výrazovo presvedčivý výtvarný koncept (scéna a kostýmy) Petra Čaneckého. O hereckých výkonoch by sa dalo diskutovať. Divák od hercov prvej scény očakáva (ako samozrejmosť) bravúrne zvládnutú javiskovú reč a artikuláciu. Žiaľ, táto elementárna výbava viacerým až zúfalo chýba. Príjemným prekvapením je Tomáš Maštalír v úlohe J. M. Hurbana a Ján Koleník ako Lajos Kossuth. Nosnú postavu Pokušiteľa si s gustom vychutnáva Ľubomír Paulovič. Trochu nesústredený výkon predviedol Ľuboš Kostelný v úlohe M. M. Hodžu. Štúr Roberta Rotha naberá strhujúci rozmer až v záverečnej tretine. Zo ženských predstaviteliek zaujala dynamická Dominika Kavaschová ako Adela Ostrolúcka a výrazovo presná Ingrid Timková v úlohe Hodžovej manželky Kornélie. Horák spolu s režisérom Polákom nevytvorili dokumentárnu drámu ani tradičnú biografiu o národných hrdinoch. Na javisko preniesli mozaiku historických udalostí a životných osudov troch národných dejateľov. Aj naliehavú otázku, či štát tvoria idey, alebo pragmatickí vodcovia?! Či má zmysel v mene veľkých ideálov na oltár národa priniesť ako obeť osobný život?! Keby pre nič iné, už len pre hľadanie odpovedí na nastolené otázky je inscenácia inšpirujúca. V diváckom sveta, dúfajme!, rozčerí často nebezpečne stúpajúcu hladinu konzumnej letargie.

Igor VÁLEK a **Mira KOVÁČIKOVÁ**
Foto: **archív SND, RTVS**

Velikánov odraz vo filatelii

Je logické, že o nezabudnuteľnosť významnej postavy národa sa svojím dielom pričinili aj jeho vyobrazenia na poštových známkach, príležitostných poštových pečiatkach, bankovkách, minciach i medailách. Pozrieme sa teraz, ako velikána dokumentuje filatelia a pripomenieme si poštové známky, niektoré príležitostné poštové pečiatky a iné poštové materiály vydané na jeho počesť.

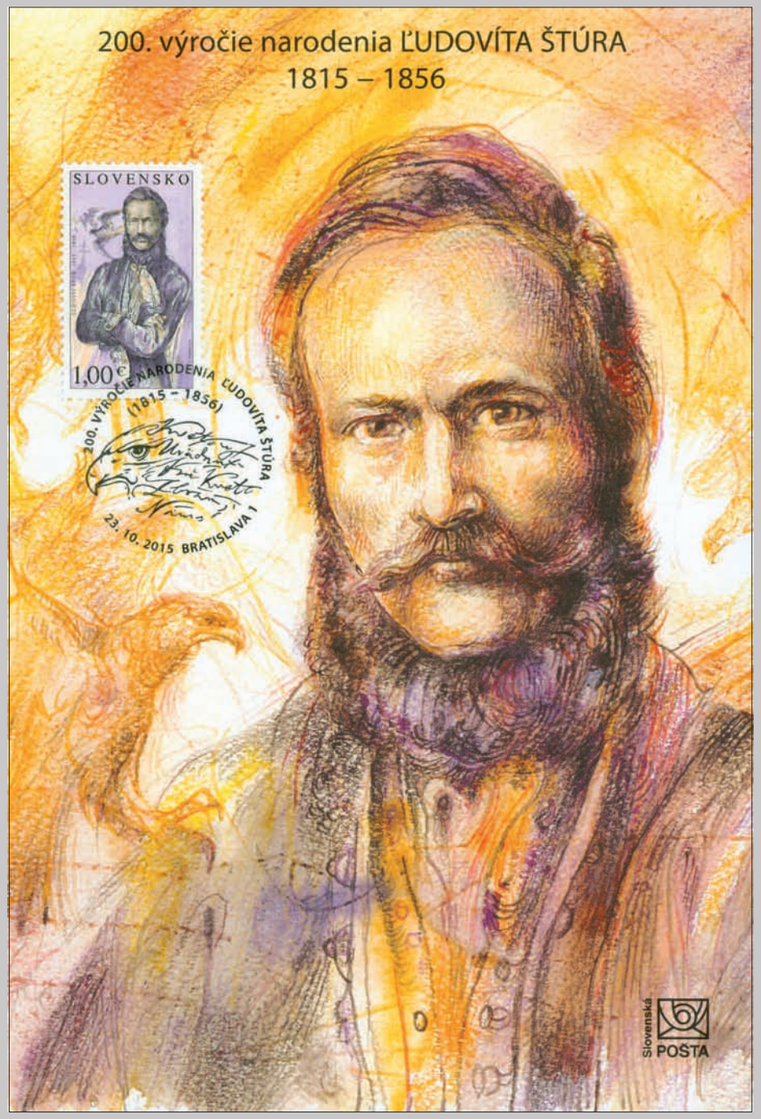

„Slovenčina je život náš!“ – heslo Ľudovíta Velislava Štúra na symbolickej pamätnej tabuli stvárnil prof. Jozef Cincík na prvej zo štyroch poštových známok vydaných 16. októbra 1943 pri príležitosti 100. výročia uzákonenia spisovnej slovenčiny a 80. výročia založenia Matice slovenskej. Hneď nasledujúce vydanie poštovej známky 20. januára 1944 prinieslo (v náklade 2,75 milióna výtlačkov) aj portrét kodifikátora jazyka podľa výtvarného návrhu Ladislava Majerského v grafickej úprave Jaroslava Vlčeka. Spomínané heslo zopakoval Štúr viackrát v časoch, keď Kollár, Kuzmány, Lichard a Radlinský ešte presadzovali používanie staroslovenčiny. Na tomto mieste si treba pripomenúť, že už 200 rokov pred narodením Ľ. Štúra zomrel iný kodifikátor jazyka – Vavrinec Benedikt z Nedožier. Tento rodák z horného Ponitria (mimochodom, ležiaceho iba 24 km od Štúrovho rodiska), od roku 1603 profesor na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe, neskôr jej rektor, zostavil a v roku 1603 vydal prvú ucelenú systematickú gramatiku českého jazyka Grammaticae bohemicae libri duo (ktorú dodnes odborníci vysoko oceňujú). Prečo ho spomíname? Pozoruhodné je, že V. Benedikt v úvode tejto gramatiky vyzýva Slovákov, aby sa starali o svoj jazyk a zveľaďovali ho. Od čias cyrilo-metodskej hlaholiky, keď sa jazyk našich predkov stal štvrtým povoleným cirkevným jazykom, prešlo celé tisícročie, kým Anton Bernolák pripravil v roku 1787 kodifikáciu na základe západoslovenských nárečí. Úspešnejšia bola až voľba Ľ. Štúra a jeho spolupracovníkov, ktorí sa orientovali na stredoslovenské nárečia a v spojitosti s Hattalovou gramatikou predstavujú kmeň stromu dnešnej spisovnej slovenčiny, ktorá zjednotila národ. Pri 150. výročí uzákonenie slovenčiny Ministerstvo dopravy, spojov a verejných prác SR vydalo 22. 6. 1993 poštovú známku číslo 15 (katalóg Pofis). Autorom grafického návrhu je akad. maliar Igor Benca, rytinu spracoval akad. maliar Martin Činovský. Zvláštnosťou známky je číslovka „2“ bez uvedenia názvu alebo skratky meny. Žiadna z 25 poštových známok, ktoré vydala Slovenská pošta v prvom roku existencie samostatnej Slovenskej republiky, nemala ešte vyznačenú skratku meny – „Sk“ pre slovenskú korunu. Známka č. 41 *Nad Tatrou sa blýska* s nominálnou hodnotou 34 Sk bola vydaná 1. 9. 1994 v hárčekovej úprave. Akad. maliar Vincent Hložník a rytec akad. maliar Martin Činovský na nej zobrazili portrét Janka Matušku – autora textu štátnej hymny. Alegorická postava na známke predstavuje ľudovú pieseň Kopala studienku..., na nápev ktorej sa hymna spieva. Ako súvisí táto známka so Štúrom, keď na nej nie je vyobrazený? Naša štátna hymna totiž vznikla v roku 1844, keď študenti bratislavského evanjelického lýcea protestným odchodom do Levoče vyjadrili podporu činnosti Ľ. Štúra, ktorý bol v závere roku 1843 odvolaný. Pieseň sa stala medzi štúrovskou mládežou najobľúbenejšou, takpovediac znárodnela a neskôr, v roku 1848, si ju pospevovali aj slovenskí dobrovoľníci. Po vzniku Československej republiky sa prvá sloha piesne stala súčasťou štátnej hymny a od vzniku samostatnej Slovenskej republiky našu hymnu tvoria prvé dve slohy piesne. Sto rokov od revolučných udalostí slovenského povstania pripomenula československá pošta 28. 8. 1948 vydaním série 3 známok s portrétmi vedúcich osobností hnutia: Hurbana, Štúra a Hodžu. Časť známok v tlačovom hárku je aj s kupónom, na ktorom je lipová ratolesť a faksimile podpisu príslušnej osobnosti. Výtvarné návrhy známok vypracoval Karel Svolinský a rytiny pripravili J. Švengsbír, L. Jirka a J. Mráček. V súvislosti so spisovným jazykom táto trojica známok pripomína aj návštevu Štúra a Hodžu u Hurbana na jeho fare v Hlbokom, kde sa dohodli na nutnosti novej kodifikácie slovenčiny a na postupe pri jej uvádzaní do života. Vzápätí navštívili na Dobrej Vode básnika Jána Hollého, významného predstaviteľa bernolákovčiny, aby ho oboznámili so svojím zámerom. Básnik a katolícky kňaz, ku ktorému chodili po rady nielen domáci dejatelia, ale aj z cudziny, sa dostal na známku 25. 5. 1955. Grafický návrh vytvoril V. Sivko, rytinu B. Roule. Známku s hodnotou 1,40 Kčs vydali v náklade 1,1 milióna kusov. V roku 1956, 100 rokov od tragickej Štúrovej smrti, bola v náklade 3,3 mil. vydaná príležitostná známka v hodnote 20 halierov s portrétom od Maxa Švabinského. Rytina je dielom J. Schmidta. Pri 150. výročí narodenia bol na známke s hodnotou 30 halierov portrét od Ernesta Zmetáka v ryteckom prevedení Josefa Mráčeka. Dňa 20. 8. 1965 vydali 7,4 milióna známok. Dňa 25. 7. 1966 vydala Československá pošta sériu 4 známok kultúrnohistorických pamiatok. Jedna z nich, v náklade 4,3 milióna, je dielom F. Hložníka, rytina L. Jirku a zobrazuje Devín a Ľ. Štúra. Z tejto známky vydali 4,3 mil. kusov. Slovenská republika vydala 20. 4. 1995 k 180. výročiu narodenia Ľ. Štúra poštovú známku (katalóg Pofis č. 64) podľa návrhu akad. mal. Jozefa Baláža a rytiny akad. mal. Martina Činovského. Známka je jednou z najkrajších na svete vydaných v roku 1995, o čom svedčí fakt, že na svetovej výstave a súťaži Grand Prix de l'exposition WIPA získala 3. miesto!

Aktuálny pamätný list

Príležitostná poštová pečiatka

Tretia najkrajšia známka sveta

Súčasný filatelistický hold Štúrovi

Najnovší filatelistický klenot

Najnovšiu známku (č. 597) venovanú Ľ. Štúrovi vydala Slovenská pošta 23. 10. 2015. Je dielom akad. mal. Rudolfa Cigánika. Okrem zvyčajnej obálky prvého dňa vydania (FDC), ktorá má formu numizmatickej obálky, boli vydané viaceré filatelistické materiály: pamätný list, grafický list autora, na ktorom je veľkoformátová oceľorytina s perforáciou a mosadzná plaketa s imitáciou perforácie. (Slávnostné uvedenie známky sa konalo v rodisku Ľ. Štúra v Uhrovci 24. októbra, o čom píšeme v magazíne na inom mieste.) Slovenská pošta tam používala ďalšiu príležitostnú poštovú pečiatku. Rok 2015 bol bohatý na štúrovské podujatia, no filatelisticky sú málo zdokumentované. Ku konferencii 200. výročie narodenia Ľudovíta Štúra, ktorá sa konala 1. 10. 2015 v Trnave, vydala Slovenská pošta, a. s., poštový lístok (248 CDV 243/15) s prítlačou a trnavskí filatelisti použili prítlač na ďalšom poštovom lístku. Poštová priehradka, ktorá bola činná počas konferencie, používala príležitostnú poštovú pečiatku. Trnavský samosprávny kraj, ktorý organizoval konferenciu, prišiel už skoršie s chvályhodným činom, keď odosielanú korešpondenciu označuje otlačkom výplatného stroja (OVS) s portrétom. Najnovšia príležitostná poštová pečiatka (PPP) je z Močenka, kde si 200. výročie narodenia Ľ. Štúra uctili odhalením pamätnej tabule. Podobné pečiatky s portrétom Ľ. Štúra boli použité na viacerých miestach a pri rôznych príležitostiach. Prvé boli použité v jeho rodisku (v rokoch 1935 a 1936) pri 120. výročí narodenia a jubilejných oslavách.

Milan ŠAJGALÍK

Reprodukované materiály sú z filatelistickej zbierky autora a použité boli so súhlasom Slovenskej pošty, a. s.

Známka venovaná slovenskej hymne

Napísané a v knihách vydané zostane

(Od beletrizovaného životopisu k povesti)

Tak, veru, čo je raz napísané – aj vytlačené v podobe knihy – zostáva. Pravdaže, aj v úzkej súvislosti so Štúrom. Hoci si v úvodníku novembrových Slovenských pohľadoch povzdychol literárny historik Tomáš Winkler aj takto: *„To, že v tomto roku zrejme nevyjde nijaké závažné (vedecké – pozn. redakcie) dielo o Štúrovi, je zapríčinené aj generačnou krízou... Žeby sa v príslušných akademických ústavoch, jazykovednom, literárnom, historickom atď., nenašiel naozaj nikto, kto by vydal svedectvo o Štúrovi?“* Predsa však zarodila aspoň tá časť vydavateľského políčka, ktorá ponúka čo-to z literatúry krásnej a aj populárno-vedeckej. Matičný „vydavateľský dom“ prispel trojicou kníh. Beletrizovaným životopisom, cestopisnými denníkmi a povesťami (ukážku nájdete na ďalšej strane).

Kniha Petra Štrelingera a Tomáša Winklera Kto proti osudu je zručne napísanou kolekciou 34 citlivo beletrizovaných životopisných príbehov o slovenských spisovateľoch. Autori ako erudovaní literárni historici, dobre poznajúc veľakrát unikátny pramenný materiál, originálnym spôsobom sprítomňujú ich ľudské osudy. Zaujímavo rozmotávajú súvislosti tvorby a života a ponúkajú mnohé neznáme biografické fakty. Zaujímavosťou je, že kniha vyšla po prvý raz v dvoch zväzkoch v rokoch 1976 a 1978. Po 35 rokoch pripravili autori prepracovanú a doplnenú reedíciu v jednom zväzku, ktorá konečne priznáva aj Winklerovo autorstvo, pretože v časoch vrcholiacej normalizácie nesmel publikovať. Podobne ako v prvom vydaní, aj teraz má kniha zjavnú ambíciu stať sa zaujímavou pomôckou a doplnkovým čítaním pri poznávaní slovenskej literatúry a jej tvorcov. Aj preto, že umožní nazrieť do súkromných priestorov ich životov a ukazuje ich hrdinský postoj k neraz krutému životu, vyzdvihuje schopnosť nevzdať sa a dobojovať zápas o vypovedanie pravdy. Aj v osudoch Ľudovíta Štúra a či Jozefa Miloslava Hurbana...

Je príznačné pre dobre pochopený odkaz velikána, že Štúrova osobnosť viaže aj vydávanie kníh s takpovediac širším zreteľom a obsahovým záberom. Také sú aj Cestopisné denníky štúrovcov, ktorých zostavovateľom a editorom je mladý historik **Rastislav Molda**. Knihe určite prospelo, že jej recenzentom bol skúsený editor PhDr. Michal Eliáš, CSc., ktorý má s podobným subžánrom a jeho knižnou podobou už bohaté skúsenosti. R. Molda sa cielene venuje výskumu slovenských národných dejín 19. storočia, pričom zreteľ obracia na otázky formovania sa národného hnutia a výskum etnických stereotypov v cestopisnej a národopisnej literatúre slovenskej proveniencie práve spomínaného storočia. Prínosná pre kvalitu knihy je skutočnosť, že analýzou cestopisnej literatúry sa zaoberá už od roku 2009 a z tejto témy publikoval už niekoľko vedeckých štúdií.

Cestopisné denníky štúrovcov predstavujú trinásť cestopisov a dôležitou súčasťou publikácie je i pomerne rozsiahla vedecká štúdia, v ktorej autor analyzuje cestovanie ako prostriedok národnobuditeľskej činnosti štúrovcov. Samotné cestopisné diela predstavuje ako záznamy o týchto dôležitých cestách. Molda do knihy zaradil kratšie i dlhšie cestopisné reportáže a postrehy zároveň, vďaka ktorým sa čitateľ prenesie do obdobia, keď sa dalo cestovať prevažne pešo, loďou, poštovým dostavníkom, ale už aj po veľmi pomaly budovaných železniciach.

Čitateľ má jedinečnú možnosť pozrieť sa na vtedajší svet optikou mladých štúrovcov. Vítanou pomôckou sú preň vysvetlivky, ktoré mu pomôžu zorientovať sa a obohatiť svoje vedomosti nielen v oblasti dobových reálií, ale napríklad aj terminológie. Spestrením sú dobové obrázky, viaceré pomerne neznáme, ktoré ho hlbšie ponárajú do pútavého deja cestopisov. Napriek tomu, že Moldova kniha má dokumentárny charakter a je prioritne určená odbornému publiku, prináša zaujímavé čítanie, preto možno predpokladať, že zaujme aj širšiu verejnosť.

Martin JADRANSKÝ a **René ŠKANDÍK**
Foto: **archív**

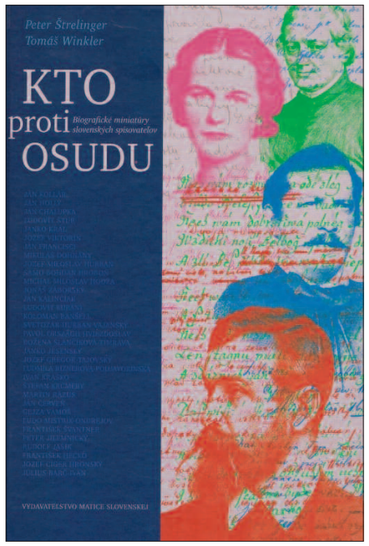

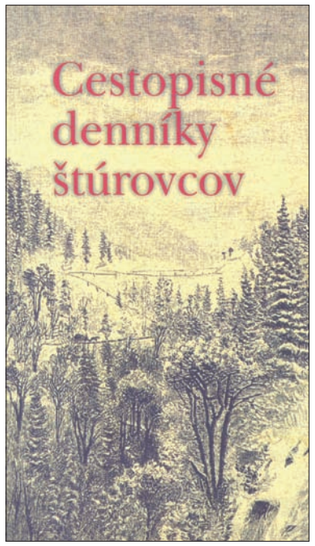

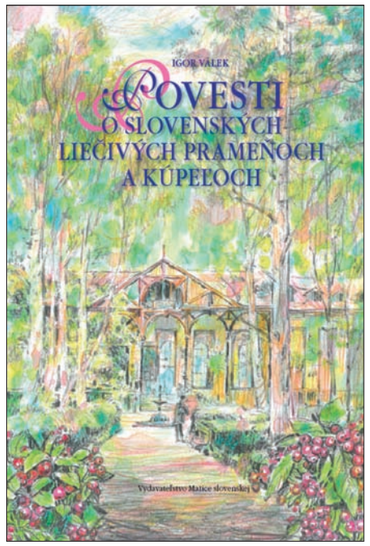

Štúrova dobrá voda a prameň národnej vôle

Liptovská Ondrašová, niekdajšie sídlo kúpeľov, je dnes mestskou časťou Liptovského Mikuláša. Mesta, ktoré bolo v prvej polovici 19. storočia významným centrom národného života. Evanjelická fara, v ktorej v rokoch 1837 – 1866 pôsobil Michal Miloslav Hodža, jeden z trojice orlov slovenského vzletu obrodeneckého hnutia, sa stala miestom stretávania sa popredných osobností generácie. Roku 1844 tu založili spolok Tatrín (na jeho základoch roku 1863 postavili aj Maticu slovenskú) a práve z tatrínskej pôdy v máji 1848 vyrástli Žiadosti slovenského národa – prvý politický program Slovákov! Na bývalých ondrašovských lúkach, na mieste vtedajších kúpeľov, stojí aj dnes pamätník národnému zhromaždeniu (na fotografii), na ktorom 11. mája 1848 spomínané Žiadosti vyhlásili. Možno všetkému predchádzal takýto dej.

Hoci je skoré májové ráno, v izbách mikulášskej evanjelickej fary to bzučí ako v preplnenom úli, ba vrie to ako v teplom minerálnom prameni počas najhorúcejšieho leta. Nečudo, veď sa tu tiesni veľa tvorivých a pre dobro zapálených ľudí, bublajú silné myšlienky a chystajú sa z nich vyvrieť veľké, priam liečivé činy. Také, ktoré Slovákov uzdravia a pohnú dopredu v prebúdzajúcom sa národnom živote. Janko Francisci a Števo Daxner sem zvolali celonárodnú schôdzu – sednicu Tatrína – a tá sa práve začína. Medzi najpovolanejšími za vrchstolom sedí aj Ľudovít Štúr. Jeho inak vždy dokonalo upravený zovňajšok nesie neprehliadnuteľné stopy dlhej cesty. Na čižmách prach, na odeve sem-tam halúzka, pod ňou pokrčený kus látky. Aj jeho horúčkovito planúce oči, prezrádzajúce činorodého ducha a bojovné srdce, sú trochu zatiahnuté sivou blankou únavy. Veď len doslova pred pár hodinami dorazil zďaleka po dlhom pobyte. Z Prahy a z Krakova, kde sa aktívne zúčastňoval na schôdzkach, stretnutiach aj verejných vystúpeniach, ktoré, pravdaže, súviseli s plánovanými zásadnými zmenami v živote Slovanov i Slovákov. – Vieš, na poslednú chvíľu sa mi podarilo pozvať medzi nás aj Ľudovíta, – vysvetľuje komusi z priateľov Jozef Miloslav Hurban, ktorý práve spolu so Štúrom a Hodžom zhruba pred dvoma rokmi na inej fare, v inej časti krajiny a u iného farára presadili do zeme života lipku novej slovenčiny. Takej podoby národného jazyka, ktorý má vnútorne spájať a navonok reprezentovať. Zvláštne, že si práve teraz spomenul na tamtie chvíle. Ponad všeobecnú vravu sa pozrie na Štúra a ten tiež ponad hlavy priateľov, ktorí sedia za veľkým dubovým stolom, pozrie presne v tom okamihu naň. Oči sa im stretnú a hneď obaja vedia, že spomínajú na to isté. Zvláštny a zároveň zákonitý súzvuk ľudí, ktorí sa veľmi dobre poznajú. Aj súzvuk myšlienok, ktorých sila hýbe dejinami...

Je horúce leto 1843. Pred staručkým ubolenym farárom Jánom Hollým, ktorého poznačili choroby a nešťastia, úctivo stojí trojica mladíkov. Štúr, Hurban a Hodža prišli za bardom národného života a literatúry s prosbou a vysvetlením zároveň. Rozhodli sa uzákoniť novú podobu slovenčiny a vedia, že Hollého slovo zaváži. Možno aj rozhodne. Jeho sila presvedčí váhajúcich aj neprajníkov, je dosť takých aj takých. – Ctihodný pán farár, prišli sme k vám na Dobrú Vodu, aby ste nám z vašej fary pomohli odraziť dobrú vodu zdravého slovenského slova do všetkých krajov Slovenska! – ujíma sa slova Štúr. Po ňom hovoria ďalší dvaja; Hurban vysvetľuje prepojenie evanjelikov a katolíkov, Hodža dáva dôraz na odborné stránky jazyka a napokon všetci spomínajú nádejných spisovateľov a perspektívy literárneho života. Boli presvedčiví, uspeli a farár aj literát Hollý im dal zo svojho kresla požehnanie, o ktorom chýr sa šíril ďalej. Tam išli trochu nervózni, cestou z Dobrej Vody bola nálada o poznanie veselšia. Hoci dobre vedeli, že ich čaká ťažká práca, orba na národa roli dedičnej, sejba už bola úspešná. Aj ten veľmi prepotrebný prameň dobrej vody, nevyhnutný na potešiteľnú úrodu, tiekol správnym smerom...

(Úryvok z knihy Igora Váleka Povesti o slovenských liečivých prameňoch a kúpeľoch, ktorá práve vyšla vo Vydavateľstve MS.)

Ilustrácia: **Stanislav LAJDA,** Foto: **autor**

Pozdrav z Modry

Svetlo od Uhrovca po Modru

Častá ľudská predstava súvisiaca s „vecami“ posmrtnými sa spája s povestným svetlom na konci tunela. Tu máme však svetlo na začiatku nielen tejto dvojstrany, prepájajúcej miesto narodenia a tragického úmrtia velikána, ale aj priamo spojené práve s rodiskom. Určite je opovážlivé si to namýšľať, no akoby sa pridala aj príroda a chcela prispieť k dôstojnej celonárodnej oslave. Veľmi príjemná atmosféra oneskoreného babieho leta akoby chcela ešte viac zvýrazniť svetlo a teplo, ktoré velikán svojím dielom vniesol do života slovenského národa v 19. storočí, v dobách azda najtemnejších pre samotnú jeho existenciu.

Morálny odkaz z rodiska

Aj nádherné počasie prilákalo do mestečka Uhrovec, Štúrovho rodiska, niekoľko tisíc návštevníkov z celého Slovenska, dôležitosť podujatia potvrdila účasť najvyšších vládnych a politických predstaviteľov štátu. Ešte pred oficiálnym začiatkom osláv si zmysluplné slovo zobrala Matica slovenská. Úderom dvanástej a zvona na neďalekej kostolnej veži sa začalo vyhlasovanie výsledkov súťaže vysokoškolákov, ktorí sa zapojili do tradičnej súťaže o najlepšiu matičnú esej, tentoraz na tému Odkaz Ľudovíta Štúra. So slávnostným príhovorom vystúpil predseda Matice a po ňom matičný vedecký tajomník Peter Cabadaj oznámil, že na súťaži o matičnú esej sa zúčastnilo rekordných 127 študentov zo Slovenska i Česka. Víťazom sa stal s esejou Ľudovít Štúr ako osobnosť svojej i našej doby Milan Kolesík, študent Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Potom sa na hlavnej tribúne umiestnenej na neveľkom – pravdaže po Štúrovi pomenovanom – námestíčku neďaleko velikánovej busty vystriedalo niekoľko rečníkov, nechýbal prezident SR A. Kiska, predseda vlády SR R. Fico, predseda parlamentu P. Pellegrini, ale napríklad aj starostka obce Z. Máčeková a ďalší. Prehriatym vzduchom zneli vrelé slová vďaky, ale aj uistenia o napĺňaní odkazu a o potrebe reflektovať súčasnosť z pohľadu ďalšieho pohybu vpred. Neďaleko rodného domu Ľudovíta Štúra s novozriadenou expozíciou (mimochodom, o 106 rokov neskôr sa v ňom narodil aj ďalší významný Slovák Alexander Dubček a stretli sme tu aj jeho syna Pavla) bol medzi prvými hosťami praprasynovec „veľkého“ Ľudovíta. Uznávaný profesor psychológie Ivan Štúr, ktorému sa výstava páčila, no nám sa ešte viac páčila jeho vysokoaktuálna myšlienka: „Ak majú byť na niečo užitočné oslavy okrúhlych výročí, tak predovšetkým na to, aby sme sa vážne zamysleli, čo sme dlžní Štúrovi, jeho myšlienkam a cieľom, ktoré presadzoval...“ Zároveň – s geneticky príslovečnou skromnosťou?! – dodal: „Mať slávneho predka, to nie je zásluha, ale záväzok. Myslím si, že sme Štúrovi všetci, ale najmä naši predstavitelia dlžní ľudskosť, lepší prístup k ľuďom, ale hlavne vyššiu morálku.“ Viac ako výstižné slová na margo zvláštností doby, ktorú žijeme, môžeme chápať aj ako jeden z najlepších odkazov zo Štúrovho a štúrovského Uhrovca dneška. Ešte aspoň pár slov o atmosfére, ktorá bola sviatočná a výnimočná zároveň. V centre Uhrovca namiesto hvízdania kolies áut hrkotali koče, hrdo si vykračovali paničky v šatách s nadýchanými volánikmi, na hlavách parádne klobúky s mašľami. Nezaostávali ani páni a ich „elita“ v podobe zhruba tucta štúrovcov odetých v čiernych frakoch s vysokými cylindrami. Viacerí sa hrdili fúzmi, no bradu mal len jeden – Ľudovít Štúr. Ba vlastne Pavol Rusnák, podnikateľ v oblasti lesníctva, ktorý v podobnej úlohe prechádzal týmto istým miestom už pred desiatimi rokmi. Priznal sa, že tri mesiace si nechával rásť onú povestnú ozdobu tváre a posledné úpravy boli až pred veľkým finále podľa Štúrovej fotografie. Neskôr zástupca Národnej banky Slovenska Štefan Králik predstavil striebornú zberateľskú mincu a obehovú pamätnú mincu so Štúrovým portrétom, pričom súčasne dve mince na počesť jednej osobnosti vydala naša centrálna banka po prvý raz. Generálny riaditeľ Slovenskej pošty, a. s., Tomáš Druker zas prezentoval štúrovskú poštovú známku. O všetko spomenuté bol mimoriadny záujem a pred predajným miestom v miestnom múzeu sa tvorili dlhé rady zberateľov i laických vlastencov, ktorí chceli mať doma spomienku na vzácny deň aj človeka. Bodkou za sobotou bola slávnostná akadémia a divadelná inscenácia Orol tatranský, ktorú pod režijným dohľadom Juraja Sarvaša predviedli herci Divadla J. G. Tajovského. V nedeľu sa uskutočnila pietna spomienka na miestnom cintoríne aj evanjelické služby Božie v miestnom evanjelickom chráme a. v., keď kázal generálny biskup Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku Miloš Klátik.

Modernému Slovensku z múzea

Krátky historický exkurz na úvod tejto časti reportáže. V Modre prežil Ľudovít Štúr posledné roky svojho života. Prišiel sem po smrti svojho brata Karola v roku 1851 práve z Uhrovca a stal sa opatrovateľom siedmich sirôt po ňom. Žil tu v ústraní, pod policajným dozorom a napriek tomu tu napísal také diela, ako Slovanstvo a svet budúcnosti (1851), O národných piesňach a povestiach plemien slovanských (1852), Spevy a piesne (1854). Na Štúrovu pamiatku otvorili v Modre 29. októbra 1965 Múzeum Ľudovíta Štúra. Odvtedy sa, pravdaže, mnohé zmenilo, no jeho nemenným hlavným poslaním ostáva akvizícia, dokumentácia a prezentácia materiálov dotýkajúcich sa života, činnosti aj diela Štúra a jeho generácie na pozadí slovenského národopisného, sociálneho, kultúrneho a literárneho pohybu v období slovenského národného obrodenia. Múzeum od roku 1965 sídlilo v priestoroch bývalej modranskej radnice a v roku 2005 mu mesto ponúklo náhradný objekt na námestí. Treba povedať, že múzeum ho už vtedy čiastočne využívalo a sídlila v ňom stála expozícia známa ako Pamätná izba Ľ. Štúra. Aj nové priestory, do ktorých sa presunulo okolo 5 000 zbierkových exponátov a 20 000 knižničných zväzkov, si vyžadovali priam zásadnú rekonštrukciu. Ministerstvu kultúry SR sa podarilo nájsť potrebné finančné prostriedky v roku 2014...

Urobíme pomyselný filmársky strih a sme v horúcej súčasnosti. Ba presnejšie, v príjemne mrazivej a jasnej, spojenej s 24. novembrom 2015. Podobne ako v spomínanom októbri v Uhrovci, aj nad Modrou bola v tento deň modrá obloha presvetlená slnečnými lúčmi a príroda pokračovala v „spoluorganizovaní“ ďalšieho štúrovského podujatia. Slávnostného otvorenia obnovenej expozície Slovenského národného múzea – Múzea Ľudovíta Štúra v Modre. Celé dianie sa sústredilo na dom č. 84 na Štúrovom námestí, sídelnú budovu Múzea Ľudovíta Štúra, miesta, kde 12. januára 1856 zomrel po predchádzajúcom nešťastnom zranení sa vlastnou puškou na osamelej zimnej poľovačke v obľúbenom revíre. V toto slávnostné popoludnie sa teda múzeum opäť otvorilo pre návštevníkov, prvými boli pozvaní hostia prevažne z múzejných a galerijných kruhov, takpovediac vedení ministrom kultúry Marekom Maďaričom, ktorí spolu s generálnym riaditeľom SNM Viktorom Jasaňom otvorili novú stálu expozíciu s názvom Ľudovít Štúr a moderné Slovensko. Počas vernisáže, na ktorej odznel aj aktuálny – hoci spred 170 rokov! – Štúrov text o rovnakých právach a povinnostiach pre každého, minister Maďarič povedal aj to, že Štúra považuje za ústrednú postavu moderných slovenských dejín, ocenil predovšetkým jej interaktivitu: „Spomenul som si na svoj pocit žiaka, ktorý sa kedysi pozeral na exponáty. Táto expozícia je rádovo kvalitnejšia, ako bola doteraz.“ V súhlasnom názore sa k nemu pridal aj generálny riaditeľ V. Jasaň, ktorému sa páčila aj ďalšia integrálna súčasť expozície, ktorou sú zvukové nahrávky Štúrových prejavov a básní. V ďalšej časti expozície návštevníci môžu vidieť napríklad aj produkty našej centrálnej banky s tematikou Štúra. Azda najzaujímavejším „kúskom“ sú bronzové odliatky víťazného výtvarného návrhu striebornej zberateľskej mince v hodnote 10 eur. Autori expozície sa výstavnými prvkami snažili priblížiť atmosféru a prostredie, v ktorom sa pohyboval Štúr a jeho súčasníci, čomu napomohli odevy, v akých chodili ľudia v mestách, viaceré formy cestovania, ale aj miestnosť približujúca školu 19. storočia. Treba oceniť nápaditú výtvarnú podobu Sone Sadílkovej a obsažnú textovú časť, ktorej autormi sú Beáta Mihalkovičová, dlhoročná pracovníčka múzea, a Dušan Škvarna, významný historik predmetného obdobia. Ten nám k expozícii povedal aj toto: „Dnešný človek sa už ani v prípade Ľudovíta Štúra neuspokojuje s pátosom, v minulosti takým častým, no málo obsažným, ale prejavuje vecnú zvedavosť, chce poznať významy. Akoby aj cez Štúra hľadal odpovede na problémy dneška a aj cez neho nachádzal oporné body v neosobnej, premenlivej a hodnotovo roztrasenej súčasnosti. Zohľadňovali sme túto zmenu a aj preto sme expozíciu nazvali Ľudovít Štúr a moderné Slovensko. Pokúsili sme sa zobraziť v jednej expozícii hneď niekoľko aspektov tak, aby sa dopĺňali ako jednotlivé diely mozaiky.“ Len dodáme, že v niekoľkých miestnostiach tak návštevník nájde životný príbeh a dielo Ľ. Štúra v reálnom dobovom kontexte, ale aj to, čo v ňom bolo a je podstatné a nadčasové. Úspešne sa podarilo vyjadriť historický význam osobnosti, zdôrazňujúc jej rolu hlavného reformátora slovenskej spoločnosti a inšpirátora jej modernizácie, ale výstižne aj načrtnúť to, v čom tkvie kontinuita medzi ňou, teda Štúrom a jeho dobou, a našou najaktuálnejšou prítomnosťou. Pravdaže obsah i formu expozície pozitívne ovplyvnili i možnosti súčasného vizuálneho umenia a moderných technológií, ako aj samozrejmá potreba jej nespochybniteľného didaktického využitia.

Rodný dom v Uhrovci

Na záver ešte môžeme uviesť, že Ministerstvo kultúry SR do obnovy múzea a na vytvorenie novej stálej expozície investovalo vyše 440 000 eur. Práce trvali od júna do 22. októbra a za ten čas opravili štukovú výzdobu na fasáde, vymenili elektroinštaláciu, svietidlá, omietky, podlahy aj vykurovanie. Odborníci zrenovovali okná a dvere s kovaním, opravili schodisko a vstupnú bránu. Je predpoklad a plány, aby bolo v dohľadnom čase múzeum obnovené a zrekonštruované celkovo, tak sa vyjadril aj rezortný minister. Slávnostné popoludnie v Modre pokračovalo až do neskorého večera, o „svoje“ múzeum prejavilo záujem množstvo Modranov aj ľudí z okolia. Veríme, že jedinečná expozícia bude aj naďalej pútať pozornosť čo najväčšieho počtu návštevníkov všetkých vekových kategórií. A miestne múzejníčky sa však asi najviac potešia návštevám žiakov a študentov. Sú to generácie, ktoré sa budú onedlho najviac starať o to, aby naše Slovensko bolo moderné. Hoci to znie neuveriteľne – aj vďaka Ľudovítovi Štúrovi, ktorý sa narodil pred dvomi stovkami rokov...

Igor VÁLEK, Foto: **autor**

Nová stála expozícia je nápaditá

Ľudovít a jeho priatelia v historickom sprievode

Zvečnený kardinál Ján Chryzostom Korec

Pre každý národ, hlavne však pre národ malý počtom príslušníkov, je požehnaním, ak má čo najviac synov veľkých ideí. Slovenský národ je Bohom milovaný, pretože od čias jeho prvopočiatkov sa mu takí synovia rodili. Prvým bol polyhistor a apologét Gorazd, ktorého dielo položilo pevné základy našej kresťanskej kultúrnej orientácie a ktoré nás napojilo na evanjelium. Po Gorazdovi prišli ďalší veľkí synovia národa v osobnostiach rytierov slovenského kresťanstva. Ide o slovenských kardinálov – zvečnených Alexandra Rudnaya (1760 – 1831), Jána Krstiteľa Scitovského (1785 – 1866), Jána Černocha (1862 – 1927) a od 24. októbra aj nášho súčasníka – Jána Chryzostoma Korca.

Ján Chryzostom kardinál Korec sa narodil 22. januára 1924 v Bošanoch, kde vychodil základnú školu a potom meštianku v Chynoranoch. Dňa 15. septembra 1939 vstúpil v Ružomberku do rehole jezuitov. V roku 1944 maturoval ako externý študent na Gymnáziu v Kláštore pod Znievom. Od roku 1945 študoval na Filozofickom inštitúte Spoločnosti Ježišovej v Brne, teológiu študoval v Trnave, kde pomáhal aj v redakcii Posla. Po „barbarskej noci“ a likvidácii rehoľí aj kláštorov v roku 1950 bol spolu s rehoľnými spolubratmi internovaný od 14. apríla postupne v Jasove, Podolínci a v Pezinku. Musel opustiť život a pôsobenie duchovného a odísť do civilného života. Už 1. októbra 1950 bol v Rožňave tajne vysvätený za kňaza. Po uväznení takmer všetkých oficiálnych biskupov bol 24. augusta 1951 tajne konsekrovaný na biskupa (na základe fakúlt pápeža Pia XII.) biskupom P. M. Hnilicom. Ako 27-ročný sa stal najmladším biskupom na svete! Službu však nemohol vykonávať verejne, pôsobil ako biskup v „montérkach“, pod stálou „kuratelou“ Štátnej bezpečnosti, ktorá vedela, že vyvíja aktívnu apoštolskú činnosť. Tajne pripravoval a ordinoval kňazov (bolo ich vyše 120), za biskupa konsekroval D. Kaľatu. Na túto nebezpečnú a trpiteľskú epopeju Kristovho služobníka však sám spomína ako na požehnané obdobie preniknuté nádejou a dôverou v Boha. Vydržalo to do 11. 3. 1960, vtedy bol zaistený a 21. mája odsúdený za vlastizradu (a za vernosť pápežovi) na 12 rokov väzenia. V neľudských podmienkach ho väznili na Pankráci, v Ruzyni a vo Valdiciach. Návrat z väzenia (1968), napriek podlomenému zdraviu, spája s intenzívnou obnovou náboženského života. Na osobitnej audiencii ho prijal a nevšedne obdaril (8. 7. 1969) pápež Pavol VI., ktorý „tajnému“ biskupovi – „robotníkovi“, odovzdal svoje biskupské insígnie. Po návrate do vlasti, i napriek rehabilitácii, nedostal štátny súhlas na pastoráciu, naďalej ostal robotníkom, naposledy opravárom výťahov v bratislavskej Petržalke. Pokračoval v neochvejnej apológii cirkvi a národa, v plnení svojho hlavného poslania – mnohorozmernom apoštoláte, najmä medzi mladými ľuďmi, rovnako v bohatej tvorivej činnosti, plodnej spisbe filozofa, teológa, etika, sociológa a historika. Jej výsledkom, vrátane diel z ponovembrového obdobia, je temer 80 knižných titulov tvoriacich duchovný poklad národa. Spomenieme aspoň trilógiu Od barbarskej noci (preložená bola do poľštiny, nemčiny, taliančiny, angličtiny a francúzštiny), Ježiš zďaleka i zblízka, S úctou voči dejinám, Nad starým zákonom, Vzkriesený Kristus a jeho Cirkev, Evanjelium – zážitok novosti, Cirkev uprostred problémov...

Veľká časť diela kardinála J. Ch. Korca počas bývalého režimu vyšla v samizdatoch a niektoré rukopisy sa dostali do zahraničia a vyšli knižne v Kanade u slovenských jezuitov v Cambridge, v Ústave sv. Cyrila a Metoda v Ríme, v Rakúsku a v Poľsku. Zmena spoločenského systému po roku 1989 zasiahla aj do jeho života. Dňa 7. 1. 1990 sa stal rektorom Kňazského seminára sv. Cyrila a Metoda v Bratislave, no už 6. februára 1990 ho pápež Ján Pavol II. počas návštevy v Ríme vymenoval za nitrianskeho sídelného biskupa – na najstarší prestol v strednej a východnej Európe, kde pokračoval v diele svojich predchodcov. Dňa 28. 6. 1991 ho prvý slovanský pápež ustanovil za kardinála. Stal sa prvým predstaviteľom slovenskej cirkevnej provincie v kardinálskom kolégiu, v ktorom „sedával“ so Slovákom kardinálom Tomkom. Jeho nástup na historický nitriansky prestol sa spája s intenzívnym každodenným apoštolátom i s nevšednými aktivitami. Prijal Matku Teréziu z Kalkaty, zriadil Kňazský seminár svätého Gorazda v Nitre, vysvätil vyše 200 novokňazov, zaslúžil sa o výstavbu mnohých nových chrámov a pastoračných centier. Venoval sa obohacovaniu duchovného pokladu národa, do ktorého okrem knižných diel (Človek na cestách zeme, Cirkev v dejinách Slovenska, Duchovné cvičenia vo Vatikáne a Spomínam, premýšľam, vyznávam, Rozhovory spod Zobora) patria mnohé printové, rozhlasové i televízne opusy, rovnako príhovory a homílie, ktoré človeka, hoci i neveriaceho, dvíhajú k úcte k pravým hodnotám – ľudskosti, mravnosti, tolerancii, rovnako k pravej láske k človeku i celému stvorenstvu, k obsažnej národnej hrdosti, patriotizmu, vlastenectvu aj Slovanstvu.

Za tohto výnimočného muža hovoria činy, a tie zvyknú bývať aj oceňované, spomenieme aspoň niektoré udelené kardinálovi Korcovi. Čestné doktoráty (USA – Legum Doctor Univerzity Notre Dame – Indiana; Doctor of Humane Letters Honoris Causa, Sarret Heary University Conecticut, mesto Bridgeport; Doctor of Humane Letters The Catholic University of America, Washington; Univerzita Konštatína Filozofa v Nitre mu ako prvému udelila čestný doktorát, podobne Katolícka univerzita v Ružomberku); Rad Čestnej légie II. stupňa – Francúzsko, Matica slovenská ho ocenila Pamätnou medailou Štefana Moysesa a tiež aj najvyšším matičným vyznamenaním – Zlatou medailou MS sv. Cyrila a Metoda. Morálne ho poctilo množstvo iných zahraničných i domácich univerzitných, vedeckých a kultúrnych ustanovizní.

Ján Chryzostom kardinál Korec zomrel v Nitre 24. októbra 2015. Je pochovaný v dolnej lodi Katedrály – Baziliky sv. Emeráma na Nitrianskom hrade.

Na záver malé osobné vyznanie. Patrím k šťastlivcom, ktorí mali – aj prostredníctvom diela zhmotneného v knihách a iných médiách – a majú osobný vzťah k tomuto veliká novi národa. Ostáva úžasné obohacovať sa múdrosťou, človečenstvom, charizmou, vznešenosťou a dobrotou tohto ľudského Božieho daru pre slovenský národ. Verme, že po pozemskej dimenzii navždy ostane vo večnej Božej. Naša starobylá vlasť i národ, no stále mladá republika, potrebujú rytierov ducha, múdrych mužov činu ochotných pracovať na roli národa dedičnej. Neochvejných apologétov, ktorí odchodom do večnosti vďaka ojedinelému dielu ostávajú ako živý prameň múdrosti a poznania pre všetky generácie národa tu i po celom slovenskom svete.

Miroslav HOLEČKO

Nad dlhou cestou Romana Kaliského

Skrytú alebo hoci nenápadnú veštbu možno nájsť v každom dobrom texte. Aj preto sa núka použiť ako spoločné pomenovanie spomienky na nedávno zosnulého Romana Kaliského názov jeho prvotiny Dlhá cesta (1961). Len predošleme, že životná cesta tohto muža bola poznačená míľnikmi predstavujúcimi mnoho zmysluplných činov a že neraz sa jej do smeru stavali zdanlivo neprekonateľné prekážky, ktoré však on vždy porazil. Neobišiel, nepodliezol, ale statočne prekonal. O knihe naznačíme, že ide o výber reportáží, veď pred knižkou boli roky zaťažené tým, čo prinášali, čím sa bolo treba preniesť, s čím sa vyrovnať.

Budúci novinár, publicista, dramatik a verejný činiteľ Roman Kaliský sa narodil 23. 9. 1922 v Slovenskej Ľupči. Prišli gymnaziálne štúdiá v Banskej Bystrici a v Liptovskom Mikuláši a po nich SVŠT v Bratislave. Na dokončenie týchto štúdií však už nebolo času, presnejšie vhodného času. Túžba po slobode a spravodlivosti mladíkovi velila a volala pridať sa k revolte a v SNP hájiť etické a demokratické hodnoty. Ich dôsledným zástancom ostal po celý ďalší život a ostáva podnes. Nevynášalo mu to vavríny ani priazeň mocných. Naopak, neraz jeho postoje vyrývali vrásky na čelá tých, čo si z novinára a reportéra chceli urobiť nástroj lživej a nezriedka dokonca človeku do očí luhajúcej propagandy. Nestalo sa. Ani v redakcii denníka Práca, ani v redakcii denníka Ľud, ani v redakcii Kultúrneho života. Tam už robil ortodoxným a stalinsky zmýšľajúcim mocipánom také starosti, že novinára bolo treba „upratať“ verejnosti z očí (na krátky čas) do televízie a po normalizačnom procese úplne umlčať pri povestnej „lopate“. Malo sa zabudnúť na reportéra Kaliského, ktorý budovateľské a demokratické snahy spoločnosti vítal a podieľal sa na nich, no ktorý ich chápal ako čestnú a spravodlivú, poctivú robotu... Poukázal na chyby, vedomé nečestnosti a nespravodlivosť. Bez ohľadu na možné následky. Aj preto možno o ňom hovoriť ako o novinárovi najmä v období končiacich sa päťdesiatych rokov a doznievaní stalinizmu u nás verejnosťou čítanom a vítanom, vrchnosťou so zaťatými zubami trpenom.

V názoroch na „odmäk“ šesťdesiatych rokov sa hodnotenia pozorovateľov i súčasníkov líšia. Isté však je, že v tom čase bolo smelých kritických hlasov viac a bolo ich aj dobre a poriadne ďaleko počuť. Kaliského osobitne. Kniha Obžalovaný, vstaňte! (1963) zdvihla zo stoličiek nielen komunistických vodcov, ale doslova čitateľskú verejnosť. Pohľady na procesy, niektoré z nich motivované politicky, iné ako „bežné“ kriminálne činy. No práve medzi riadkami reportáží o tých „bežných“ je poukázanie na to, čo všetko mohla, no vo svojej spupnosti spoločnosť neurobila. Pravda, súdnička bola v čase, keď kniha vyšla, obľúbeným subžánrom. V rukách majstra, akým bol novinár Kaliský, bola dokonca mocným a nebezpečným nástrojom. Čitateľ dobovej tlače bol naučený hľadať a nachádzať medzi riadkami. A autor zas vedel medzi tie riadky vložiť odkaz, ktorý ľuďom pootvoril oči. Znie to dnes možno zložito a priveľmi konšpiratívne, no napokon to viedlo k tomu, že Kaliskému normalizátori všetko poriadne zrátali a podčiarkli. Výrok bol: pomocný robotník na stavbe. Nevzdal sa. Z pomocného robotníka sa stal kvalifikovaný stavebný robotník s výučným listom. Získal ho po diaľkovom dokončení učilišťa ako päťdesiatnik. Snahy umlčať novinára sa nenaplnili. Verejnosť na Romana Kaliského nezabudla. Jeho dve knihy reportáží ho pripomínali v mnohých domácich knižniciach po celom Slovensku, dobre ukryté prežili aj vo verejných a štátnych knižniciach a z ich aktuálnosti neubudlo ani po polstoročí. Žijeme iný čas. Nemusíme čítať pomedzi riadky, no vrátiť sa k umeleckým reportážam Romana Kaliského sa aj tak oplatí. Pre spevnosť, s akou sú stavané vety, pre lexiku, ktorá pre čitateľa objavila zabúdané slová, pre pravdu, ktorú texty prinášajú aj po rokoch ako svedectvo: takto žili ľudia. Azda najviac priťažili Kaliskému v očiach normalizačných „rátačov“ jeho národno-emancipačné snahy, úsilie o „vyvážené podmienky duchovného i ekonomického zabezpečenia všetkých obyvateľov“ (P. Janík). Bez ohľadu na národnosť, dodajme. A ešte zašpekulujme, že ak sa to nedalo v spoločnom štáte s Čechmi, tak sa osamostatníme. Nie je to však úplne špekulácia, ak vezmeme do úvahy Kaliského návrat k veciam verejným po roku 1989.

Stal sa bezpochyby jednou z kľúčových osobností stojacich pri vzniku nezávislej slovenskej štátnosti. Návrat do verejného života v deväťdesiatych rokoch znamenal pre Kaliského predovšetkým prácu. Stal sa podpredsedom Matice slovenskej, na krátky čas riaditeľom Slovenskej televízie a potom pôsobil ako redaktor v Literárnom týždenníku, bol zástupcom šéfredaktora v Slovenských národných novinách, ktoré pomáhal v Matici slovenskej oživiť. Krátko pracoval aj ako zástupca šéfredaktora denníka Republika a istý čas aj ako pracovník Kancelárie prezidenta SR. Stál – a vo večnosti aj teraz stojí – symbolicky na stráži humanistických ideálov sociálnej spravodlivosti a dôstojného života pre všetkých. A vydal o tom aj svedectvo – ako inak – výberom z publicistickej tvorby *Na poslednom úseku* (1997). Romana Kaliského stavia literárna história do jedného radu s jeho generačnými druhmi a na „spisovateľských“ osudoch celej generácie sa zrkadlí všetko, o čo sa usilovali. A v čom sa im komunistická strana, našťastie márne, usilovala brániť. Na Romana Kaliského si budem pamätať ako na vždy pokojne hovoriaceho muža, ktorého slová sa oplatilo počúvať, ktorého knihy a reportáže sa oplatilo čítať. Ktorý nezištne dával a nebral späť. A keď bral, tak len porozumenie, ktoré mu určite dávalo silu dávať ďalej a pokiaľ možno ešte viac, pretože to bol jeho dobrovoľný celoživotný údel.

Dejiny modernej slovenskej žurnalistiky majú niekoľko pilierov, ľudí, bez ktorých by sa – hlavne v čase smerujúcom k nadobudnutiu vlastnej štátnosti a v prvých rokoch, keď sa bolo treba o ňu vo zvýšenej miere starať, ba často až obhajovať jej zmysel – azda aj rúcali. Jedným z takýchto pilierov bol celou váhou svojej osobnosti bezosporu Kaliský. Ešte v letnom čísle magazínu SLOVENSKO sme venovali priestor štvrťstoročnici vychádzania matičných Slovenských národných novín a v spomienkach na začiatok vydávania tohto periodika píše Dr. Tomáš Winkler, jeden z tých, čo pri onom zrode stáli, aj toto: „Pravda je jednoduchá a prostá – na čele tejto myšlienky bol Roman Kaliský...“ Takto to v magazíne aj vyšlo, pár riadkov pod slovami fotografia spomínaného muža, ktorý vyrovnaným pohľadom skúseného človeka hľadí do objektívu fotoaparátu. Pod fotografiou titulok – „Koryfej slovenskej žurnalistiky Roman Kaliský.“ Niet čo dodať. Azda len zduplikovať: vzácny človek, muž skutkov, osobnosť plná rozhodnosti a vedomá si cieľa. Taký bol Roman Kaliský, ktorého dlhá a zmysluplnými skutkami naplnená cesta po milovanej slovenskej zemi sa zavŕšila 8. novembra 2015. Česť jeho svetlej pamiatke, k uskutočneným činom a múdrym slovám sa budeme vracať veľmi často!

Peter MIŠÁK a **Igor VÁLEK**
Foto: archív SNN

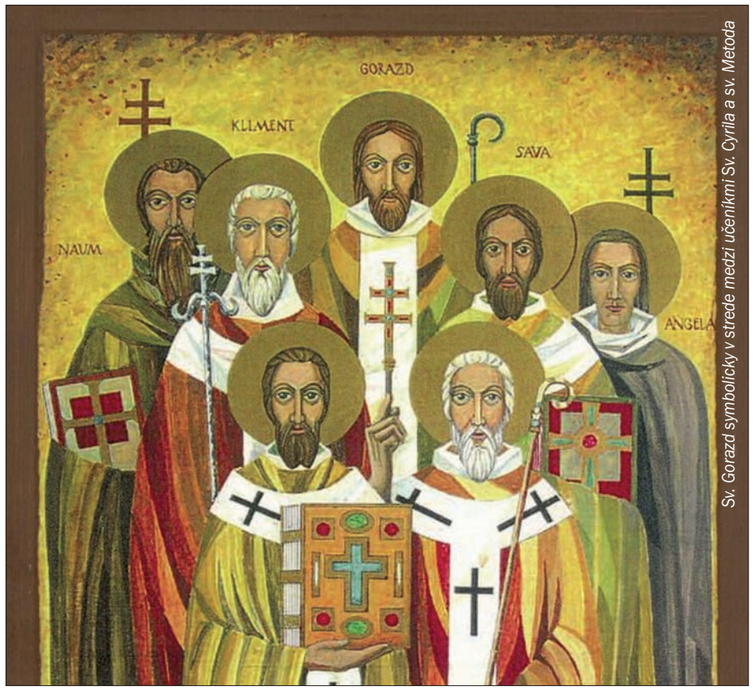

Sv. Gorazd symbolicky v strede medzi učeníkmi Sv. Cyrila a sv. Metoda

STRIEBORNICA
SVÄTOGORAZDOVSKEJ TRADÍCIE

Pred štvrťstoročím sme v slovenskej histórii zaknihovali zrod novej národno-vlasteneckej, duchovno-kresťanskej, kultúrno-umeleckej tradície. Je ňou, popri historickej všeslovanskej cyrilo-metodskej tradícii, novodobá svätogorazdovská tradícia Slovákov založená 29. júla 1990 v Kútoch. Viac o tradícii, súvislostiach, podujatiach na jej podporu aj poslaní prezrádza v nasledujúcich riadkoch **predseda Spoločnosti svätého Gorazda Dr. Miroslav Holečko** (na fotografii).

Hlavným poslaním je približovať reálie o živote, osobnosti a jedinečnom diele prvého po mene známeho vzdelanca – polyhistora a svätca slovenského pôvodu Gorazda, prispievať k šíreniu jeho úcty a kultu a zároveň k poznávaniu našich národných, kultúrnych a kresťanských prvopočiatkov a tým k pestovaniu národného historizmu Slovákov. Predmetné poslanie sa uskutočňuje realizáciou množstva celonárodných odborných, vzdelávacích a umeleckých aktivít, ktoré nesú spoločný názov Svätogorazdovské dni na Slovensku. Niektoré z desiatich aktivít majú medzinárodný charakter, aktívne sa na nich zúčastňujú Slováci žijúci v zahraničí. Myšlienkový presah odkazu života a diela Gorazda – literáta, prekladateľa, pedagóga, jazykovedca, filozofa, apologéta a veľkňaza do našej národnej, kresťanskej a kultúrnej prítomnosti patrí slovenskému národu, slovanstvu, tvorí súčasť všeľudského kultúrneho dedičstva. Najcennejšia historická správa o Gorazdovi sa nachádza v záverečnej, XVII. kapitole Života Metoda. Metod v nej vyslovil vôľu, aby ho na jeho postoch nahradil vzdelaný Sloven Gorazd: „Tento je vašej krajiny slobodný muž, učený dobre v latinských knihách a pravoverný. To buď Božia vôľa a vaša láska, ako aj moja.“ Gorazd bol nielen oddaným spoločníkom, ale zároveň aj spolutvorcom mnohodimenzionálneho diela vierozvestov Konštantína a Metoda. Cirkevný historik J. Kútnik sa o ňom vyjadril: „Gorazd, vzdelanec svetového formátu a Európan myslením a cítením...“ Prvý slovanský pápež, svätý Ján Pavol II. o ňom pred našimi biskupmi roku 1982 povedal: „Vítam vás, ktorí ste prišli na návštevu «ad limina Apostolorum» zo srdca Európy. Predstavujete časť cirkvi, ktorú pred jedenástimi storočiami založili svätí Cyril a Metod... Hneď na úsvite šírenia evanjelia medzi slovanskými národmi zažiarilo apoštolské svetlo svätého Gorazda, nástupcu svätého Metoda.“

Prehlbovanie národnej hrdosti

Spoznávanie doby, skutkov a diela vzdelanca Gorazda prispieva k vytváraniu historického vedomia a kresťanského povedomia našich občanov, čo v nich podporuje prehlbovanie národnej hrdosti. Naši predkovia Sloveni obohatili európsku a všeľudskú civilizáciu, európske i svetové kultúrne dedičstvo originálnym kultúrno-civilizačným vkladom už v IX. storočí. Bolo ním vlastné písmo (hlaholika), vlastné písomníctvo, literatúra, kultúra, školstvo aj vysoké – základ rozvoja našej národnej vzdelanosti. Významné je povýšenie staroslovenčiny na bohoslužobný jazyk – štvrtý v Európe, prvý preklad Knihy kníh – Biblie do tohto jazyka, ale aj ďalších liturgických a literárnych textov, užívaný teda aj v literárnej tvorbe, v prekladoch, v tvorbe zákonov, v diplomacii. Mali sme cirkevný i občiansky zákonník, samostatnú cirkevnú provinciu, vlastný štátny útvar. Stalo sa tak vďaka apoštolskému, kultúrnemu, pedagogickému, diplomatickému a štátnickému dielu intelektuálov Gorazda, Konštantína, Metoda i ďalších vzdelancov a našich panovníkov – Pribinu, Mojmíra I., Rastislava, Svätopluka, Koceľa, Mojmíra II. Toto dielo výrazne prispelo k prehĺbeniu kristianizácie našich predkov, k vytvoreniu ich identity a štátnosti. Predmetné dedičstvo otcov je zároveň jedinečným národným fenoménom kresťanského kultúrneho dedičstva, ktoré sme my – jeho dediči – povinní ochraňovať, zveľaďovať a zachovať pre ďalšie generácie Slovákov doma i žijúcich v zahraničí, tiež národností, ktoré Slovensko považujú za svoju vlasť a uvedené civilizačné hodnoty za obohacujúce ich identitu a spolupatričnosť so štátotvorným národom.

Významným inšpiračným zdrojom pre nositeľov úloh aktivít tradície ostáva trebišovská výzva k Národnej rade SR, vláde SR a KBS (1995). Z jej posolstiev vyberáme: „... do učebníc dejepisu sa zaradí látka o živote a diele sv. Gorazda; v liturgickom slávení povinná spomienka na sv. Gorazda sa povýši na sviatok sv. Gorazda; sv. Gorazd sa vyhlási za spolupatróna Slovenska a spolu s našou hlavnou patrónkou Sedembolestnou Pannou Máriou budú tvoriť plný patronát...“

Roku 2009 bolo v Kútoch – betleheme svätogorazdovskej tradície – odhalené monumentálne pamätné dielo jej zrodu. O význame fenoménu tradície v našej spoločnosti svedčí okrem iného aj to, že z inšpirácie jej realizátorov vzniklo v ostatných rokoch množstvo hodnotných umeleckých diel literárnej, výtvarnej, hudobnej proveniencie. K úspechom propagátorov myšlienok tradície možno zaradiť aj skutočnosť, že najvyššie rezortné ocenenia v školstve nesú pomenovanie po sv. Gorazdovi (Pamätný list sv. Gorazda udeľovaný študentom, Malá a Veľká medaila sv. Gorazda udeľované pedagógom, vedcom a iným činovníkom) za rozvoj slovenského školstva a vzdelanosti a ich popularizáciu v zahraničí. Národné osvetové centrum (NOC) udeľuje od roku 2014 medailu Pocta svätého Gorazda za významný podiel na ochrane, šírení a prezentácii kresťanských tradícií a dedičstva doma i v zahraničí.

Ambíciou je osloviť všetkých

Meno Gorazd sa spája s novými patróciniami kostolov, kaplniek a ďalších sakrálnych i svetských objektov. Kostoly sú v Košiciach, vo Vrbovom, Nitre, Kováčovej, Michalovciach a v iných mestách a obciach Slovenska...

Dôležitosť svätogorazdovskej tradície potvrdzuje aj množstvo spolugarantov, ktorí prijali ponuku NOC pri realizácii jej aktivít – Matica slovenská, Spoločnosť svätého Gorazda, CMS, SSV, Spolok sv. Cyrila a Metoda, Rada KBS pre vedu, vzdelanie a kultúru, ústredia rímskokatolíckej, gréckokatolíckej, pravosláv-nej cirkví a ECAV, univerzity, kňazské semináre, orgány a úrady štátnej správy a samosprávy, farnosti, školské ustanovizne, miestne kultúrne inštitúcie atď. Význam svätogorazdovských podujatí potvrdili i záštity, ktoré nad ich jubilejnými ročníkmi prevzali vysokí ústavní činitelia SR – vlády i Národnej rady. Záštitu nad podujatím Dni sv. gorazda od 20. výročia zrodu tradície má siedmykrát po sebe prezident, v súčasnosti exprezident SR I. Gašparovič.

Gorazdovská tradícia tvorí duchovno-emancipačný prológ samostatnej SR. Poznávanie života, skutkov, myšlienkového presahu diela Gorazda do našej prítomnosti, pestovanie úcty a kultu nášho prvosvätca má mimoriadny význam v hodnotovom systéme súčasnej slovenskej spoločnosti, je prameňom obsažnej národnej hrdosti, kresťanského povedomia a zdravého patriotizmu všetkých jeho duchovných potomkov. Prirodzene, že na tomto mieste nemôžeme obsiahnuť všetky aktivity a posolstvá, ktoré tvoria fenomén posvätnej gorazdovskej tradície. Ambíciou organizátorov svätogorazdovských podujatí je osloviť všetkých, ktorým nie je ľahostajná naša národná história, kresťanské a kultúrne tradície, v ktorých veľké osobnosti a ich dielo majú nezastupiteľné poslanie. A medzi osobnosti prvoradého významu našej národnej, kresťanskej a kultúrnej existencie jednoznačne patrí náš nebeský patrón sv. Gorazd.

Foto: **archív redakcie, M. H.** a **Michal LAŠUT**

Svätá omša počas Dní sv. Gorazda v Kútoch

Inscenované výjavy zo života Krista tvoria súčasť podujatia

Spolutvorca tradície Miroslav Holečko

Festival kresťanského divadla Gorazdov Močenok patrí už neodmysliteľne k jubilujúcej tradícii

Filmy, hory a ľudia - to je energia popradského festivalu

Zvučná značka MFHF znalcom znie tak, že si ju nemôžu pomýliť. Tí menej zorientovaní ju však dešifrujú tiež a (možno aj so zatvorenými očami) vedia – Medzinárodný festival horských filmov. V októbri (14. – 18. 10. 2015) napísal už svoju 23. kapitolu. Najväčšie a najvýznamnejšie kultúrne podujatie v meste pod Tatrami má svoje renomé, vysoko nastavenú latku a prestíž aj v zahraničí. Ako jediný festival podobného zamerania zo Slovenska je členom Medzinárodnej aliancie horského filmu, ktorá združuje 22 elitných festivalov z celého sveta. Poprad tam patrí už dlhé roky. Čím prispel k obohateniu horskej kinematografie a kultúry tento rok? Ponúkame obraz zložený z čriepkov nedávno skončeného ročníka.

Riaditeľka festivalu Mária Hámorová (manželka nášho úspešného himalajistu Petra Hámora) a porotcovia

XXIII. MEDZINÁRODNÝ FESTIVAL HORSKÝCH FILMOV 14. - 18. 10. 2015 POPRAD

Vyhral Jurek, domáci sa nestratili

Absolútnym základom popradského MFHF sú – logicky – filmy. Pokiaľ je to možné, tie najnovšie, ktoré si ešte len hľadajú cestu k divákom. V prevažnej miere sú to dokumenty z horského prostredia, o horských športoch, ale aj o horaloch a cestovaní. Tematický záber je široký a záujem filmárov tiež. Tento rok do súťaže o prestížnu Grand Prix prihlásili 104 snímok, z ktorých prísnym výberom prešlo 52 filmov z 15 krajín. *„Je potešujúce, že kým ešte pred desiatimi rokmi sme držali palce nášmu jedinému horskému dokumentaristovi Pavlovi Barabášovi, v posledných rokoch je už domáca horská kinematografia zastúpená výraznejšie. Tento rok súťažilo deväť slovenských snímok,“* naznačila jeden z prínosov festivalu – teda podporu domácich tvorcov – jeho skúsená riaditeľka Mária Hámorová. O tom, že naši sa v konkurencii filmárov zo sveta naozaj nestratili, svedčí aj verdikt poroty. Okrem Grand Prix rozdali ceny ďalším piatim filmom a piatim udelili čestné uznanie – Slovensko má „v batohu“ jednu cenu a jedno uznanie. Cenu za dobrodružné objavovanie kmeňových tradícií získal film Suri dokumentaristu Pavla Barabáša (koho iného, žiada sa pochvalne dodať aj smerom k predchádzajúcim ročníkom). *„Ocenili sme tým aj dobrodružnú a odvážnu výpravu za spoznávaním nepoznaného, avšak miznúceho kmeňa Surmov. No nielen nápad a idea filmu, aj jeho filmové spracovanie je mimoriadne,“* uviedli porotcovia. Druhým úspešným Slovákom je Tomáš Hulík, ktorý (spolu s nemeckým filmárom Janom Haftom) nakrútil film Divoké Slovensko a porota mu udelila čestné uznanie. Trojčlenná medzinárodná porota to vôbec nemala ľahké. Filmov bolo veľa, ale, ako potvrdili porotcovia, boli aj mimoriadne dobré, a preto sa im rozhodovalo ťažko. V porote sedel Eberhard Jurgalski z Nemecka, ktorý už roky pôsobí ako kronikár hôr. Zaznamenáva informácie o osemtisícových vrcholoch, zhromažďuje dáta a fakty o horách Centrálnej Ázie, Himalájí, kompletizuje údaje aj o výstupoch v Karakorame. Jeho potešili najviac filmy o vysokohorskom lezení a z himalájskych expedícií: *„Videl som tu dva skvelé filmy o výstupoch na K2. Ale pri všetkých sme museli brať do úvahy nielen filmovú, ale aj obsahovú stránku, ja som si všímal aj hodnotu výkonov.“* Jeho porotcovský kolega z Poľska, Krzysztof Kokoryn, maliar a autor animovaných filmov, potvrdil, že výber tých najlepších snímok nebol jednoduchý: *„Na filmy z horského prostredia sa nedá pozerať inými očami ako na ostatné filmy. Skrátka – buď je ten film dobrý, alebo nestojí za nič. Tu však bolo tých dobrých až moc.“* Slovensko v porote zastupoval mladý estét Jakub Zipser, pôsobiaci v Asociácii filmových klubov, horské športy a príroda sú mu blízke. Jeho prvé pôsobenie v porote bolo vraj dobrou školou: *„Aj film z horského prostredia musí mať príbeh, ktorý vyrazí dych. Som rád, že som tu také videl.“* Všetci traja našli zhodu pri označení jednoznačne najlepšieho filmu a tak si Cenu Grand Prix z Popradu odniesol poľský režisér Pawel Wysoczanski za snímku Jurek. Film rozpráva príbeh legendárneho poľského himalájistu Jerzyho Kukuczku, ktorý zahynul v roku 1989 na Lhotse. Neopisuje však jeho lezecké úspechy, ani záhadnú smrť, ale všíma si cestu chudobného chlapca za svojím snom. *„Nie je len filmársky špičkovo zvládnutý, ale má aj silný príbeh. Ten nie je iba portrétom výnimočného človeka, ale aj dokumentom doby. Osemdesiate roky v Poľsku, to je téma, ktorá filmu dnes dáva aj brilantný vtip a svieži humor,“* zhodli sa porotcovia.

Bob Aubejrtin si pripravuje prednášku o legendárnej K 2

Stretnutie so Sandym Allenom bolo veľkým zážitkom

Živo aj bez celebrít

Na popradskom festivale je sympatické aj to, že sa tu rok čo rok stretávajú známe tváre. Ľudia, ktorí sa poznajú z hôr. Príznačné je, že sa sem nechodia predvádzať politici, komunálni úradníci, ani iné „funkcionárske esá“. Je to sviatok horalov a podľa toho vyzerá aj atmosféra. Najväčšími hviezdami sú ľudia, osobnosti hôr. Tento rok na besedu s divákmi zavítal holandský horolezec a spisovateľ Bob A. Schelfhout Aubertijn. Skompletizoval históriu K2 a znalcov očaril úplne novými informáciami i dokumentmi. Druhý vzácny hosť priletel zo Škótska. Sandy Allan patrí k špičke svetového horolezectva, za svoj výkon (spolu s Rickom Allenom) v roku 2012, kedy sa im za osemnásť dní alpským štýlom podarilo prejsť dovtedy nezdolaný dvanásť kilometrov dlhý hrebeň Mazeno Ridge na Nanga Parbat, získali prestížne ocenenie Piolet d´Or (Zlatý cepín). Sandy od detstva žil knihami Hermanna Buhla, sníval o Nanga Parbate a keď v roku 1985 prvý raz prišiel pod vysnívanú horu, vycúval. *„Mazeno Ridge sme si zvolili ako výzvu. Ale museli sme vtedy uznať, že na to nemáme dosť skúseností. Prišli sme k bodu, kde sme sa museli rozhodnúť: buď budeme pokúšať šťastie, ale nemusí to vyjsť a už sa nebudeme môcť vrátiť, alebo uznáme, že na to ešte nemáme a prídeme inokedy, zrelší, skúsenejší,“* priznal sa charizmatický Škót. Keď prišiel pod Nanga Parbat po rokoch, cítil, že s dobrým, silným tímom by to už šlo. *„Keď niečomu silno veríte a zároveň viete, že ste pre svoj cieľ urobili maximum v príprave, musíte to skúsiť. Platí to v živote, aj vo vysokých horách,“* dodal festivalový hosť. Päť festivalových dní bolo teda plných filmov a vzácnych ľudských stretnutí. V programe nechýbali tradičné výstavy fotografií z hôr či preteky v športovom lezení. *„Myslím si, že sme naplnili divácke očakávania. O záujme o festival svedčí aj fakt, že už premietame v dvoch popradských kinách a tiež v Kežmarku a v Spišskej Novej Vsi. K tomu robíme aj špeciálne premietania pre školy. Teší ma, keď vidím usmiate tváre divákov, preto s radosťou vždy na záver vyhlasujem – uvidíme sa o rok, v dňoch 12. – 16. 10. 2016. Budete vítaní!“* uzavrela riaditeľka festivalu Mária Hámorová.

Mira KOVÁČIKOVÁ
Foto: **Vlado** a **Ján ŠUSTROVCI**

Pohyblivý svet v objektíve ako vášeň

(Príbeh fotografa Jozefa „Joe“ Klamara)

Písal sa rok 1993, keď sa Jozef „Joe“ Klamar prvýkrát po emigrácii prišiel pozrieť na Slovensko. Vtedy 28-ročný veľký talent medzi kanadskými fotoreportérmi: „Chcel som, aby moje dve deti spoznali starých rodičov na Slovensku. A mne sa doma veľmi zapáčilo.“ Chvíľu pendloval medzi obomi krajinami. Pracoval pre Winnipeg Sun, na Slovensku aj pre TASR. Napokon sa pevne usadil v rodnom Liptovskom Mikuláši, kde, hoci väčšinu času pracovne trávi mimo Slovenska, má dodnes trvalý pobyt. „Návrat bol aj kvôli rodine, ale napríklad aj pre vábenie chuťových buniek. Pre vôňu a chuť chleba, mlieka, paradajok. A tiež pre mentalitu ľudí. Keď prežívaš radosť, s nimi je väčšia.“Päťdesiatnik, ktorý nezaprie v sebe srdce i dušu Liptáka, navyše keď vyrastal v prírodne drsných, no ľudsky vľúdnych vrstevniciach kedysi legendárnej Chaty na Záhradkách, prevádzkovanej jeho rodičmi. V lyžiarskom raji Jasnej pod Chopkom.

Od otcovho flexaretu po detektívku snov

Liptov a Jasná. Práve tu sa príjemný rozprávač a bezprostredný muž, pôsobiaci v službách francúzskej národnej agentúry Agence France Presse, ešte donedávna ako šéf jej fotografickej ekipy v Los Angeles, vlastne aj po prvý raz pohrúžil do tajov svetla, objektu, clony a zmyslu vcítiť sa do neopakovateľnosti okamihu. Teda do všetkého, čím fascinuje fotografia ako dokument i objekt kumštu.

„Otcov flexaret som prvýkrát držal v rukách ako šesťročný. Kúpil ho raz od miestneho fotografa, ktorý fotil návštevníkov Demänovských jaskýň. V Jasnej sa neskôr často konali medzinárodné lyžiarske preteky, ktoré pútali pozornosť profesionálnych fotografov. V kancelárii môjho otca na Chate v Záhradkách si odkladali brašny s fototechnikou. Bol som v tranze, keď som si mohol poobzerať ich aparáty. A keď som mal dvanásť, vedel som už vyvolať moje prvé čiernobiele fotografie,“ spomína Jozef „Joe“ Klamar na prvé dotyky s fenoménom „vedieť-vidieť“, ktorý ho odvtedy opantal.

Jeho podstatná časť sa odvíjala ako nepredvídateľná detektívka. Hoci v prológu skôr pripomínal príbeh jeho detstva dni akoby cez kopirák. Boli iba dve možnosti: ak sa v Nízkych Tatrách pokazí počasie, je nuda. Ak je pohoda – potom ho zo stereotypu vytrhli lyže a postupne čoraz väčšmi fotografia. *„Oboje spolu súviselo. Keďže sa mi na zjazdovkách celkom darilo, až som to dotiahol na majstra republiky v doraste, mal som možnosť s lyžiarmi cestovať aj do vtedajšieho ‚západného zahraničia‘. Čoraz viac som vnímal kontrast životnej kultúry, štýlu, individuálnej slobody rozhodovania sa... A k tomu moje sny a túžby o fotografii. Mal som dvadsaťdva a v mysli čoraz bezcieľnejšiu perspektívu a najmä očakávania zo sebarealizácie doma, vo vymedzených podmienkach bez možnosti rozletu,“* vyznal sa Jozef v súvislostiach (žil vtedy v Bratislave a pracoval ako asistent kamery v Čs. televízii) s leitmotívom jeho rozhodnutia emigrovať. Sotva v roku 1987 tušil, že farebné sny naberú až dramatické kontúry. Všetko sa začalo dovolenkou v Juhoslávii, kam sa vybral s novučičkou Praktikou. Vraj, začne konečne naozajstne fotiť. Lenže v Záhrebe musel „foťák“ predať, aby sa vôbec dostal do Rakúska. Najskôr s prázdnymi rukami v zbernom tábore v Treischkirchene, dlhý čas čakania. Konečne vykúpenie: Kanada – Toronto. Hneď aj krutá daň za slobodu: manuálne práce. A – samota. Až v provincii Alberta, v mestečku Medicine Hat, konečne svetlý bod. Hoci sa musel umárať v ropnej rafinérii pri odpornom odškrabovaní a natieraní rúr, práve tam stretol budúcu manželku – Kasiu (Kanaďanka sa narodila v Poľsku, odtiaľ jej rodičov vyhostili, otca väznili ako člena Solidarity), vďaka ktorej sa postavil na nohy a vhupol do lavíc tamojšej umeleckej školy. Iba na skok bolo do miestnych novín...

Príbeh fotografa z Liptova, strastiplnou anabázou tak náramne pripomínajúci životný osud a odhodlanie k tvorbe ďalšieho rodáka z tohto kraja – fotografa ľudských duší a fenoménu zžitia sa s prírodou Martina Martinčeka –, sa mohol rozvinúť až do súčasných časovo a teritoriálne aj obsahom bezhraničných tém tvorby nespútaných dimenzií.

Fotografia ako zdroj obživy i zábavy

Už mal džob v Canadian Press, keď fotografiou prvý raz strhol pozornosť. Veľkým záberom ako dvaja policajti odvádzajú zatúlaného jazvečíka. *„V redakcii vyzváňali telefóny. Ľudia si psíka chceli adoptovať... Ako sa mi podarilo preraziť? Aj vďaka tomu, že som fotografoval v Alberte, ktorá mi pripomínala detstvo v Jasnej. Krásna príroda, ale inak sa nič nedeje. Preto som musel hľadať. Odchýlky. Veci podať inak. To považujem za najlepší trening. Zrejme takto sa u človeka vybrúsi pozorovacia schopnosť...“*

Získal viacero ocenení z prestížnych súťaží: v celosvetovej súťaži Fotografia roka a v roku 2009 aj hlavnú cenu na Czech Press Photo. Ocenenú fotografiu Obamu, o ktorej tvrdí, že nepatrí medzi jeho najlepšie, vystavoval aj na výstave Svet v pohybe v Bratislave. Fotografoval kráľovskú svadbu Williama a Kate. Módne prehliadky, ale aj boxerov v Las Vegas. Aj všedné veci dokáže nasnímať nevšedne a zaujímavo a fotografie vyvolávajú predstavu umeleckého diela.

Čo všetko si vyžaduje práca fotoreportéra? *„Fotografia by mala byť pre neho hobby, mal by jej podriadiť celý život. Fotografovanie by mal mať ako životný štýl. So štipkou talentu a šťastia sa tak môže dostať medzi najlepších aj vo svetovej agentúre. Ja vždy hovorím, že som fotograf. Ja sa totiž fotografiou stále a všade bavím...“*

Dokáže vytvoriť exkluzívne zábery z Wimbledonu, z Tour de France, na Majstrovstvách sveta vo futbale v Juhoafrickej republike aj na otváracom ceremoniáli olympiády v Pekingu. Za päť dní nezriedka vystriedal rovnaký počet krajín. *„Pri každom džobe sa snaží pridať k rutine niečo nové, trebárs použije široké objektívy. Vždy fotografuje trochu ináč, nikdy nearanžuje, sústreďuje sa na príbeh. Je autorom obrazového spravodajstva, ktoré má nielen výpovednú, ale aj výtvarnú kvalitu, vysokú estetickú i emotívnu hodnotu,“* dodal Marián Pauer, veľký znalec Klamarovej tvorby a kurátor výstavy Svet v pohybe pred troma rokmi.

Klamarov fotografický pozdrav Liptovu

Podľa Pauera je Klamar jeden z najkreatívnejších autorov súčasnej agentúrnej fotografie, ktorý zábermi ukazuje svet úplne inými očami. Dokáže s obdivuhodnou ľahkosťou zakomponovať do plochy obrazu komorné príbehy rovnako ako veľké scény. Fotografické eseje a jeho obrazové príbehy v niekoľkých rovinách imponujú citom pre pohyb a výtvarnú skratku. Ako vníma seba samého? *„Byť fotografom znamená byť tvorivý. Byť inšpirovaný a sám inšpirovať. Znamená to byť aj očami iných. Byť silný, byť citlivý, byť jediným človekom, ktorý vidí, akým spôsobom sa svetlo v určitom momente dotýka časti ľudskej tvá-*

re. Znamená to byť na niečo sústredený. Naučte sa robiť triky, aby ste všetky zložky nejako dostali na správne miesto v správnom čase. A keď príde ten okamih, bude sa rátať iba jediné: že urobíte záber." Bývalý športovec rád fotí túto tematiku. Potvrdzujú to momentky z tenisu, boxu, plávania, kulturistiky, futbalu... Nevšedný pohľad z vtáčej perspektívy na nórskeho skokana na lyžiach, pod ktorým je masa divákov. Fotografia stoviek bubeníkov na otvorení olympiády v Číne 2008. Šírku aktivít prezrádzajú zábery po zemetrasení na Srí Lanke, z návštevy pápeža Benedikta XVI. v koncentračnom tábore v Osvienčime, ako bosnianski moslimovia hľadajú príbuzných medzi pozostatkami zavraždených v Srebrenici i fotografie známych umelcov. O fotografovaní by už mohol hovoriť aj trochu s odstupom. Veď má za sebou množstvo významných cien, jeho fotky poznajú čitatelia svetových médií. On však stále používa výraz „dobre si zafotiť", ako keby išlo o hranie futbalu. *„Jasné, niekedy viem, že idem iba urobiť prácu, no potom zistím, že to stojí za to a dám do toho všetko. Inokedy sa skôr riadim heslom – keď to nemôžeš urobiť dobre, urob to rýchlo. Ale stáva sa mi, že sám seba presviedčam, že sa mýlim. Urobím fotku a ešte dve hodiny oblieham miesto a čakám, že sa ešte čosi udeje,"* vysvetľuje. Nerád však fotke venuje pridlhý čas: *„Vychladnem. Opadne vzrušenie. A hoci viem, aké fotky mi chýbajú, neznamená to, že teraz pôjdem a odfotím ich... Najlepšie to totiž môže byť iba v momente, keď cítim adrenalín, okamih vnuknutia, keď skrátka idem na vec."* Nikdy nefotil vojnu, sú však našťastie aj iné veci, ktoré by ešte chcel odfotiť – napríklad medvede na Aljaške. *„Mať toľko času ako chlapci z National Geographic,"* povzdychol si priebojný optimista, ktorého fotografie vychádzajú na stránkach svetových denníkov a časopisov – New York Times, Washington Post, The Guardian, Newsweek, Time, Paris Match, National Geographic a či Sports Illustrated.

Ľudo POMICHAL
Foto: **Jozef „Joe" KLAMAR**

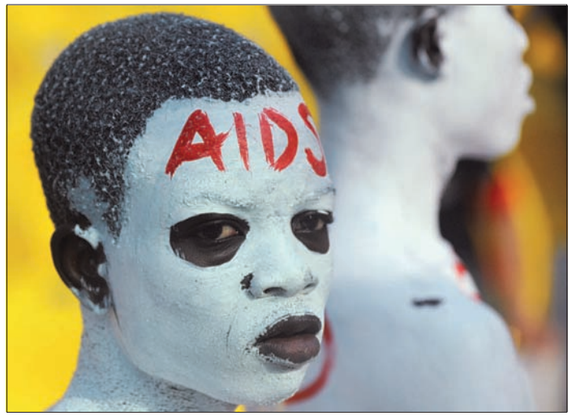

Katedrála v Chambéry ukrýva vzácnosť

Spojenie s rodnou hrudou až v Savojsku

Novembrové krvavé udalosti v Paríži obrátil zraky Slovákov na krajinu galského kohúta predovšetkým v spojitosti s terorizmom „vyvážaným" Islamským štátom. Aj v starostiach o blízkych, ktorí tam žiju a či pdochádzajú za prácou. Slovensko – francúzske spojitosti, našťastie, majú aj iný rozmer... Takmer osemdesiat zamestnancov stavebnej firmy z Humenného pracuje na troch stavbách vo francúzskom Savojsku: v Bellegarde sur Valserine, Lancrans a Metz-Tessy pri Annecy. O tom, aké je ich spojenie so Slovenskom a ako si vypĺňajú voľný čas, nám niektorí porozprávali v autobuse počas 1 700 km jazdy do ich ubytovne vo výške 1 065 metrov nad morom.

Tesár Dušan Malý z Merníka pri Vranove nad Topľou chodí pracovať približne 15 km od ubytovne. Ráno ide do roboty, neskoro popoludní sa vracia. V lete za svetla, v zimných mesiacoch za tmy. Spestrením je sledovanie slovenských staníc v televízii. V lete a v jeseni je možné vybrať sa na huby. Spomína si na jednu bohatú hubársku sezónu neďaleko kempu pri Bellegarde, kde bývali. Huby vtedy nenašiel azda len ten, kto ich nehľadal. Víkend je popri varení a upratovaní určený aj na výlety v okolí. Nedeľa dopoludnia na návštevu kostola v mestečku Bellegarde. Keď sme sa rozhovorili o hubách, pridal sa murár Juraj Ficík z Humenného. Jeho mama je známa hubárka, ktorá nachádza hríby aj tam, kde ich nikto iný nenájde. V tunajšej hubárskej sezóne spred 4 – 5 rokov, hoci talent po mame nezdedil, našiel počas sezóny okolo 2 000 dubákov! Murár Martin Treščák z Dlhého nad Cirochou ho doplnil, že zo spomínaného rekordného hubárskeho roka mali ešte dlho uschované sušené hríby. Cez Slovensko, Maďarsko, Rakúsko, Nemecko a Švajčiarsko sme dorazili do dvanásťtisícového mestečka Bellagarde. Autobus zaparkoval na úpätí kopca. Na parkovisku už čakali dodávky, ktoré nás po serpentínach dopravili do ubytovne. Viacerí si pritom zaspomínali na februárovú záľahu snehu, po ktorej museli zostať v Bellegarde, pretože autami nemohli zdolať dvojmetrové záveje. Vtedy ostali na účet majiteľa ubytovne v hoteloch v mestečku, až kým neprestalo snežiť a neprišla fréza, ktorá im uvoľnila cestu. Kým skupina, ktorá práve prišla, sa ide ubytovať, viacerí kolegovia, ktorí sa večer chystajú autobusom domov, idú dodávkami do Kostola sv. Vincenta v Bellegarde. Betonár Jozef Tabaka z Hlinného nás po príchode doň zoznamuje s farárom Jeanom Josephom zo Senegalu. Uprostred väčšiny starnúcich domácich veriacich je slovenská stavbárska skupina oživením a v modernom kostole vďaka nemu počuť aj evanjelium v slovenčine.

Chlapi využívajú každú príležitosť na kontakt s domovom. Prostredníctvom komunikačnej techniky, aj pri stretnutiach so Slovákmi, ktorí tam zavítajú. Tak to bolo počas volejbalového zápasu medzi Lausanne a Chemesom Humenné v Európskej lige či pri návšteve Tour de France v Annecy, kde videli Petra Sagana a stretli sa aj s lyžiarkou Veronikou Velez-Zuzulovou, ktorá tu žije. Majster Ján Zoričák patrí k popredným svetovým sklárom. Rodák zo Ždiaru žije a pracuje v Talloires na brehu jazera Annecy: *„Viem, že sú tu Slováci. Stretol som ľudí z Humenného, žijú tu aj starousadlíci zo Slovenska. Žiaľ, odkedy sú otvorené hranice, už nemajú potrebu sa zbližovať, každý si ide svojou cestou."* Tlmočník Dušan Nemec pôsobí vo francúzskom regióne Rhône Alpes, v ktorom sa nachádza aj 60-tisícové mesto Chambéry. Popri pracovných povinnostiach sa dozvedel aj zaujímavé skutočnosti týkajúce sa takzvaného Turínskeho plátna s údajným odtlačkom tela Ježiša Krista. Plátno bolo v roku 1506 uložené v Sainte Chapelle na zámku v Chambéry. V ostatnom čase bolo uchovávané v otvore vytesanom za oltárom, uzatvorené za železnými dverami so štyrmi zámkami. V roku 1453 sa plátno dostalo do vlastníctva vojvodu Ľudovíta Savojského, ktorý preň v Chambéry postavil osobitnú kaplnku. To, že sa vzácna relikvia napokon dostala do Turína, nevedomky zapríčinil biskup Karol Boromejský z Milána. Počas moru v roku 1576 dal sľub, že ak epidémia ustúpi, pôjde peši do zhruba 400 km vzdialeného mesta uctiť si plátno. Aby savojský kráľ Emanuel Filibert ušetril kardinálovi dlhú cestu, potajomky dal preniesť relikviu do Turína, vtedajšieho hlavného mesta Savojského kráľovstva. Odvtedy je plátno uložené v tamojšom dóme. Ako zistil spomínaný tlmočník, v katedrále v Chambéry je vystavená jeho kópia a určite si ju spolu so zamestnancami firmy pôjdu pozrieť...

(krátené)
Marián ŠIMKULIČ
Foto: **autor**

Fermár Joseph a Ján Tabaka

Hubári Dušan Malý, Martin Treščák a Juraj Ficík

Remeslo, kumšt, cit, paráda a tvorivosť

Ústredie ľudovej umeleckej výroby (ÚĽUV), štátna inštitúcia (od roku 1954 v pôsobnosti ministerstva kultúry), existuje sedem desaťročí bez toho, aby jej funkčnosť a poslanie nejako výrazne narúšali spoločenské alebo politické zmeny. Sídli v Bratislave na Obchodnej ulici v budove, v ktorej okrem administratívneho centra a odborných pracovníkov pôsobia aj Regionálne centrum remesiel Bratislava, informačné a vzdelávacie centrum – Knižnica ÚĽUV, výstavné priestory a predajňa výrobkov. Neodmysliteľnou súčasťou inštitucionálnej základne je klasická i digitálna knižnica, časopis Remeslo, umenie, dizajn (RUD) prinášajúci aktuálne informácie i nadčasové reflexie o tradičných remeslách aj súčasných dizajnérskych trendoch doma a vo svete. V Stupave na Dlhej ulici je Múzeum ľudovej umeleckej výroby s bohatým depozitárom, ktorý je obrazom výskumných, záchranných, zberateľských a dokumentačných aktivít pracovníkov inštitúcie od jej počiatkov po súčasnosť. Viac ako pol storočia mal ÚĽUV svoju výstavnú sieň a predajňu v centre hlavného mesta na Michalskej ulici, od roku 1956 aj na Václavskom námestí v Prahe (tá bola zatvorená roku 1992) a v Galérii na Obchodnej ulici v Bratislave. Dnes výrobky majstrov ľudovej umeleckej výroby vystavujú a predávajú i v galériách a predajniach ÚĽUV-u: v Bratislave je to Predná izba na Námestí SNP v priestoroch Národného osvetového centra, v Tatranskej Lomnici v samostatnom objekte, v Banskej Bystrici a v Košiciach. Roku 2005 zriadil ÚĽUV na Dolnej ulici v Banskej Bystrici v meštianskom dome na Dolnej ulici v poradí druhé Regionálne centrum remesiel (RCR). V Košiciach ho otvoril v meštianskom dome na Mäsiarskej ulici prvého októbra tohto roku. Popri remeselných dielňach predstavujú miesta prvých kontaktov s novými záujemcami o tradičné remeslá alebo ešte neznámymi talentovanými remeselníkmi. Prichádzajú sem ľudia, čo sa chcú naučiť a získať základné zručnosti pri zhotovovaní remeselných výrobkov z materiálu, ktorý im je blízky. Môžu sa prihlásiť do kurzov organizovaných pre dospelých aj pre deti. V ich priestoroch sa stretávajú členovia klubov s podobnými záujmami.

Príbeh z pohľadu súčasníkov

Od jari doprostred jesene visel na budove bratislavského centra ÚĽUV-u plagát pozývajúci na výstavu Náš príbeh – 70 rokov podpory tradičných remesiel na Slovensku. Od roku 1945, keď vznikla celoštátna organizácia na podporu tradičných remeselných odvetví a domáckych výrob so samostatnou pobočkou na Slovensku, sa v nej vystriedalo niekoľko generácií. Od vzniku inštitúcie jej zamestnanci alebo odborní konzultanti opúšťali svoje profesionálne pracoviská a vydávali sa po Slovensku, aby priamo v ich domoch či dielničkách dôverne spoznávali spracúvanie a uchovávanie materiálu na výrobu prostriedkov a zariadení na bývanie, obliekanie, na každodenné činnosti alebo sviatočné príležitosti. Do detailov zaznamenávali remeselné postupy, v lokalitách skúmali charakteristické regionálne prvky, aby dotvárali celonárodnú mapu ľudovej remeselnej výroby. Predstavu o činnosti z prvých rokov pôsobenia ÚĽUV-u si návštevníci výstavy Náš príbeh vytvorili pri prezeraní dokumentárnych materiálov (napríklad výskumné správy, skice z terénnych výskumov či náučné a inštruktážne filmové záznamy). Etnografi poprinášali aj bohatú zbierku pôvodných výrobkov charakteristických pre konkrétne oblasti tradičnej keramickej, textilnej, kožiarskej a inej remeselnej výroby. Tie poslúžili ako inšpiračný zdroj na vyhotovenie vzorových štylizácií pre talentovaných remeselníkov, ktorí sa stali dodávateľmi svojich výrobkov do predajnej siete ÚĽUV-u. Viacerí sú i v súčasnosti v nezanedbateľnej miere dôveryhodnými partnermi inštitúcie pri organizovaní výstavných a prezentačných podujatí. Svojimi skúsenosťami a dôvernými poznaniami remeselných podstát vytvárajú v súčinnosti s odborníkmi a profesionálnymi umelcami rozvetvenú rodinu. Užitočnosť vzájomných vzťahov by sme mohli dokumentovať pri porovnávaní pôvodných remeselných výrobkov s tvorivými návrhmi na ich transformáciu do podôb, aké sprostredkúva ÚĽUV. Posuny výtvarných návrhárov nesledujú úžitkovejšiu „predajnosť“, odráža sa v nich detailné skúmanie všetkých prvkov prispievajúcich k precizovaniu konečného tvaru výrobku, dopĺňanie detailov, aké remeselník nemusí poznať alebo im nepripisuje taký význam, aký nadobudnú v citlivosti s ostatnými.

Hlavná výstavná postava: výrobok

Kurátori Libuša Jaďuďová a Pavel Habáň sa usilovali viesť príbehovú niť – ako uvádzame vyššie – všetkými desaťročiami. Mnohé exponáty opatrované v stupavských zbierkach Múzea ľudovej umeleckej výroby majú trvalú hodnotu a tie najzaujímavejšie reprezentovali aktuálny odkaz tradície nadväzujúcej na tvorivosť, umelecké cítenie a fortieľ anonymných, a cez ich nasledovníkov predsa sprítomnených predkov. Pri nich bolo preto rovnocenne dôležité pripomenúť na výstave úlohu profesionálnych výtvarníkov a dizajnérov ÚĽUV-u pri „rozširovaní a kultivovaní škály výrobkov s podielom ručnej remeselnej práce“. Inštitúcia ich pripomína ako legendy utvárajúce nezameniteľnosť sortimentu sprostredkovávaných výrobkov a dodáva, že mnohé z ich návrhov zľudoveli a „dnes žijú svoj vlastný život v prostredí ľudových výrobcov“. Zmysel konštatovania nachádzame na viacerých výrobkoch uvádzaných medzi záujemcov o ľudovú tvorivosť v rozličných obdobiach činnosti organizácie. Na mnohé verejnosť dodnes reaguje spontánne ako na pôvodné estetické artefakty, a tak sa žiada pripomenúť, že rovnocenne nenahraditeľnú účasť na tom mali od počiatku výtvarní dizajnéri. ÚĽUV uvádza dobrú tridsiatku kmeňových, ktorí v druhej polovici minulého storočia pôsobili v organizácii viac ako päť rokov. Medzi poprednými spomína Kamilu Rauchovú-Ryčlovú a jej šúpoľovú bábiku, kožené kapsy a kabelky od Jany Menkynovej, „ktoré rady nosili nielen naše matky, ale aj ich dcéry“. Národná umelkyňa Elena Holéczyová sa významne zapísala povýšením paličkovanej čipky aj do sféry profesionálneho výtvarníctva, Júlia Kováčiková-Horová pracovala na kultivovaní keramiky, Václav Kautman (podobne ako Stanislav Kореň) v dreve citlivo vnímal jeho prírodné zákonitosti a nachádzal skryté inšpirácie, Ema Marková bola rozhľadená predovšetkým v textile a odievaní, Božena Janeková sa popri tejto tvorivosti venovala i čipke.

Čo sa za mladi naučíš...

Kruhy na vode

Takto sa nazýva súťaž mladých dizajnérov alebo študentov tohto odboru, ktorí majú odvahu a záujem inšpirovať sa ľudovou tradíciou a transformovať tradičné remeslo na autorský dizajn. ÚĽUV ako „ochranca tradičných remesiel“ má o to vážny záujem, pretože vkus mladých ľudí sa mení a chce naň reagovať. Hoci stupavské múzeum nemá expozíciu, ktorá by bola sprístupnená verejnosti, otvára záujemcom depozitár na študijné účely a poskytuje inšpiračné podnety práve dizajnérom hľadajúcim pri svojej tvorbe väzby medzi tradičným a moderným. Od roku 2000 k tomu prispieva i bienálnou súťažou *Kruhy na vode*. Stala sa podnetným priestorom na výmenu názorov dizajnérov a kreatívnych remeselníkov a hľadanie podnetných myšlienok na novú tvorbu. Ocenené súťažné práce odhaľujú možnosti aktuálneho prepojenia ručnej remeselnej výroby s dizajnérskou kreativitou a smerujú k originálnym výtvarným vyjadreniam. Ak majú autori dostatok vlastných diel, ÚĽUV im poskytuje na ich prezentáciu výstavné priestory v Bratislave na Dobrovičovej ulici, kde sídli Dizajn štúdio, ktoré prezentuje práve voľnú tvorbu autorov inšpirovanú tradičnými remeslami a ľudovou tvorivosťou. Od roku 1991 sa na sklonku každého leta koná v hlavnom meste Slovenskej republiky festival tradičného remesla – *Dni majstrov ÚĽUV*. Centrum Bratislavy je vtedy plné domácich i zahraničných návštevníkov, zastavujú sa pri desiatkach stánkoch a obdivujú majstrovskú zručnosť mnohých remesiel. Účastníci majú jedinečnú príležitosť predstaviť svoje výrobky širšej verejnosti, predviesť ich funkčnosť a zároveň ich ponúkať na predaj. Viacerí remeselníci pracujú doma v skromných dielenských podmienkach, takže záujem „sveta“ je im uistením, že zakorenenie v tradícii má vyšší zmysel. Sú váženými nositeľmi odkazu svojich predkov, pričom nemusia mať pocit, že sú odstrčení kdesi na okraji spoločnosti. Od roku 1955 ÚĽUV oceňuje svojich remeselných partnerov, ich vysokú technickú zručnosť prenášanú do výrobkov s estetickým citom a prirodzeným vkusom čestným titulom *Majster ľudovej umeleckej výroby*. Doteraz ich na svoju listinu zapísal 406. Medzi „čakateľmi“ na toto uznanie je približne 3-tisíc ďalších remeselne zručných a tvorivo talentovaných ľudí z rozličných oblastí Slovenska. Mnohí žijú priamo v Bratislave, čo upozorňuje na dve zásadné skutočnosti. Niektorí sa sem presťahovali z oblastí, kde majú ľudové tradície bohaté zázemie, a tak si cez ne vytvorili k remeslám prirodzený vzťah, čo sa prenieslo i na potomkov. Iný dôvod je pragmatický, rukolapné remeslo využívajú ako jeden zo spôsobov relaxácie po všednej práci. Práve v bratislavskom Regionálnom centre remesiel (RCR) zaznamenávajú narastajúci záujem dospelých o ponúkané remeselné kurzy. Sú medzi nimi aj mladí ľudia, a osobitú príťažlivosť majú *Prázdniny* s remeslom určené pre deti, ku ktorým možno radiť pravidelné súťaže remeselnej tvorivosti žiakov *V krajine remesiel*, organizované od roku 2007.

Ako sme spomínali, podobné podmienky a ponuky prichádzajú z RCR v Banskej Bystrici, ku ktorému sa nedávno pridalo košické centrum. Potvrdzuje sa to, čo povedala krátko po nástupe na pozíciu generálnej riaditeľky ÚĽUV Dana Kľučárová v novembri 2012: „Organizácia je zdrojom množstva zaujímavých, podnetných a užitočných informácií, má veľké bohatstvo zbierok a na udržanie a rozvíjanie tradícií organizuje množstvo vzdelávacích podujatí a remeselných kurzov. Ja sa usilujem o to, aby sa ešte väčšmi otvorila verejnosti. Aby ÚĽUV bol o tvorivých ľuďoch a pre ľudí zaujímajúcich sa o ľudové remeslá v ich rôznorodých podobách a prejavoch.“

Dušan MIKOLAJ, Foto: **autor**

Vystavená krása

Veľký záujem pútalo aj paličkovanie

SLOVENSKO JE ICH SVETOM

Presne toľko, koľko rokov má vo svojom rodnom liste Slovenská republika, má zapísané aj Radio Slovakia International (RSI). Zbežná znalosť modernej slovenskej histórie nám teda povie, že do sveta vysiela od roku 1993. Jeho hlavnou témou je od samého počiatku všetko, čo sa vzťahuje k Slovensku. Či už je to aktuálne dianie v jeho najširšom chápaní, alebo sú to významné udalosti z minulosti, úspechy ľudí z oblasti umenia, vedy alebo športu, výnimočné pamiatky, prírodné krásy – skrátka Slovensko ako také.

Sídlom RSI je známa obrátená rozhlasová pyramída v Bratislave

Neustále napĺňanou ambíciou tejto stanice je predstaviť našu republiku, ľudí a krajinu tak, aby si poslucháč mohol o nej urobiť čo najrealistickejšiu predstavu. Aby v prípade, že príde k nám na návštevu, mal pocit, že to tu pozná. Keď do RSI občas zavítajú poslucháči z rôznych štátov a hovoria o svojom pobyte na Slovensku, často zdôrazňujú, že chceli navštíviť práve tie miesta, zaujímavé lokality, ktoré spoznali vďaka vysielaniu. Mnohí pôvodom Slováci sa zas čudujú, čo všetko sa od redaktorov dozvedajú o svojej rodnej krajine. No a práve to je hnacím motorom práce celého redakčného tímu zahraničného vysielania. Nielen redakcie vysielajúcej v slovenskom jazyku. Program sa pripravuje tiež v anglickom, nemeckom, francúzskom, španielskom a v ruskom jazyku. Práve tým je toto rádio výnimočné, veď žiadne iné nehovorí o našom Slovensku toľkými jazykmi. To aj určuje jeho personálne zloženie a často spôsobuje ťažkosti pri výbere spolupracovníkov. Nároky sa totiž nekladú iba na ovládanie rozhlasovej žurnalistiky, ale aj na vysokú jazykovú úroveň. A tak sa z éteru ozývajú rovnako našinci ako „nativovia“, teda cudzinci. Špecifikom tejto práce je určite fakt, že vysielanie nemá presne vymedzeného poslucháča, čo v dnešnom domácom rozhlasovom priestore už nie je mysliteľné. Relácie RSI sú určené vlastne všetkým – mladým, starým, s dobrým alebo žiadnym poznaním slovenských reálií, ľuďom s perfektnou znalosťou cudzieho jazyka rovnako ako študentom, ktorí sa ho ešte iba učia. Redaktori tohto vysielania musia vždy prihliadať na to, že si ho v rovnakej chvíli môže zapnúť stály aj náhodný poslucháč. Musia ho prispôsobiť tak, aby obidvaja rozumeli tomu, o čom sa hovorí. Preto je dôležité, aby správy a informácie neboli len perfektne preložené do cudzích jazykov, ale aby pretlmočili zmysel a obsahovali aj súvislosti. Taká je viac ako 22-ročná mnohokrát overená skúsenosť.

Naprieč svetom

Radio Slovakia International začínalo, tak ako mnohé stanice zahraničného vysielania vo svete, „pulzovať“ na veľmi krátkych vlnách. Veľkú skupinu tvorili rádioamatéri. Veď ešte aj dnes sa v pošte objavujú listy od nich. Samozrejme, že nové vysielacie možnosti a zmeny technológií, ktoré rýchlo napredujú, v mnohom zmenili spôsob prípravy programu, ale aj kontakt s poslucháčmi. Naďalej však najcennejšie ostávajú klasické listy. Do roka ich do redakcie doručia okolo päťtisíc, čo vôbec nie je zanedbateľné číslo. No a, pravdaže, elektronická pošta a sociálne siete kontakty významne rozšírili o nových a nových poslucháčov. Pošta prichádza zo všetkých kontinentov, od jednotlivcov aj klubov, napríklad z Brazílie, Nemecka, Francúzska, Ruska, z Indie, Afriky, Nového Zélandu. Z veľkých aj malých miest mnohých krajín, teda mapa ohlasov je pomerne hustá. Reakcie, návrhy a pripomienky sú takpovediac „píplmetrami“, podľa ktorých RSI vie, že nevysiela do prázdna. Nový kultúrno-informačný magazín vzniká každý deň vo všetkých jazykoch a hoci obsah nebýva identický, spojivom pre všetky je hlavná téma a tou je Slovensko. Relácie sa šíria 24 hodín denne prostredníctvom pomerne komplikovanej siete vysielateľov, ktorí sídlia v Londýne, Moskve, na Floride v Okeechobee, Tbilisi, Kovačici, v nemeckom Euskirchene... V Európe, a teda aj na Slovensku, sa Radio Slovakia International dá naladiť cez satelit Astra, novinkou v Bratislave a okolí je vysielanie na vlne FM 98,9 kHz. Po dlhšej prestávke sa tohto roku opäť vrátil na severoamerický kontinent slovenský jazyk na krátkych vlnách na frekvenciách 5 850 kHz a 11 580 kHz. Takže každý deň o polnoci majú aj Slováci v USA a v Kanade možnosť počúvať vysielanie.

Kontakty s poslucháčmi sa však začali rozvíjať aj cez webovú stránku www.rsi.sk, na facebooku a twitteri. Zatiaľ sa táto časť komunikácie ešte len rozbieha, možno sa nájdu priaznivci aj z radov čitateľov magazínu SLOVENSKO. Poslucháči sa zaujímajú o pestrú škálu otázok a problémov. K najobľúbenejším programom patrí súťaž. V aktuálnom cykle Cesty sa poslucháči dozvedajú o zaujímavých miestach, ku ktorým v minulosti viedli rôzne trasy, ktoré sa dodnes zachovali a ponúkajú poznanie aj oddych. Z doterajších deviatich dielov, odvysielaných do uzávierky tohto čísla magazínu SLOVENSKO, zaujala najmä Barborská cesta, ktorá viedla centrom baníctva v Európe, či cesta na myjavské kopanice. Z tej si viacero poslucháčov všimlo najmä pálenie slivovice. Po každom kole súťaže každá skupina žrebuje zo správnych odpovedí svojho víťaza a na záver prichádza hlavná cena. Tou býva pobyt pre dve osoby – vďaka čomu Slovensko navštívili ľudia z najrôznejších kútov sveta.

Redaktorka Ingrid Slaninková s členmi folklórneho súboru Šafárik zo Srbska počas Jánošíkovho dukátu v Čechách

Aj takto vidia Ľudovíta Štúra a Adelu Ostrolúcku deti krajanov

Špecifická krajanská redakcia

Špecifickou spomedzi všetkých je však určite Krajanská redakcia, ktorá systematicky vyhľadáva slovenskosť vo svete a mapuje jednotlivcov aj komunity roztrúsené v rôznych krajinách. Vďaka stanici sa skracujú vzdialenosti a zbližujú Slováci vo svete. V posledných dvoch rokoch sa o krajanských témach vďaka zahraničnému vysielaniu viac dozvedajú aj poslucháči iných rádií RTVS, Rádia Slovensko a stanice Regina, kam RSI prispieva rubrikami Naši a svetoví (autorka Ľubica Hargašová) a Slováci vo svete. Tento cyklus pripravuje jedna zo zakladateliek krajanského vysielania v RSI Ingrid Slaninková. Od prvého stretnutia vo vysielaní 4. januára 1993 so Slovákmi, ktorí prišli do Bratislavy osláviť vznik samostatnej Slovenskej republiky a boli z austrálskeho Melbourne, zmapovala viaceré generácie Slovákov v rôznych štátoch. Vo svojej práci neustáva a stále cieľavedome nachádza nové a nové inšpirácie. Spracúva ich aj v ďalšej rubrike Slovensko a krajania, ktorá má ustálené miesto v štruktúre vždy v stredu. Osobné stretnutia s krajanmi sú pre ňu najsilnejšou motiváciou a korešpondencia doslova dopingom, netají sa Ingrid Slaninková... Teší sa, keď pri návšteve Slovenska zavítajú do redakcie, ale neoddeliteľnou súčasťou práce sú aj jej osobné návštevy u krajanov, v prostrediach, kde žijú svoje každodenné životy. Na vzdialené cesty k nim neľutuje čas, ba ani víkendy. Osvedčila sa aj spolupráca s kolegami z krajanských médií v jednotlivých krajinách a s predstaviteľmi viacerých spolkov a združení. Najnovšie sa poslucháči krajanskej sekcie RSI dozvedajú aj o tom, ako pracujú slovenské školy v zahraničí. Čím žijú, ako sa aktuálne chopili v roku výročia Ľudovíta Štúra práve tejto témy. Takto si napríklad predstavujú jeho a Adelu Ostrolúcku deti z Mníchova a New Yorku. Obrázky poslali Ryan a Romanka. Práve takáto korešpondencia je veľkým povzbudením pre Rádio RSI. Veď obrázky svedčia o potešiteľnej skutočnosti, že úroveň slovenského povedomia je nádejná a slovenský svet v zahraničí bude žiť aj krajanským životom ďalej. Radio Slovakia International môže byť pri tom.

Mária MIKUŠOVÁ
Foto: **archív Rádia RSI**

Redaktori z krajanskej redakcie RSI Boris Grman, Ľubica Hargašová a Ingrid Slaninková

S Mons. Rudolfom Maslákom počas návštevy Slovenskej katolíckej misie v nemeckom Mníchove

V rozhovore s legendou krajanského života Imrichom Kružliakom pri príležitosti jeho 100. narodenín

VEĽKÝ KRAJANSKÝ TÝŽDEŇ

Aj takto môžeme, vzhľadom na dvojicu dôležitých udalostí, označiť druhý tohtoročný novembrový týždeň. Na Slovensku sa totiž konali dve dôležité fóra v mnohom určujúce prepojenie a najbližšiu spoluprácu medzi Slovákmi v Slovenskej republike a krajanmi žijúcimi v ich nových domovoch v širom svete.

Rada pre Slovákov pri Matici činná

V stredu 11. novembra sa v tzv. Výborovni Matice slovenskej v Martine stretlo pätnásť delegátov krajanských organizácií predstavujúcich časť spolkového života Slovákov za hranicami vlasti. Týmto dňom opätovne naštartovala svoju činnosť Rada pre Slovákov žijúcich v zahraničí pri Matici slovenskej (RSZŠ pri MS). Viac riaditeľka Krajanského múzea MS Zuzana Pavelcová: *„Rada je podľa štatútu a stanov Matice slovenskej poradným orgánom MS pre styk a spoluprácu so slovenským zahraničím. Od roku 2011 sa jej činnosť úplne utlmila a Rada prestala pracovať. Matica tak postupne prichádzala o osobné kontakty s krajanmi. Strácala prehľad o potrebách a požiadavkách krajanov a zároveň nemala informácie o dianí v krajanských spolkoch, o úspechoch i problémoch krajanov. Krajanské múzeum MS začalo prvotné snahy smerujúce k jej oživotvoreniu vyvíjať už v polovici júla tohto roku...“*

Zasadanie otvoril predseda Dozorného výboru MS Š. Martinkovič (predseda MS M. Tkáč sa hosťom prihovoril poobede), krajania získali pamätné listy a knižné dary. Potom sa už začalo pracovné rokovanie, delegáti schválili program, rokovací poriadok, štatút, volebný poriadok i kandidačné listiny. Vo voľbách na nasledovné štvorročné obdobie zvolili za predsedníčku K. Melegovú-Melichovú (predsedníčka MS v Srbsku). Podpredsednícke miesta budú zastávať: A. Hollerová-Račková (predsedníčka Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku) a A. M. Merka (predseda Demokratického zväzu Slovákov a Čechov v Rumunsku). Členmi RSŽZ pri MS sa stali: za Chorvátsko M. Vavra (predseda Zväzu Slovákov v Chorvátsku) a ako náhradníčky boli zvolené: S. Kralj Vukšić (šéfredaktorka časopisu Premeň a riaditeľka SKC Našice), M. Gržinić (podpredsedníčka Zväzu Slovákov v Chorvátsku pre kultúru) a B. Baksa (tajomníčka Zväzu Slovákov v Chorvátsku). Za Česko bude v Rade P. Lipták (prvý podpredseda Obce Slovákov v ČR); za Švédsko D. Daučík (čestný predseda Švédsko-slovenského spolku), za Kanadu M. A. Doucette (predsedníčka Kanadskej Slovenskej ligy); za Ukrajinu J. Hajniš (predseda MS na Ukrajine); za Francúzsko E. Manáková (predsedníčka Spolku francúzsko-slovenského priateľstva); za Poľsko Ľ. Molitoris (generálny tajomník Spolku Slovákov v Poľsku). Za Čiernu Horu M. Spevák (predseda Čiernohorsko-slovenského priateľstva), zastúpenie v RSŽZ bude mať aj zástupca Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí P. Meleg a predseda Svetového združenia Slovákov v zahraničí V. Skalský. Členmi Rady ex offo budú aj zástupcovia Matice slovenskej, II. podpredseda MS M. Gešper a riaditeľka KM MS Z. Pavelcová, ktorá uzatvára: *„MS opätovne kreovala Radu, z jej zasadania vzišli závery, odporúčania pre MS. Určujú, akým smerom by Matica mohla a mala krajanom pomáhať. Naším cieľom teraz bude, aby sme závery čo najhodnotnejšie naplnili a aby sme o rok, kedy opätovne plánujeme zasadanie RSŽZ pri MS, mohli s potešením konštatovať, že Matica slovenská krajanom aktívne napomáha, je im pomocou aj oporou.“* Poobedňajšie rokovanie sa nieslo v znamení pripomínaní problémov, ktorými Slováci v jednotlivých krajinách žijú, ale aj radostí z dosiahnutých úspechov. Nosnú časť predstavovalo hľadanie riešení aj návrhov smerujúcich často do legislatívnej oblasti. Za všetky stačí pripomenúť tú, v ktorej RSŽZ pri MS odporúča štátnym orgánom SR zvýšiť finančnú podporu Matici slovenskej v prospech aktivít Slovákov žijúcich v zahraničí...

Valné zhromaždenie svetového združenia Slovákov

Dôležitý krajanský týždeň pokračoval sobotou 14. novembra v Bratislave, kde sa konalo valné zhromaždenie Svetového združenia Slovákov v zahraničí (SZSZ). Záujem najvyšších štátnych orgánov podčiarkla aktívna účasť predsedu Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí Jána Varšu, ktorý ocenil snahu reprezentatívnej strešnej organizácie vyvíjajúcej aktivity smerujúce k integrácii a jednotnej prezentácii dôležitých spolkov, organizácií a inštitúcií Slovákov žijúcich za hranicami vlasti. Vyjadril pripravenosť úradu účinnejšie spolupracovať so SZSZ tak, aby sa rozvíjalo národné povedomie a slovenskosť krajanov. Potom Valné zhromaždenie SZSZ zvolilo aj svoje vrcholné orgány. Na čele ostáva doterajší predseda Vladimír Skalský, za podpredsedov delegáti zvolili D. Daučíka zo Švédska, P. Hlásnika z Rumunska a M. Čubu z USA. Na čele združenia stojí aj generálna rada, členovia ktorej sú z USA, Česka, Maďarska, Srbska, Francúzska, Malty, Rumunska, Poľska, Ukrajiny a Veľkej Británie. Pripomeňme, že SZSZ aktuálne reprezentuje 101 najvýznamnejších spolkov a inštitúcií z 24 krajín. V hodnotiacej správe za uplynulé obdobie sa však uvádza, že úroveň podpory zo strany Slovenskej republiky bola nedostatočná a znepokojujúca. Tak svojou výškou, ako aj klesajúcou tendenciou. Hovorilo sa, pravdaže, aj o plánoch a SZSZ oznámilo, že ako svoj strategický projekt plánuje zriadiť Centrum slovenského zahraničia v Bratislave. Konkrétnym cieľom je multifunkčné centrum prezentujúce napríklad kultúrne tradície a živú kultúru tak Bratislavčanom, ako i návštevníkom hlavného mesta. V legislatíve navrhujú aj znovuzriadenie komisie pre Slovákov žijúcich v zahraničí pri Zahraničnom výbore NR SR. *„Dva milióny Slovákov v zahraničí, to je prakticky tretina slovenského národa. Naviac státisíce z nich majú slovenské občianstvo. Hlas Svetového združenia Slovákov v zahraničí by preto malo byť viac počuť v Bratislave, v Bruseli i v domovských krajinách našich komunít,“* povedal staronový predseda SZSZ Vladimír Skalský.

Pred zasadnutím Valného zhromaždenia SZSZ zasadla aj Ekumenická duchovná rada SZSZ, tvorená slovenskými kňazmi všetkých denominácií, pôsobiacimi v zahraničí.

Igor VÁLEK
Foto: **autor** a **archív SZSZ**

Potvrdený predseda svetového krajanského združenia Vladimír Skalský

Časť krajanov, ktorí sa stretli v Matici slovenskej, vpredu v strede sedí predsedníčka Katarína Melegová-Melichová

Pracujú v prospech Slovákov v Írskej republike

Slovenský spolkový život žije čoraz intenzívnejšie aj na Britských ostrovoch. Slovenské centrum – Írsko (SKC-IRL) bolo ako politicky nezávislé, dobrovoľnícke a neziskové občianske združenie založené v roku 2006 skupinkou hrdých vlastencov. Chceli tak prispieť k upevňovaniu národného povedomia a tiež svojimi aktivitami zviditeľňovať Slovensko. Za hlavnú úlohu si stanovili propagáciu vlasti, upevňovanie spolupatričnosti, ale aj presadzovanie záujmov Slovákov na rôznych úrovniach verejnej a štátnej správy. Medzi prvé aktivity patrilo vytvorenia folklórneho súboru, prostredníctvom ktorého by ľudia v Írsku mohli spoznať rozmanitosť našich tradícií, tancov a piesní. FS Ostroha vznikol v roku 2007, pričom je dôležité spomenúť, že kľúčovú úlohu zohral entuziazmus dobrovoľníkov a finančná podpora od Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí (USŽZ) na zakúpenie krojov. Zakladajúcimi členmi boli folkloristi Andrea Sihelská a Andrej Zahorec, ktorým túto myšlienku vnukol vtedajší riaditeľ SKC-IRL Maroš Karabinoš. Ako prejav pokračujúcej podpory folklórnemu súboru sa vedenie SKC-IRL rozhodlo zapožičať všetky kroje do dlhodobého bezplatného prenájmu FS Ostroha.

Deti vedú k materinskému jazyku

Ďalším z projektov bolo Vzdelávacie centrum pre slovenské deti v apríli 2008. Jeho úlohou bolo predovšetkým vzdelávanie školopovinných slovenských detí v oblasti materinského jazyka, vlastivedy a histórie Slovenska. Ale aj organizovanie povinných preskúšaní týchto detí, ako im nariaďovala vtedajšia slovenská legislatíva. Po skončení školského roka 2010 – 2011 sa po vzájomnej dohode projekt v rámci SKC-IRL ukončil a v roku 2012 sa vzdelávacie centrum stalo samostatným subjektom. Aby nenastalo narušenie vzdelávania, vedenie SKC-IRL rozhodlo, že celý hmotný investičný majetok využívaný na zabezpečenie projektu (magnetické tabule, učebnice, didaktické pomôcky, učebné pomôcky atď.) ostane v bezplatnom používaní pre potreby už samostatného centra. Potom vedenie SKC-IRL venovalo svoju pozornosť aj deťom v predškolskom veku a v marci 2012 sprevádzkovalo predškolské vzdelávacie centrum Obláčik. Projekt je zameraný na deti, ktoré majú aspoň jedného z rodičov slovenského pôvodu. Dôraz sa kladie na komunikáciu v slovenskom jazyku, rozvoj jemnej motoriky, zoznamovanie detí s tradíciami prostredníctvom ľudových piesní, riekaniek, ale aj aktivity a obyčaje súvisiace napríklad s Veľkou nocou či Vianocami. V rámci tohto projektu sa v auguste 2014 podarilo v Írsku zorganizovať predstavenie povestného Spievankova, keď Mária Podhradská a Richard Čanaky priniesli pre deti zábavu s príchuťou Slovenska. Nezabudli však ani na dospelých. Chápať legislatívu často nie je ľahké ani v materskej krajine, nie ešte v zahraničí. Preto, aby to SKC-IRL krajanom v Írsku uľahčilo, oslovil Maroš Karabinoš Ing. Rastislava Blažeka, o ktorom vedel, že spolupracuje ako nezávislý konzultant s renomovanou írskou právnickou kanceláriou. Výsledkom bolo založenie Centra právnej podpory ešte v marci 2008. Spustenie projektu malo veľmi pozitívny ohlas medzi Slovákmi v Írsku. Projekt prešiel transformáciou v októbri 2010, odkedy sú tieto právne služby poskytované priamo cez právnickú kanceláriu Murray Flynn Maguire solicitors. Garantom projektu zostal R. Blažek, ktorý v spomenutej právnickej firme pracuje ako právnik a mediátor.

Riaditeľ centra Ing. Rastislav Blažek počas pracovného stretnutia

Dospelým pomáhajú podnikať

V roku 2009 nastala zmena na poste riaditeľa SKC-IRL, Maroš Karabinoš prenechal vedenie občianskeho združenia novozvolenému Rastislavovi Blažekovi. Obdobie celosvetovej hospodárskej krízy značne ovplyvňovalo okrem iného aj zamestnanosť, preto Maroš Karabinoš založil v spolupráci s Dublin Institute of Technologies v rámci SKC-IRL projekt Business support. Cieľom projektu bolo organizovanie seminárov a školení pre slovenskú komunitu. Aby sa jej členovia zoznámili s možnosťami podnikania, založenia firiem a či mali podporu pri vypracovaní tzv. biznis plánu. Skrátka, ide v podstate o poradenstvo pre začínajúcich podnikateľov. Od roku 2009 SKC-IRL každoročne vo februári organizuje Slovenský ples, od toho istého roku, ale v mesiacoch jún – júl je to zas Týždeň slovenskej kultúry v Dubline a od mája 2012 sa tiež každoročne zapája do projektu Míľa pre mamu, čo je projekt slovenskej Únie materských centier, aby deti oslávili Deň matiek. Členovia centra na budúci rok oslávia už desaťročnicu práce v prospech slovenskej komunity v Írskej republike, ale aj v prospech propagácie Slovenska v Írsku vo všeobecnosti. Od roku 2009 je centrum členom celonárodného združenia neírskych organizácií New Communities Partnership (NCP) a v rokoch 2013 – 2014 predsedalo SKC-IRL Integračnému fóru mesta Dublin (Dublin City Integration Forum). Tam je združených viac ako 60 neírskych komunitných organizácií z 24 krajín, napríklad z Poľska, Litvy, Lotyšska, Afganistanu, Rumunska, Bulharska, Zimbabwe, Nigérie, Somálska, Ghany, Indie, Pakistanu... Slovo má riaditeľ SKC-IRL Ing. Rastislav Blažek: *„Touto formou by som sa chcel poďakovať Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí, ktorý nám každoročne drobným príspevkom prispeje na realizáciu vybraných projektov, ale hlavne všetkým našim dobrovoľníkom, ktorí nezištne investujú svoj čas do realizácie prokomunitných a integračných aktivít SKC-IRL. Bez dobrovoľníkov a ich nadšenia by nebolo možné zrealizovať všetko to, čo dokázalo SKC-IRL za 9 rokov svojej existencie!“*

Pripravila redakcia
v spolupráci s SKC-IRL
Foto: **archív SKC-IRL**

Pávia pyšnosť pod Pilíšom – symbol uchopenia odkazu predkov

Ak sa Mlynčania – Slováci žijúci na skok od Budapešti, k niečomu odhodlajú, má to fazónu i ohlas. Najmä reprezentanti kultúry v prostredí autochtónnej menšiny Slovákov v Maďarsku, v regióne, zahŕňajúcom ohniská slovenskosti pod horou Pleš, určujúcim faktorom, podmieňujúcim vedno so vzdelanosťou, a teda aj slovenčinou v školskom prostredí, oživotvorenie a nádej na rozvíjanie všetkého, čo tu zanechali v posolstve kultúrno-duchovného dedičstva tunajšej Slovače jej predkovia. Nie je toho málo, predovšetkým v posolstvách ľudovej piesne, folkloristiky, zvykoslovia. A to aj napriek tomu, že ľudové piesne postupne strácajú svoje prirodzené spoločenské pozadie. Vďaka staršej generácii, ktorá k nim prechováva úctu, však zvučia. Priľnavosťou príbehov a melodickosťou oslovujú aj nasledovníkov z mladších generácií.

Štafetu pestovania ľudových piesní prevzali v prostrediach Slovákov v Maďarsku – a to je výrečný prípad Mlynkov – kolektívy ľudových spevákov – pávie krúžky. Za skutočnosť, že piesne predkov tu nevymreli, môžeme teda vo veľkej miere ďakovať ich oduševneným členom. Práve mlynský páví krúžok, ktorý uprostred tohto roku oslávil päťdesiatku, je podľa všetkého najstarším pávím krúžkom Slovákov v celom Maďarsku. Okrem svojho vlastného príbehu sa pýši aj doslova emblematickou osobnosťou – nositeľkou jedinečnej tradície ľudových piesní pod Pilíšom, mlynskou rodáčkou a bývalou učiteľkou Gizelou Molnárovou, s ktorou je 50-ročná spevom dláždená púť mlynského pávieho krúžku nerozlučne spojená od jeho prvého dňa. S výnimočnou ženou s veľkým srdcom a ešte širším záberom jej celoživotného diela.

Tradícia v reprezentačnej tónine

Je všeobecne známe, že podpilíšsky spevácky kolektív už dlhé desaťročia patrí medzi najlepších a najúspešnejších reprezentantov a interpretov tradičnej kultúry Slovákov v Maďarsku. Mlynskí speváci vykonávajú veľmi užitočnú a významnú činnosť v prospech slovenskej národnosti, predstavujúc stabilný prvok v pestovaní trvalých hodnôt v jej kultúrnom živote. Členovia pávieho krúžku – na potešenie nemalého tábora ich obdivovateľov – obetujú značnú časť svojho voľného času nacvičovaniu a predstavovaniu slovenských ľudových piesní Pilíšanov. Prinášajú pritom „česť a slávu“ nielen svojej rodnej obci, ale aj širšiemu kolektívu, celej národnosti. Vystupujú pravidelne tak doma, ako aj v zahraničí, samozrejme, v prvom rade v materskej krajine, a to s veľkým úspechom. Vo svojej kategórii už získali vari všetky odborné ocenenia a rôznymi inštitúciami boli viackrát vyznamenaní. Na vavrínoch si však nehovkajú, neustále obnovujú a dopĺňajú svoj repertoár.

Medzi úspešné experimenty mlynských ľudových spevákov určite patrí ich spolupráca s členmi pávích krúžkov z ďalších pilíšskych obcí – Čívu a Santova, s ktorými príležitostne vytvárajú vynikajúci spoločný spevácky kolektív. Mlynskí speváci si v minulosti na javisku aj zatancovali a úzko spolupracovali s miestnou tanečnou skupinou, spoločne vystupovali napríklad v známej Pilíšskej svadbe. Nuž a ako pri príležitosti oslavného výročia pávieho krúžku v Mlynkoch nespomenúť, že práve jeho spev rozozvučal výzvou i nádejou na lepšiace sa susedské vzťahy dvoch krajín i národov – Slovákov a Maďarov, keď v októbri 2012 premiéri Robert Fico a Viktor Orbán slávnostne prestrihli pásku novučičkého Strediska pilíšskych Slovákov, ktoré dalo v tom najlepšom zabudnúť na vášne, sprevádzajúce kedysi zrušenie Slovenského domu tunajšej slovenskej národnostnej menšiny.

„Gizi-néni“ – duša pávej cnosti

Meno tety Gizky, alebo „Gizi-néni“, pretože takto familiárne ju s obľubou oslovujú nielen domáci Slováci či Maďari – Mlynčania a jej priatelia v kraji pod Pilíšom, ale aj Slováci vo všetkých slovenských oblastiach v Maďarsku, kam prenikol jej spev, sa stalo symbolom úprimnosti, bezprostrednosti a oddanosti rešpektovanej a obdivuhodnej ženy. Pretože Gizela Molnárová, rodená Fuhlová, snúbi v svojej ľudskej, tvorivo-umeleckej a charizmatickej dimenzii viac ako iba vzťah k ľudovej piesni. Vďaka nej vnímame odhodlanie uchovávať a ďalej šíriť krásu slovenských ľudových hudobných a folklórnych tradícií pod Pilíšom. A s nimi aj emotívnu vrúcnosť k slovenskosti.

Už jej samotný životný príbeh je hodný pripomienky viacerých sekvencií z pestrosti, akú priehrštiami núka jej profesijná i ľudská hodnotová paleta. Rodená Mlynčanka (1932) po skončení strednej školy nastúpila do novozaloženého slovenského učiteľského ústavu v Budapešti, kde od októbra 1949 spolu s ostatnými nádejnými učiteľmi spoznávala hlavné mesto, merala cestu z internátu do školy. Po ukončení štúdií však začala učiteľskú dráhu na opačnom konci krajiny – na Dolnej zemi v Slovenskom Komlóši. Na rovinu si však nedokázala zvyknúť. Pilíšske hory jej totiž prirástli k srdcu a keď ich nevidela, trpela clivotou. V komlóšskej slovenskej škole vydržala dva a pol mesiaca, potom sa vrátila späť do Mlynkov, ktoré už neopustila.

V rodnej obci vyučovala slovenčinu viac ako štyridsať rokov. O tom, že žiaci na tete Gizke lipli, svedčí aj historka. Raz ochorela a musela sa dlho liečiť. Žiaci ju navštívili doma, požiadali ju, aby sa k nim čím skôr vrátila a, vraj, už budú dobrí. Na potvrdenie sľubu jej priniesli kreslo, v ktorom by sa jej počas vyučovania pohodlnejšie sedelo. Zelené kreslo v jej triede malo svoje stále miesto až do odchodu do dôchodku ako hmatateľné memento lásky jej žiakov.

Počas pedagogickej činnosti motivovala generácie k vrúcnemu vzťahu k slovenskej ľudovej piesni. Desaťročia viedla školský spevokol, s ktorým dosiahla pekné úspechy. Je jednou zo zakladateliek Pávieho krúžku v Mlynkoch, v ktorom nepretržite spieva už celých 50 rokov. Páví krúžok a spev vôbec sú jej srdcovou záležitosťou. Lásku k ľudovým piesňam zdedila od matky, ktorá si počas vykonávania prác okolo domu stále pospevovala. Pilíšske piesne sú podľa tety Gizky pekné, spievajú sa dvojhlasne a tým dávajú poslucháčovi iné emotívne rozpoloženie, zaujímavú pocitovosť.

Umenie lídra načúvať kolektívu

Život v pávom krúžku, ako mi Gizela Molnárová počas našich niekoľkých stretnutí v Mlynkoch povedala, nie je iba nacvičovanie nových pesničiek. Je to aj život a duch kolektívu, ktorému sa treba venovať, cítiť ho, načúvať mu. A v tom sa teta Gizka veľmi dobre vyzná. Od jeho založenia má na starosti spev. To ona začína na javisku, ona udáva tón a ona nacvičuje s kolegami nové piesne. Páví krúžok je zároveň aj jadrom mlynskej pobočky Zväzu Slovákov v Maďarsku. Členovia krúžku sú pri všetkých obecných podujatiach, pomáhajú, pripravujú, pečú, hostia a spievajú...

Gizela Molnárová je hybnou silou spevokolu Pilíš, v ktorom spievajú nadšenci a ochrancovia slovenských ľudových tradícií z troch pilíšskych obcí: Mlynkov, Čívu a Santova. Všetky jej aktivity sú späté nielen s rodnými Mlynkami, ale aj so Zväzom Slovákov v Maďarsku, veď bola pri jeho zakladaní a dlhé roky aj vedúcou mlynskej organizácie Zväzu Slovákov v Maďarsku. Po vzniku Celoštátnej slovenskej samosprávy v roku 1995 sa stala členkou kuratória Verejnej nadácie pre národné a etnické menšiny v Maďarsku, kde počas troch volebných cyklov veľmi úspešne presadzovala záujmy Slovákov v Maďarsku.

Jej práci vzdali poctu viacerými významnými oceneniami. V roku 1994 cenou za činnosť vykonanú v prospech národností žijúcich v Maďarsku, v roku 1996 Strieborným stupňom Rytierskeho rádu Maďarskej republiky, Celoštátna slovenská samospráva jej v roku 2002 udelila vyznamenanie Za našu národnosť, Zväz Slovákov v Maďarsku v roku 2004 Za slovenskú národnosť. Hrdá je na titul čestného občana Mlynkov a Blatného, spriatelenej obce na Slovensku. Gizele Molnárovej udelili aj prestížnu cenu Pro Renovanda Culture Minoritatum za jej mimoriadny prínos v oblasti vzdelávania a kultúry, za zachovávanie a posilňovanie slovenskej identity, za mnohostrannú osvetovú prácu v prospech slovenskej národnosti v Maďarsku.

Igor Furdík, predchádzajúci predseda Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí, sa v júni 2015 rozhodol udeliť Gizele Molnárovej, umeleckej vedúcej speváckeho zboru, pri príležitosti 50. jubilea Pávieho krúžku v Mlynkoch Medailu úradu. Za jej osobný prínos k uchovaniu kultúrneho a duchovného dedičstva predkov, popularizácii slovenskej ľudovej piesne v Pilíši, ako aj za príkladný vklad pri organizovaní spolkovej a folklórnej činnosti, podieľajúcej sa na upevňovaní národného povedomia a kultúrnej identity Slovákov a ich vzťahov s väčšinovým národom v Maďarsku.

Započúvať sa do pilíšskych piesní priamo pod horou v Mlynkoch je jedinečný zážitok. Vcítiť sa, naladiť a oduševniť melódiami nádherných – clivých, ale aj veselších dvojhlasných – ľudových piesní s koloritom pilíšskych regrútov, drevorubačov či zasnených neviest. A v tomto dušechvení emotívne i ľudsky splynúť s odvekou hrdosťou Slovákov v obci čítajúcej okolo 2 160 obyvateľov. „Na papieri“ je dnes v Mlynkoch (Pilisszentkereszt) podľa sčítania v roku 2011 okolo 550 Slovákov. No tých, ktorým v žilách pulzujú v krvi aj slovenské gény predkov a v duši si velebia v tichu nostalgie aj svoje slovenské povedomie či na jazyku reč predkov, je dozaista dvojnásobok.

Lenže, na tento druh boľavej, takpovediac, „ľahostajnej až ničotnej slovenskej skromnosti“ vo vzťahu prejavenia svojho charakteru a zajedno i zodpovednosti pri plnom vedomí za svoju národnú prináležitosť, v konečnom dôsledku (a dopade vrátane výšky finančnej podpory zo štátneho rozpočtu Maďarska pre rozvoj slovenskej národnostnej menšiny...) doplácajú Slováci v Maďarsku pre rozličné, aj subjektívne príčiny, doslova celoplošne. To už je však o celkom inej partitúre. Kiežby ju hrdosťou, neokázalým sebavedomím, najmä však iskrivým slovenským duchom takých príkladných Sloveniek, akou je aj teta Gizka s jej priateľmi v Pávom krúžku v Mlynkoch, začala Slovač v Maďarsku s veselšími notami prepisovať.

Ľudo POMICHAL, Foto: **autor**

Teta Gizka vždy udáva tóninu

V rozhovore s Igorom Furdíkom, bývalým predsedom úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí

V súradniciach tradície a novátorstva

(Dve jubileá v znamení vydarených prezentačných aktivít)

Najstarší umelecký spolok Umelecká beseda slovenská vznikol 3. júna 1921 ako široko koncipovaná platforma kultúrnej inteligencie. Od začiatku programovo včleňovala do svojich radov progresívnu umeleckú societu, ktorá dnes tvorí zlatý fond slovenskej kultúry a umenia. Od znovuobnovenia začiatkom deväťdesiatych rokov stavia na tejto tradícii a rozvíja inšpiratívne podnety svojich predchodcov, z ktorých sú dnes mnohí klasikmi nášho výtvarného umenia. V predvojnovej ČSR i v desaťročí po oslobodení v piatich umeleckých odboroch UBS pôsobila kultúrna elita národa a výtvarní umelci i teoretici, ktorí obdivuhodným spôsobom postavili a zaradili slovenské výtvarné umenie na roveň svetových avantgárd a moderných trendov 20. storočia.

Vizitky hrdosti a manifest odvahy

Prvým starostom UBS bol architekt Dušan Jurkovič. Neskôr na čele stál maliar Gustáv Mallý, po druhej svetovej vojne do „Víťazného februára“ Ján Mudroch. Treba spomenúť aj architektov M. M. Harminca, J. Grossmanna, A. Balána, B. Weinwurma, E. Belluša a ďalší. Z maliarov a sochárov J. Alexyho, M. Benku, J. Hálu, M. Galandu, M. A. Bazovského, Ľ. Fullu, Z. Palugyaya, E. Šimerovú-Martinčekovú, J. Mudrocha, J. Želibského, C. Majerníka, J. Kostku, neskôr I. Weinera-Kráľa , F. Kudláča, V. Hložníka, L. Kellenbergera, F. Kráľa, D. Castiglioneho a iných. Nemožno obísť literátovi, hercov i hudobníkov M. Považana, M. Bakoša, R. Fabryho, D. Tatarku, M. Hubu, J. Pántika, J. Jamnického, P. Bielika, V. Bahnu, J. Cikkera, T. Andrašovana...

Po piatich rokoch od vzniku spolku vyrástol v rokoch 1925 – 1926 za jedenásť mesiacov zo zbierok a darov členov na dunajskom nábreží v parčíku pri Starom moste (podľa projektu J. Grossmanna a A. Balána) špecializovaný výstavný pavilón. Sústreďoval nielen spolkový život UBS, ale bol aj majákom kultúrneho diania Bratislavy aj Prahy i pohostinným prístavom trendov zo stredoeurópskych umeleckých centier. Činnosť spolku bola dvakrát zakázaná a dvakrát ho celkom rozpustili (1939, 1950). Je príznačné, že vždy sa tak stalo, keď sa na Slovensku k moci dostávali totalitné režimy. Je paradoxom, že aj dnes (bojím sa spojenia – v čase demokracie) sú u nás sily, ktoré sa usilujú vyvrátiť demokratický fundament spolku. Sily, ktorým prekáža slovo „slovenská“ v jeho názve. Vždy sa pritom hrubým spôsobom porušili stanovy spolku, v ktorých bolo pre takúto „zničujúcu eventualitu“ ustanovenie, že majetku spolku sa má ujať Matica slovenská. Nestalo sa... Fénix spal v popole až do novembra 1989. Už 19. novembra 1989 sa v budove Umelky na Dostojevského rade zišiel prípravný výbor maliarov, sochárov, grafikov i teoretikov umenia, ktorí si predsavzali obnoviť ideový a umelecký odkaz pôvodnej UBS. Stalo sa tak na valnom zhromaždení v prvý jarný deň nasledujúceho roka. Na tomto obnovujúcom rokovaní prof. Miloš Jurkovič, ktorý prevzatím starostovského postu umocňoval symboliku tejto kultúrnej štafety, vymedzil precízne spolkovú renesanciu: *„Je čas zdvihnúť hlavu, očistiť s láskou svoju minulosť a nadviazať na to najlepšie, čo v nej je. Umelecká beseda slovenská medzi to najlepšie rozhodne patrí a ako jediná platforma vzájomného stretávania sa slovenských umelcov rôznych druhov a žánrov má čo povedať aj dnešku.“*

Naozaj, aj dnes pôsobí v UBS rad významných tvorcov, ktorí si zaslúžia širšiu a dôstojnejšiu prezentáciu svojej práce. Najmä v prostredí a v atmosfére silnej opozície voči umelcom, ktorí aktívne včleňujú do svojej tvorby a životného postoja vyššie citované slová. Teoretici umenia PhDr. Ľubomír Podušel, CSc., a PhDr. Peter Mikloš, ktorí ako kurátori uvádzali nejedno kolektívne vystúpenie UBS, v spolkovej monografii Tradícia a súčasnosť konštatujú o jej súčasnom charaktere a smerovaní, že spolková filozofia sa rokmi nerozplynula: *„Hlási sa k prameňom slovenskej kultúry, k odkazu jej veľkých osobností a kľúčových predstaviteľov slovenského výtvarného umenia; ctí si a usiluje sa zachovávať kultúrne dedičstvo Slovenska, obdivuje pôsobivú silu slovenského ľudového umenia. Usiluje sa otvárať nové cesty prezentácie nášho umenia doma i za hranicami. Je otvorená pre umelcov rozličných generácií a rozličných umeleckých tendencií. Je prístupná umeniu prichádzajúcemu zo sveta...“*

S vedomím zodpovednosti – doma aj vo svete

S týmto vedomím a s takýmto odhodlaním pripravuje UBS všetky svoje podujatia. Práve členské, kolektívne výstavy, spojené navyše s jubileami, sú úbežníkovým bodom, na ktorý v perspektíve činnosti upriamuje sústredenú pozornosť. Aby boli prirodzeným vyvrcholením prezentačných aktivít a zároveň bilančným aktom sumarizujúcim a dokladujúcim pohyb, zameranie a trendy vnútri spolkového organizmu. Ale tiež reagujúcim na dianie v slovenskej výtvarnej kultúre i na svetovej umeleckej scéne. Aj keď v uplynulých rokoch prešiel spolok zložitým vývojom pri neustálom riešení takmer existenčných otázok, možno povedať, že je dôstojným nástupcom zakladateľov a predchodcov. Najpresvedčivejším dôkazom je takmer 250 kolektívnych a tematických prehliadok tvorby členov u nás i v zahraničí a neodškriepiteľný prínos k slovenskej výtvarnej kultúre v tomto zlomovom časopriestore. Umelecká beseda slovenská vstúpila do roku svojho štvrťstoročného jubilea výberovou výstavou UBS 25, ktorú v jarných mesiacoch s veľkým úspechom uviedla v Turčianskej galérii v Martine v kurátorskej koncepcii Dr. P. Mikloša. Jej pokračovaním bol vydarený jesenný koncept Experience/ /Zážitok v Galérii Slovenského rozhlasu v Bratislave. Medzitým podporila spoločný prezentačný projekt so sesterskou Českou besedou v Prahe na Vyšehrade pod názvom Na ceste... a na požiadanie slovenskej diplomatickej misie v Záhrebe pripravila tematickú kolekciu *Apoštoli Slovanov – Cyril a Metod*, ktorú inštalovali v chorvátskom národnom archíve v Rijeke a v prímorskom letovisku Makarská. Jubilejný rok vrcholil výstavou textilných výtvarníkov s názvom *Spojené vláknami II.* v Slovenskom inštitúte vo Varšave. Jednou z podstatných charakteristík bohatej činnosti UBS od jej znovuobnovenia je, že výsledky tvorby členov neprezentuje len v sídle svojho pôsobiska, ale prináša tematicky alebo ináč koncipované kolekcie aj do iných regiónov Slovenska. Výberové či profilové, individuálne, skupinové alebo kolektívne súbory diel členov sa takto s diváckym úspechom prezentovali na mnohých miestach. Spomeniem aspoň viaceré výstavy v Prahe, Berlíne, Varšave i v ďalších poľských mestách, v Jeruzaleme, Tel Avive, na Cypre, v Ankare, Istanbule, Budapešti, Tbilisi, Ríme, Viedni, v Rade Európy v Bruseli... V Munkáczyho múzeu v Békešskej Čabe členovia spolku nechali dar – viac ako stovku diel určených na vznik novej galérie. S rovnakým zámerom UBS organizuje tvorivé pobyty domácich i zahraničných umelcov. Z darovaných diel, ktoré vznikli počas desiatich ročníkov *Návratov k prírode* na hornej Orave, spolok vytvoril galériu v Námestove. Na dolnej Orave v Zázrivej päť takýchto plenérov viedlo miestnu samosprávu k vybudovaniu a otvoreniu galérie. V Terchovej sa pripravuje definitívna expozícia zo sympoziálnych plastík, ktoré vznikli počas piatich tvorivých pobytov v tejto obci. Sedem doteraz uskutočnených plenérov *Pieninská pasovačka* v zamagurskej obci Lesnica sa tiež zhodnotí vo vytvorení stálej expozície.

Plodné nové štvrťstoročie

Uplynulé štvrťstoročie vnieslo do reputácie spolku mnoho výstavných aktivít a najmä tie z nedávneho obdobia vykazujú premyslenú i manažérsky dobre zvládnutú a aj divácky úspešnú dramaturgiu. Platí to o štyroch výstavných projektoch abstraktnej tvorby zo začiatku deväťdesiatych rokov, na ktoré spolok nadviazal konceptom *Reverzie* (Národné osvetové centrum Bratislava, 2009) a v roku 2014 ďalším takto zameraným výberom *Abstrakcia V.* (Galéria Slovenského rozhlasu Bratislava, 2014). To isté možno povedať o spolkovej výstavnej kolekcii *Profily* (2008), ktorú videli návštevníci aj v Trebišove, Jasle a Békešskej Čabe. O výstave *Maľované krajinou* na Bratislavskom hrade v tom istom roku aj o ďalších piatich prezentáciách v bratislavskom Dome umenia (NOC) – Čaro imaginácie (s reinštaláciou aj vo Východoslovenskej galérii Košice), jubilejnej výstave UBS 1990 – 2010 s názvom *K prameňom* (aj v Oravskej galérii v Dolnom Kubíne), ARTMISIA 90 (venovanej deväťdesiatročnému jubileu UBS a reinštalovanej v Šarišskej galérii v Prešove), spoločný výstavný projekt so Štátnou filharmóniou Košice na tému hudba PARTITÚRA (po úspechu v Bratislave ho videli aj návštevníci v Košiciach, Humennom a Snine) aj o ďalšej profilovej výstave *ARS SALUTEM* – pozdrav umením (usporiadanej na počesť významných výročí a jubileí Slovenskej republiky v roku 2003). Zaslúženú pozornosť vyvolal v roku 2014 aj výstavný projekt *Sondy a reflexie* pripravený spoločne s Tatranskou galériou v Poprade k 70. výročiu SNP v jej novootvorených výstavných priestoroch tzv. Elektrárne.

Umelecká beseda slovenská stojí na prahu ďalšieho významného medzníka. Na budúci rok si pripomenie 95. výročie vzniku. Na jubileum v súčasnosti sústreďuje množstvo organizačnej práce pri zabezpečení najmä kolektívnej výstavy *AMBITION* s ambíciou doplniť doterajšie prehliadky UBS o retrospektívu tvorby jej členov v profilovom výbere a v dôslednej kurátorskej koncepcii. Výstava chce predstaviť štýlové a výrazové znaky výpovede tvorby hlavných osobností a predstaviteľov jednotlivých výtvarných prúdov UBS tak, ako sa rodili a dozrievali v priebehu času. Najmä však v posledných rokoch, jasne deklarujúc úsilie načrieť do zložitej problematiky vývinu slovenskej výtvarnej tvorby. Súčasne sa usiluje ukázať paralelitu nášho a európskeho výtvarného pohybu, kryštalizáciu jednotlivých tendencií a prúdov v slovenskom umeleckom prostredí sústredených na pôde Besedy, ako aj vznik, rast a formovanie osobitých výtvarných prejavov slovenského umenia.

Emil SEMANCO
Foto: **autor, archívy UBS**
a **Slovenského inštitútu vo Varšave**

K plenéru na Zamagurí tradične patrí aj pasovačka

Otvorenie výstavy v Slovenskom inštitúte vo Varšave, prvý zľava jeho riaditeľ M. Novotný, účastníkom sa prihovára starosta UBS a autor článku E. Semanco

Niekoľko artefaktov z výstavy Spojené vláknom

Umeleckej besede rastie aj tvorivá mladá generácia

SIBIRIÁDA

MIKULÁŠA GACEKA

(Matica slovenská vydala pozoruhodnú knižku)

V tomto roku sme si pripomenuli, že už uplynulo 120 rokov od narodenia neprávom zamlčiavaného spisovateľa, esejistu a prekladateľa Mikuláša Gaceka. Pri tejto príležitosti vyšlo zásluhou Matice slovenskej koncom októbra jeho najvýznamnejšie literárne dielo – memoárovo ladená kniha Sibírske zápisky. Mikuláš Gacek – narodený 10. 7. 1895 v Budapešti, zomrel 22. 1. 1971 v Dolnom Kubíne – patrí medzi osobnosti, ktorých pohnutý životný príbeh ponúka silný námet na literárne či filmové spracovanie. Hneď po maturite, keďže vypukla prvá svetová vojna, narukoval do Trenčína. V marci 1915 ho ako vojaka rakúsko-uhorskej armády odveleli na ruský front, kde onedlho padol do zajatia.

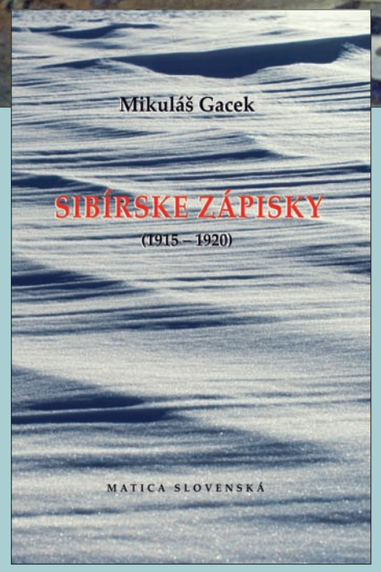

Od väznenia k ruskej literatúre

Mladého Gaceka internovali v zajateckom tábore v Ašchabade, neskôr pracoval u roľníkov vo Voronežskej gubernii a v Kurgane. V júli 1917 vstúpil do česko-slovenských légií a zúčastnil sa na celej ich sibírskej anabáze. Aj keď prímerie bolo uzavreté 7. februára 1920, legionári prenikli do Vladivostoku až 8. júla. Odtiaľ sa loďou Logan cez Singapur, Indický oceán, Červené more a Suez presunuli 7. septembra 1920 do Terstu. Vzápätí nasledovala záverečná fáza vytúženej cesty domov. Pobyt v zajatí a légiách Gacek pútavo zobrazil v knižke Sibírske zápisky (1915 – 1920), ktorú vydala Matica slovenská už v roku 1936. Dielo ako prototyp moderného memoárového žánru je lyrickým záznamom životných peripetií vnímavého slovenského zajatca v Rusku, jeho ideového i ľudského dozrievania, nadväzovania kontaktov s tamojšou realitou, tradíciami a kultúrou. Zároveň však ide o mimoriadne cenný a vzácny historický dokument o vzniku a formovaní česko-slovenských légií, ako i o rozporoch, ktoré nimi a v nich od začiatku lomcovali a spôsobovali veľké problémy. Jedným dychom však treba zdôrazniť, že autor nechcel byť iba kronikárom udalostí, ktorých bol svedkom. Hoci mnohé deje starostlivo dokladá súvekými listinami, primárne si kládol najmä umelecké ciele. Dokumentárnu dimenziu strieda s rovinou impresií a vnútorného prežitia individuálnej i kolektívnej skúsenosti. Tam, kde sa odhodláva k hodnoteniu celkového poslania, úlohy a významu česko-slovenských légií, uplatňuje nielen triezvy, vecný, ale i kritický pohľad. Predošlé slová možno prerozprávať aj iným spôsobom. V prvej časti Sibírskych zápiskov autor lyricky zachytáva vlastné zajatecké skúsenosti a formovanie výsostne pozitívneho vzťahu k ruskej kultúre a miestnym ľuďom. V časti o legionárskej anabáze dominuje skôr dokumentárnosť, citovanie listov a zápisníc, mapujúcich predovšetkým rodiace sa vyhrotené nacionálne rozpory a konflikty medzi česko-slovenskými legionármi. Roky prežité v Rusku nasmerovali Gacekov záujem na tamojšiu literatúru. Priťahovala ho najmä dráma a v jej rámci osobnosti ako Čechov, Gogoľ, Ostrovskij, Gorkij, Afinogenov, Simonov... Gacekove rozsiahle prekladateľské dielo bolo kritikou vysoko hodnotené už v čase svojho vzniku. Ide o prekladové knihy s bravúrne zvládnutou jazykovou a štylistickou úrovňou, do ktorej premietol nielen dôkladnú znalosť cudzojazyčných reálií, ale aj vlastný vyprofilovaný umelecký rukopis. Takéto vnímanie funkcie prekladovej literatúry ho postavilo do jedného šíku s autormi, ktorých považujeme za priekopníkov moderného slovenského prekladu.

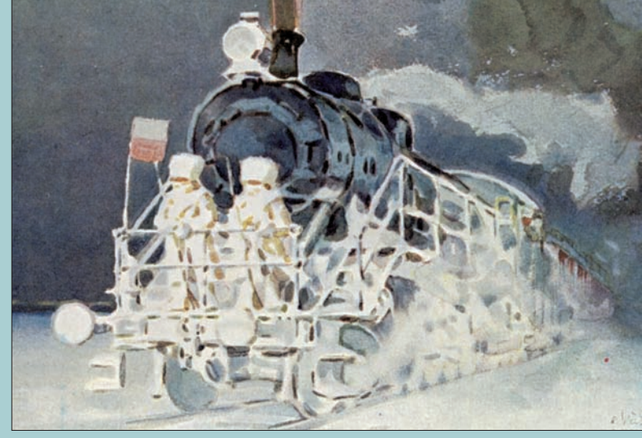

Cynickosť života a splatenie dlhu

Život zvykne občas bývať nielen bezohľadný a krutý, ale i poriadne cynický. Za systematickú fundovanú propagáciu ruskej kultúry a umenia si musel Gacek vytrpieť peklo na zemi. Tesne pred koncom druhej svetovej vojny – 5. apríla 1945 – ho zajala sovietska politická polícia NKVD a odviekla nevedno kam. Predchádzala tomu vskutku tragikomická okolnosť. Gacek sa dobrosrdečne ponúkol prichádzajúcim červenoarmejcom, že v prípade záujmu im môže robiť tlmočníka. Vojaci však nedokázali pochopiť, odkiaľ vie tento Slovák tak dobre po rusky... Sovietske bezpečnostné orgány obviňovali Gaceka zo špionáže na Veľvyslanectve Slovenskej republiky v Moskve, kde niekoľko mesiacov pôsobil, ako aj z voľakedajšej účasti v česko-slovenských légiách. Vraj vtedy bojoval proti sovietskej moci... Odsúdili ho na 10 rokov nútených prác v trestaneckých táboroch. Po útrpnej ceste sa s väzenským číslom 310 369 dostáva do lágrov v okolí Karagandy; mali krycie mená Lug-lag, Step-lag, Kar-lag... Gacekov život sa doslova zmietal medzi nádejou a beznádejou, medzi bytím a nebytím, smrťou. Vlastnú tvár a ľudskú dôstojnosť však ani v nepredstaviteľne krutých existenčných podmienkach nestratil. Na lepšie časy svitlo až po Stalinovej smrti. Do Dolného Kubína, kde žila najbližšia rodina, sa po strastiplnej desaťročnej anabáze a kalvárii vrátil na jar 1955. V roku 1963 Najvyšší súd Sovietskeho zväzu Gaceka „veľkoryso“ rehabilitoval. Keďže nebol sovietskym štátnym príslušníkom, odmietli mu vyplatiť čo i len rubeľ. Pôvodne ho zamýšľali „odškodniť“ za desať rokov nútených prác a straty zdravia jednou mesačnou mzdou... Nakoniec boľševici preplatili zlaté hodinky a ostatné ukradnuté veci sumou vo „výške“ 10 rubľov a 90 kopejok. Gacek s tým nesúhlasil a žiadal úplné odškodnenie, aké dostali príslušníci iných štátov, ktorí boli taktiež v ZSSR neoprávnene väznení (Francúzi, Američania, Nemci, Japonci). Po návrate zo stalinských lágrov preložil ešte niekoľko ruských literárnych diel. K systematickejšej prekladateľskej činnosti sa už však nedostal. Rukopisná pozostalosť, uložená v Literárnom archíve SNK v Martine, potvrdzuje, že Gacek bol kvalitný tvorca. Najmä jeho memoárová produkcia má vysokú umeleckú úroveň. Akoby aj nie, veď už za Sibírske zápisky získal v roku 1936 prestížnu krajinskú literárnu cenu M. R. Štefánika! V úvode sme už spomenuli, že v júli uplynulo 120 rokov od narodenia Mikuláša Gaceka. Vlani v lete si celý svet pripomenul storočnicu od vypuknutia Veľkej vojny. Matica slovenská sa rozhodla využiť uvedené jubileá na aspoň čiastočné splatenie dlhu našej kultúrnej verejnosti voči tomuto autorovi. Po takmer ôsmich decéniách tak konečne uzrelo svetlo sveta druhé vydanie Sibírskych zápiskov. Ide bezpochyby o pozoruhodné dielo, ktorému ani dlhý čas neubral na umeleckej i dokumentárnej hodnote a presvedčivosti.

Peter CABADAJ

(Uverejnené kolorované kresby, na ktorých česko-slovenskí legionári zobrazili sibírske reálie i svoje zážitky z čias prvej svetovej vojny, tvoria súčasť vzácnej kolekcie nachádzajúcej sa vo fondoch Matice slovenskej.)

Čas radosti, ale aj očakávaní a tajomstiev

Chvíle, na ktoré sa tešíme všetci azda po celý rok a deti na prstoch nedočkavo počítajú, koľkokrát sa ešte vyspia, kým prídu... Vianoce! Korenistá vôňa ihličia, sladká atmosféra domova, pohládzajúca blízkosť srdcu blízkych ľudí. Príjemné opojenie pocitom šťastia a tušenie veľkého tajomstva (nielen pod vysvieteným stromčekom). Na veľa spôsobov príjemné a krásne ich poznáme v horizonte dlhodobej súčasnosti. Aké však boli vo zvykoch našich predkov?! Veď napríklad dňom a nociam už od Lucie (13. decembra) až po Štedrý deň (24. decembra) pripisovali mimoriadny význam. Nečudo, ide o dni slnovratné a povery a nimi sprevádzané obyčaje mali veštebný a pranostický charakter...

Od tajomnej Lucie po voňavý Štedrý deň

Prirodzená zvedavosť odjakživa nútila ľudí zistiť, aký bude nastávajúci rok. Starosť o hospodárstvo i osud ich viedli k tomu, aby sa snažili rôznymi praktikami a magickými úkonmi dianie nastávajúceho roka ovplyvniť.
Od Lucie po Štedrý deň je dvanásť dní, čo pre hospodárov v minulosti predstavovalo 12 mesiacov roka. Každý deň starostlivo zapisovali počasie a zostavili si takto predpoveď na celý budúci rok. Na Luciu bolo veľkým hriechom a nešťastím zabiť pavúka, lebo prinášal do domu šťastie. Večer dávali statku chlieb s cesnakom a na prahu dverí do maštale robili cesnakom kríž, aby strigy nemohli odobrať kravám mlieko. Aj gazdiná jedla v ten večer cesnak, aby bolo ochránená od stríg na ceste do maštale. Pre dievčatá bol deň Lucie počiatočným dňom na rôzne čarovania týkajúce sa ľúbostného života. Večer varili pirohy, do ktorých vložili lístočky s chlapčenskými menami. Meno ich nastávajúceho bolo v tom, ktorý prvý vyplával na povrch. Večer bežali k plotu a každá priviazala svoju stužku na kôl, ktorého sa prvého dotkli so zavretými očami. Na druhý deň ráno sa išli pozrieť, aký bude ich nastávajúci. Ak stužka bola na rovnom kole, ich budúci by mal byť štíhly a urastený. Ak bola stužka na krivom, bol dievčaťu súdený aj muž takého vzrastu. Veľa ľudových zvykov sa viazalo priamo k Štedrému večeru. Napríklad na štedrovečernom stole muselo byť po troške zo všetkého, čo sa v hospodárstve urodilo. To bola snaha postarať sa o bohatú úrodu všetkého i v budúcom roku. Nohy stola gazda omotal reťazou, aby z domu neuletelo šťastie...

Zvyky a obyčaje z Polomky a Hrochote

Vianoce, ktoré sa označovali pojmom „kračun“, zahrňovali Štedrý deň, Viliju, teda Štedrý večer, Božie narodenie a Štefana, čiže 1. a 2. sviatok vianočný. Pred Štedrým dňom gazdinky upiekli tzv. vilijový chlieb a z toho istého cesta aj opekance. Na Štedrý deň ráno platil pre ženy zákaz vstupu do cudzieho domu. Nad stôl v kúte izby zavesili malú jedličku, ktorá tu ostala až do Hromníc (2. február). Ovešali ju na jarmoku kúpenými medovníkmi a ozdobami, ktoré deti povystrihovali z papiera. Na piest nasypali toľko kôpok soli, koľko ľudí malo sedieť pri večeri a položili ho pod stôl, kde ostal do Troch kráľov (6. január). Koho kôpka sa prvá rozpustila, mal aj prvý zomrieť...
Stôl prikryli bielym ľanovým obrusom, z ktorého potom na jar rozsievali ľan. Na roh stola položili „vilijový“ chlieb, ktorý v starších obdobiach predstavoval budúcu úrodu obilia, preto sa počas sviatkov nenačínal. Na jedenie dali na stôl ďalší bochník... Keď zaznel večerný zvon, všetci sa postavili k stolu a otec zapálil sviečku. Po spoločnej modlitbe dospelí vypili po pohárikuu hriatej pálenky a zasadli k stolu. Každý si urobil cesnakom na čele i zápästí znak kríža na ochranu pred strigami a jeden strúčik i zjedol. Menším deťom dali do úst trochu medu, aby boli dobré, väčším dievčatám urobili medom krížik na čelo, aby sa páčili. Po večeri si gazda naukladal na riečicu smidky chleba s cesnakom, niektorí aj opekance, a zaniesol do maštale statku, aby bol chránený pred strigami. Nič, čo bolo na stole, nesmelo vyjsť nazmar, a to nielen preto, že potraviny boli v minulosti vzácnejšie ako dnes a muselo sa nimi šetriť, ale aj preto, že ich považovali za posvätné, obdarené magickou silou. Pred polnocou sa išlo na „utiereň“. Ak dievča malo mládenca, odprevadil ju z kostola pred dom, kde bola pripravená drevená krhla. Mládenec s ňou utekal k potoku po vodu. Medzitým sa vrátili už aj domáci. Začínal sa nový deň, Božie narodenie. Podľa povery, ako rýchlo sa kto vrátil z kostola domov, taký šikovný mal byť na jar v práci. Mládenec doniesol vodu a zavinšoval. Ráno, skôr ako svitalo, chodili vinšovať malí chlapci. K jedlám, ktoré ostali od večera, pribudlo na obed i bravčové mäso, a to i v domoch, kde si ho v priebehu roka mohli málokedy dovoliť. Inak celý deň prebiehal ticho, každý sa zdržiaval doma a okrem najnevyhnutnejších úkonov pri príprave pokrmov a opatere domácich zvierat sa nesmelo nič robiť... Vianoce pripadajú na významný kultový deň našich pohanských predkov, na zimný slnovrat – 25. december. Oslavoval sa ako deň zrodenia Slnka, keď tma noci prestáva prevládať nad svetlom dňa. Tak ako na mnohých miestach, aj v Hrochoti v okrese Banská Bystrica boli prípravy v porovnaní s dnešnou dobou skromné. Vianočný stromček bol malý, zavesený na hrade nad stolom. Ozdoby tiež jednoduché: jabĺčka, kockový cukor alebo aj do pozlátok zabalené kúsky dreva a nejaké papierové ozdoby. Aj výber a príprava jedál boli neporovnateľne skromnejšie ako dnes. Významným vianočným jedlom boli opekance s makom, tvarohom alebo bryndzou. Pred nimi sa podávala kapustnica. Skôr výnimočne nejaký koláč – mrežovník, ale bez marmelády alebo ovocia. Obecní pastieri kráv a kôz chodili na Vianoce „s chreňovcí“. Boli to brezové, po celej dĺžke odvetvené, výmladky. Pastieri niesli pod pazuchou ich zväzok a chodili s nimi do rodín, ktorých dobytok pásli. Gazdiná vytiahla zo zväzku 3-4 prúty, pošibala nimi symbolicky pastierov a nadelila im odmenu. Po štedrovečernej večeri sa zvyklo chodiť spievať a vinšovať, na Božie narodenie sa tradovalo, podobne aj v iných našich dedinách, chodenie s betlehemom...

Drevená krása a symbol Vianoc

Betlehem – jeden z odvekých symbolov Vianoc. Svätá rodina obklopená ľuďmi i zvieratami v jaskyni, kde sa zrodil večný život. Tradíciu zaviedol sv. František z Assisi, ktorý na Vianoce 1223 pripravil v jaskyni blízko talianskeho mesta Greccio jasličky. Do nich uložili dieťa, k nemu postavil Máriu a Jozefa, oslíka... U nás sa prvé betlehemy objavili v 13. storočí. Neskôr v kostoloch vznikali gotické krídlové oltáre, najznámejšie asi sú drevené reliéfy narodenia Krista z okruhu Majstra Pavla v Kostole sv. Jakuba v Levoči. Baroko prinieslo honosné betlehemy v životnej veľkosti, k svätej rodine pribudli traja králi, anjeli i zvieratá okolo jasličiek. Keď panovník Jozef II. koncom 18. storočia zakázal betlehemy umiestňovať v kostoloch, ľudia si ich začali stavať doma. Pravdaže, vzhľadom na priam zrastenosť s materiálom, to boli predovšetkým betlehemy vyrezávané z dreva. Najkrajšie sú na strednom Slovensku, rezbárski majstri bývali zväčša v okolí banských miest a do svojich betlehemov umiestňovali množstvo pestro maľovaných postáv. Na severnom a východnom Slovensku zas dominovali jednoduchšie betlehemy, často prenosné, ktoré plnili svoj účel pri vianočných pochôdzkových hrách. Za mnohých tvorcov treba spomenúť aspoň známeho insitného rezbára Štefana Siváňa z Oravy, ktorého unikátnymi betlehemami sa môžete pokochať v Oravskej galérii v Dolnom Kubíne. Súčasnú obľúbenú líniu betlehemov reprezentujú monumentálne diela vystavené na námestiach väčších miest (napríklad Košice, Trnava a Žilina). Poznáme aj trvalo vystavené artefakty v kostoloch s pohybujúcimi sa časťami. Nájdete ich v Terchovej, unikátny Slovenský betlehem Jozefa Pekaru v Rajeckej Lesnej, jedinečný s baníckou tematikou láka aj do Banskej Štiavnice...

Banícka paráda pod Paradajsom

Tak veru, jeden z najmladších a zároveň najpozoruhodnejších betlehemov „sa rozložil“ v slávnom baníckom meste pod spomínaným kopcom. Radí sa medzi najväčšie drevené pohyblivé betlehemy a je unikátny aj zobrazenou ústrednou témou – baníctvom... V pozoruhodnom rezbárskom stvárnení a umeleckom priemete Ing. arch. Petra Chovana. Toto umelecké dielo, uložené v príjemných priestoroch jedného z domov neďaleko Radničného námestia, nápadito zobrazuje vývoj, históriu a tradície jedného z našich najkrajších historických miest. Aktuálne (pozor, ešte stále sa rozrastá!) rozmery betlehemu sú už teraz impozantné: dlhý je viac ako 21 m, široký 2,5 m a vysoký 3 m. Oživuje ho viac ako osem stoviek postavičiek, z ktorých asi polovica žije aj pohybom. Celá drevorezba banskoštiavnického betlehemu je s citom k historickým reáliám rozdelená hierarchicky. Základ tvoria malí (a v tomto prípade ešte menší!) permoníci, známi vládcovia podzemia, nad ktorými doslova tróni historický erb mesta. Nad nimi sú znázornené spôsoby stredovekého „kutania“ zlata a striebra vychádzajúce z autentických historických dokumentov. Vidíme napríklad povrchovú ťažbu i ryžovanie zlata, premývanie i vyvážanie rudy z bane. Nechýba „sálajúca“ hutnícka pec, výroba zlata a striebra či razenie mincí. Klepoce banský „gápel“ poháňaný konskou silou aj „rumpál“, spoznáme vetranie v bani.

V centre celého diania je samotný biblický motív: maštaľ a Ježiško, ktorému sa klaňajú traja králi a za nimi zástup pastierov i baníkov. Nad týmito motívmi sa rozprestiera majestátna panoráma Banskej Štiavnice s jej dominantami a najznámejšími stavbami. Čelný pohľad tvorí roztvorená hlavná štiavnická ulica a po nej kráča legendárny (a dodnes každoročne na jeseň úspešne oživovaný) Salamandrový sprievod na čele s pastierom nesúcim jaštericu. Za ním, vďaka dômyselnému hnaciemu mechanizmu, „mašírujú“ ďalšie postavičky. Povestné pre sprievod i mesto – radní, vedenie škôl i študenti, nechýba žartovný Nácko... Do stredu drevorezby autor umiestnil Námestie Sv. Trojice s morovým stĺpom, budovu prvej Banskej akadémie na svete, Kostol sv. Kataríny, radnicu a súsošie Panny Márie. Neďaleko sa týči Starý zámok, Klopačka, Piargska brána, pod ňou Kammerhof, niekdajšie sídlo komorských grófov a sídlo hlavnej banskej komory... Osobitý kolorit pôvabnému celku dodávajú krčmičky a v nich sa odohrávajúce banícke a študentské tradície, napríklad slávnostný banícky Šachtág (prijímanie nových členov do cechu). Na ľavej strane stojí Nový zámok, vidíme aj neúspešné obliehanie mesta Turkami. V pozadí sa čnie legendárne Sitno, pozoruhodný je rez banskými šachtami, v ktorých sa lopotia baníci, odčerpáva voda, priam počuť jej večné čľapotanie... V strede okolo nosného stĺpa pribudla najnovšia časť, ktorá predstavuje remeslá a remeselníkov. V spodnej časti premáva vláčik a nad ním usilovne pracujú sudári, korytári, kolesári, tesári, peciari, kamenári, tehliari, mlynári, pekári, cukrári, mäsiari. Nechýba dielňa fajkárov, výrobcov známych fajok „štiavničiek“...
Spomínané pohyblivé betlehemy sú sprístupnené po celý rok. Predsa však, keď si nájdete čas na návštevu práve vo sviatočné dni, neoľutujete. Umocníte sebe i svojim blízkym prežitie najkrajších sviatkov roka a čas radosti bude azda ešte radostnejší.

Pavol M. KUBIŠ a **Igor VÁLEK**
Foto: **Milan KOSEC** a **Igor VÁLEK**

OBHAJCA OSVEDČENÝCH ĽUDSKÝCH HODNÔT

(Pred sto rokmi sa narodil básnik Svetloslav Veigl)

V rokoch 2013 – 2016 uplynulo, respektíve uplynie sto rokov od narodenia viacerých básnických protagonistov Slovenskej katolíckej moderny. Najbližšie, počas vianočných sviatkov, si pripomenieme jubileum Svetloslava Veigla (narodený 24. 12. 1915 v Horňanoch), ktorý patrí medzi jej profilové osobnosti.

Sprava mladý Svetloslav Veigl s Rudolfom Dilongom (druhá polovica 30. rokov 20 storočia), mimochodom, v lete 2015 uplynulo 110 rokov od narodenia R. Dilonga

Pochádzal z mnohopočetnej roľníckej rodiny a pôvodne sa volal Ferdinand. Ako sedemnásťročný vstúpil v Trnave do františkánskeho rádu. Prijal reholné meno Klárus (Clarus), ktoré po celý život vo svojej literárnej činnosti užíval v poslovenčenej podobe: Svetloslav – oslavovateľ svetla. Kňazskú pastoračnú činnosť vykonával v Trnave, Abraháme a od roku 1975 v Kráľovej pri Senci, kde napokon aj zomrel.

Svetloslava do sveta poézie zasväcoval starší kolega – od reholnej sutany i tvorivého básnického pera – a blízky priateľ Rudolf Dilong. Prvé zbierky vydal Veigl už počas teologických štúdií (*Cestami vetrov*, 1938; *Výstup na horu Tábor,* 1939; *Menom ťa neviem osloviť,* 1941). Tieto v konečnom dôsledku vyznievajú ako pokus o moderné zobrazenie náboženskej poézie prostredníctvom postupov a smerov využívajúcich voľnú obrazotvornosť a dômyselné spojenie symbolizmu, poetizmu a meditatívnosti. Neskôr sa tvorca vo svojich knihách čoraz evidentnejšie odkláňal od predtým deklarovanej ideovej orientácie. V jeho poetike nastala zmena; píše jednoduché, zväčša krátke básne s pevným strofickým tvarom. Zámerne sa vyjadruje prostým spôsobom, aby bol myšlienkový obsah výpovede zjavný a zreteľný (knihy veršov *Kvety na troskách*, 1945; *Volanie diaľky, Láska smrť,* obe 1946). Posledne spomenutú zbierku označil renomovaný literárny kritik Jozef Bžoch za klenot slovenskej ľúbostnej lyriky. Po februári 1948, šokovaný z vývinu domácich pomerov (osobitne z násilnej likvidácie kláštorov a reholných spoločenstiev), sa básnik rozhodol dlhodobo mlčať. *„Až zákerná a otrasná vražda prezidenta USA J. F. Kennedyho spôsobila, že som musel uvoľniť ten zadrhnutý vzdych a začal som písať.“* Rezultátom bola pozoruhodná kniha *Mesto na návrší,* ktorá mohla vyjsť až v období dubčekovského politického odmäku (1968).

Od konca 80. rokov 20. storočia naplno vytryskla básnikova tvorivosť, pretavená do mnohých zbierok a výberov z poézie: *Jemu Jedinému,* 1990; *Hľadanie svetla,* 1991; *Zlatý kľúč,* 1992; *Rodinné rondely*, 1994; *Nebo na Zemi,* 1995; *Klopem a volám,* 1996; *Doma pod oknami,* 1997; *Plnosť času,* 2000; *Nerušte túto ružu,* 2000; *Svetelný periskop,* 2004; *Keď anjel spieva*, 2006... Svetloslav Veigl sa ani v diametrálne odlišných spoločenských podmienkach neodklonil od spirituálnej línie katolíckej moderny. Naopak, prirodzene na ňu nadviazal, kreatívne ju predlžoval a nanovo rozozvučal. Do epicentra svojej „neskorej“ poézie ešte výraznejšie premietol duchovnosť a akcentovanie života, obracajúceho sa od rozorvanosti k pokoju – k Bohu. Zároveň čoraz intenzívnejšie pociťoval a reflektoval hĺbkovú prepojenosť kňaza s básnikom, prevahu kňaza nad básnikom. Nevyhýbal sa však ani naliehavým aktuálnym témam. Chladným a indiferentným ho nenechala devalvácia univerzálnych kresťanských princípov, eskalácia politického napätia, zneužívanie moci, kult mamony... Ako vitalisticky založený človek a tvorca harmonizujúcej poézie, vždy odvážne vzdorujúci ranám osudu, pôsobivo ponúkal a obhajoval osvedčené ľudské hodnoty – pevné zázemie domova, vlastenectvo, lásku k blížnemu, pocit potreby tradičnej rodiny.

So Svetloslavom Veiglom odišiel 17. februára 2010 spoluzakladateľ a „posledný mohykán“ Slovenskej katolíckej moderny. Hoci takmer štyri desaťročia nemohol slobodne publikovať, zanechal po sebe úctyhodné básnické dielo so silným nadčasovým presahom a posolstvom. Takým, ktoré je príznačné aj v čase vianočnom, v čase, ktorý bol aj časom jeho zrodu a ktorý oslávil, ba priam „prevoňal“ majstrovskými a presvedčivými veršami...

Svetloslav Veigl: Vianočná

V jedličke vôňa pokory,
Betlehem – hviezda lásky.
Viera nám srdce otvorí
a strhne všetky masky.

Z neba prichádza Boží Syn,
prichádza Láska sama.
By na seba vzal ťarchu našich vín,
On synom človeka sa stáva.

Už v žiari hviezdy, mesiaca
rozžala láska sviatky –
jak svieca horiaca
sú otcovia i matky.

I deťom svietia očká už –
všetci sme malé deti,
chlapec i žena, dievča, muž,
keď v srdci láska svieti.

Do rúčky rúčku stúlime,
srdce do srdca hladko,
už nenecháme na zime
to naše Jezuliatko.

Peter CABADAJ
Foto: archív autora

Spisovateľova socha pred rodným domom v Jasenove spí pod snehom

Kukučínove vyznania v dni sviatočné

Celý december i vianočné dni majú v spoločenskom živote ľudí osobitný význam, odpradávna sú plné čara a poézie. Tých niekoľko dní od Štedrého – a či Dohviezdneho, ako sa tiež zvykne označovať, – večera až do Nového roku je obdobím, bez ktorého si detstvo a mladosť ani nevieme predstaviť. Je príhodný čas, stačí privrieť oči a sme tam... Už od rána jedinečnou atmosférou naplnený štedrovečerný deň sprevádzajú podmanivé melódie. Možno práve vtedy zazrieme na obrázku známy kút rodného kraja a zrazu sa nám zacnie. Ožijú spomienky. O čo živšie i nostalgickejšie sú spomienky tých, ktorí sú ďaleko od domova?! Nejeden raz sa zo svojho pôsobiska v Juhoslávii vracal na Slovensko lekár Matej Bencúr a spisovateľ Martin Kukučín v jednej osobe. Pri písaní listov priateľom, ale aj návštevami. Nikdy neprerušil kontakty so Slovenskom, s rodnou Oravou, srdcu milým Jasenovom. Spomína si na študentské pražské časy...

„Priblížili sa Vianoce... Na Štedrý deň som stretol môjho Janka. Bol upravený ako vždy a usmievavý, aj keď mu v jeho zimníčku, tiež nie bohvieakom ťažkom, nebolo práve najteplejšie. – Kde budeme večerať, Janko? – pýtam sa ho. Hneď mi vyložil, kde všade sa dá ísť... Veď tu nejde o to, aby si sa dobre najedol a napil, ale aby si pookrial; keď nemôžeš v kruhu rodiny, teda aspoň v teplom zákutí s blízkymi ľuďmi... Ja by bol najradšej, keby sa tak spojil celý národ, keby sme mohli spoločne večerať. No to sa nedalo previesť. Každý mal známosť, priateľov po meste, rozchytali si ich po rodinách. Tu som začal prehovárať môjho Janka, aby sme my dvaja spoločne večerali. V dobrej nálade dostali sme sa na jeho byt. Izba bola ešte menšia než moja, chodilo sa do nej cez kuchynku jeho pani. V kuchyni bolo horúco, do nosa nám udrela vôňa čerstvého pečiva, čo sa smažilo kdesi v rúre. Zato izbička môjho Janka bola ako ľadoveň. Nebolo čím dnes ráno zakúriť... Janko, žartujúc a štebotajúc veselo, ako to už on vedel, napravil mašinku, zažal špiritus, rozostavil poháre s dvoma kockami cukru, štrngajúc lyžičkami. O chvíľu vrela voda a izbou sa rozšírila vôňa čaju. V tom sa otvorili dvere a domáca pani vstúpila do izby. Bola červená, už či od horúčavy a či od rozpakov. Na stôl postavila tanier s buchtami vypečenými na červeno. V rozpakoch nám oznámila, že to je dar, aby sme probovali z jej koláčov...“

Práve na Štedrý deň 1927 (pol roka pred smrťou) sa Kukučín otvoreným listom prihovára z chorvátskeho Lipiku Slovákom takto: *„Štedrý večer. V tých časoch slovenské kozuby ešte svietili a hriali celú zimu, iba na Štedrý večer vyhasli akoby zabudnuté v tôni. Keď vyšla hviezda, stôl už bol prikrytý, na ňom sa zapálili slávnostné svetlá. Rodina sa zišla okolo neho hodovať a zhovárať sa. V srdciach sa zažali vatry lásky jedného k druhému. Rozkochaní okolo stola počúvali radostné posolstvo spod obloka: Čas radosti, veselosti... Ku slávnostnému stolu dostavili sa i tí, ktorí chodili šírym svetom, ako plátenníci, drotári, sklenári, brdári, voštinári. Ešte len i pilní, kupectvom zaujatí Brezovania a garbiari hľadali sa vrátiť z dlhých ciest domov na veľké slávnosti. Zíďme sa, Slováci, i teraz bratsky, už či bývame v zákutiach Tatier, alebo v cudzích krajoch šíreho sveta, z tejto alebo tamtej strany oceána. Zapáľme slávnostné svetlá, ale i vatry horúcej lásky k rodu. Hľadajme spoločným úsilím, či by sme si nemohli pripraviť ten Štedrý večer, ktorý by nás zviedol do hŕbky nielen mysľou, ale v skutočnosti, na rodnej hrude, ktorá, hoci chudobná a biedna, odplekala nás všetkých sťa milujúca matka i s bôľom vypravila do šíreho sveta... Na nej by sa našlo výživy a roboty pre všetkých. Zeme treba obrobiť a vyriadiť, čakajú na farmára, že by chovali i jeho, hoci sú nie také rozsiahle ako v Amerike, keby im venoval pilnosti a dômyslu, ako tam venuje svojej farme. Vychladnuté komíny fabrík volajú robotníka domov, aby vlial do nich nového života. Vyhasnuté vysoké pece a hámre volajú zmučeného Slováka, ktorý po cudzích peciach cedí krvavý pot. Nedotknuté dosiaľ bohatstvá ukryté v lone rodnej zeme volajú domov strhaného Slováka, ktorý vynáša čierne diamanty spod zeme pre cudzí priemysel. Prielohy a nevyužité kusy zeme volajú domov Slováka, hynúceho na plantážach smrtonosných pralesov a močiarov Argentíny a Brazílie...*

Je príhodný čas obzrieť sa za rokom v dňoch sviatočných. Keď si citované listy prečítajú dnešní mladí ľudia, zrejme si s úsmevom predstavia oné chvíle. V teple svojho domova ani mnohých starších nenapadne, že by sa takto k nim musel niekto prihovárať... Dnešné Slovensko je iné, no, žiaľ, spisovateľove listy nezostávajú len historickými dokumentmi, ale v mnohom pripomínajú dnešok.

Pavol M. KUBIŠ, Foto: **Igor VÁLEK**

ČINORODÝ ČLOVEK
Mišo Kováč-Adamov

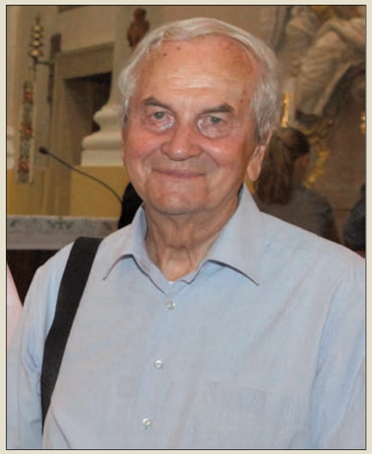

Čím by sme v 20. storočí boli bez Michala Kováča – Miša Kováča-Adamova –, ktorý sa 24. mája 2015 dožil v plnej sviežosti požehnaného veku osemdesiatich piatich rokov – čím by boli Matica slovenská, národná knižnica, kultúra, literatúra, divadlo, múzejníctvo, bibliografia, ale i muzeológia a teatrológia... Čím by bez neho bolo slovenské kresťanstvo a čím by bolo Slovensko?

Naznačené otázky sú správne: dotýkajú sa ťažiskových oblastí, do ktorých počas neobyčajne plodného života Michal Kováč takrečeno denne vstupoval. Ale pohyboval sa aj v mnohých ďalších sférach slovenského kultúrneho a umeleckého života. Rodák zo Zlatých Moraviec – milovník rodného kraja – sa slovenského „veľkého sveta“ dotýkal od útlych rokov: v Topoľčiankach, ktoré navštevoval, mal možnosť vídať letovanie prezidenta Tomáša G. Masaryka. Neskôr ako študent gymnázia a vysokoškolský študent literárnej a divadelnej vedy zblízka spoznal významné osobnosti slovenskej i českej kultúry a literatúry, ako aj bratislavského i pražského univerzitného života. Osud ho pozval do Martina v kritickom čase váženej a rešpektovanej Matice slovenskej, ktorú sa usiloval vtedajší komunistický politický režim manipulovať. Zlikvidoval jej spolkovú a vydavateľskú základňu práve tak, ako zničil celé storočie budovanú slovenskú spolkovitosť, a tým aj pevne vytvárané základy slovenského hospodárskeho, kultúrneho života a vedomia. Ak by do Matice slovenskej neboli v tom čase bývali prišli mladí a odvážni ľudia – a medzi nimi práve Michal Kováč, odkaz slobodnej a činorodej Matice slovenskej by sa bol sotva zapísal do sŕdc mladých generácií, ktoré po roku 1954 oddane budovali Slovenskú národnú knižnicu pod označením zlikvidovanej Matice slovenskej. Jestvujú o tom jedinečné dôkazy, z ktorých pri jubilejnej príležitosti vyberieme aspoň dva. Prvým z nich je storočnica Matice v roku 1963, ktorá predznamenala politický a spoločenský odmäk 60. rokov 20. storočia. Slovensko sa opäť raz, ako predtým mnohokrát zišlo v Martine a dôstojne spomínalo na staré dobré časy charakterného a obetavého matičného Slovenska. Podujatie sa uskutočnilo v originálnej koncepčnej a organizačnej réžii mladého, tridsaťtriročného Michala Kováča. Druhým môže byť veľkolepé pochôdzkové divadlo Miša Kováča-Adamova, ktoré nemalo páru v slovenskom divadelníctve: Matica v dejinách – Dejiny v Matici. Odohralo sa v roku 1988 v priestoroch Martina za účasti 3 000 hercov za mimoriadnej účasti nadšených divákov na všetkých kľúčových historických miestach mesta – tentoraz na počesť 125. výročia založenia Matice slovenskej... Niet lepšieho argumentu o rešpekte, ktorý v tom čase požívala Matica, a niet vhodnejšieho príkladu o spôsobe, akým bolo ešte pred štvrťstoročím možné osloviť matičnou myšlienkou Slovensko a Slovákov – podporiť a povzbudiť ich túžby za slobodou a kultúrou vzájomnosti.

Michal Kováč si podobne v rokoch 1993 a 1994 počínal aj ako správca Matice slovenskej. Pôsobil v tomto postavení krátko – približne jeden rok. Jeho spolupracovníci si vďačne pamätajú, koľko prekážok v sporoch s vtedajším Výborom MS musel prekonať, keď dôsledne bránil záujmy inštitučnej zložky, ktorú kompetentne riadil a navonok dôstojne zastupoval... Korektný štýl vtedajšej matičnej politiky, ktorým sa usiloval spájať a prepojiť Maticu slovenskú zvnútra, ako aj navonok, a to so všetkými relevantnými prúdmi a zložkami slovenskej kultúry, si získal vážnosť, narazil však na jednostranne orientovaný Výbor MS. Prišlo pyšné „poďakovanie“: po krátkom účinkovaní, pretože sa vedel principiálne vzoprieť, bol odvolaný... Napriek všetkému sa nevzdával, z „matičného života“ neodišiel, angažoval sa na mnohých miestach, ako lektor a posudzovateľ dramatických festivalov, najmä v oblasti ochotníckeho divadelníctva (Scénická žatva, Palárikova Raková, Gorazdov Močenok atď.). V neposlednom rade ako vážený predstaviteľ kultúrneho Martina v Rade národnej kultúry a tiež ako vysokoškolský učiteľ. Mohli by sme o významných činoch a počinoch Michala Kováča napísať mnoho dobrého. V jubilejnom článku sa nedá jeho doslova mohutné dielo a účinkovanie zaznamenať. No predsa nám treba pripomenúť aspoň jeho zásadný podiel na vybudovaní Pamätníka slovenskej literatúry – dnešného Literárneho múzea SNK. Bol jeho prvým riaditeľom. Normalizačné časy po roku 1968 ho surovo odvolali. No nevzdal sa. Tak ako Pamätník ako riaditeľ koncipoval, tak ho ako prostý pracovník vášnivo budoval. V normalizačných časoch sa stal rešpektovaným dramatikom. Pritiahlo ho bábkarstvo: v „bábkovom“ čase sovietskej okupácie dával prostredníctvom bábkových hier najavo odpor. Za všetky jeho bábkové hry pripomeňme legendárne Tekvičky. Na spôsob pochôdzkového divadla napísal viacero hier o významných udalostiach martinsko-slovenských dejín, napríklad o Onódskom sneme alebo Memorande národa slovenského... Napísal množstvo článkov, štúdií, významné bibliografie i vedecké monografie. Jubilujúcemu Michalovi Kováčovi, ktorý i vo vysokom veku činorodo pracuje, posielame vďačný pozdrav Martinčanov, Turčanov, Slovákov súcich na dobré slovo s váženým – emeritným pánom správcom Michalom Kováčom.

Miloš KOVAČKA
Foto: **Michal LAŠUT** a **archív**

Muž dobrý ako chlieb

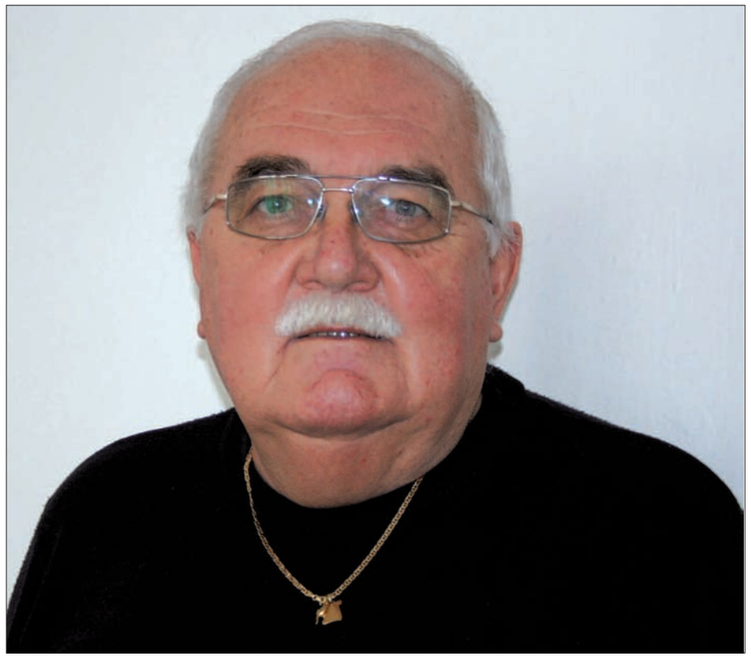

Na začiatok historka, príbeh založený na realite a odhodlaní, na ochote urobiť niečo dobré pre dobro celku. Keď sa v mestečku Šaľa v roku 1991 zrodila iniciatíva zorganizovať súťaž v prednese slovenských povestí, v kalendári bolo Mateja a tak vtedajší predseda Miestneho odboru MS MUDr. Svetozár Hikkel neváhal a súťaž nazval – Šaliansky Maťko. Aby toho nebolo málo, krátko predtým v (nielen) matičnej verejnosti čerstvo rezonoval dátum narodenia významného spisovateľa a matičného činovníka Jozefa Cígera Hronského, nuž súťaž získala do vienka aj priliehavý prívlastok – Šaliansky Maťko Jozefa Cígera Hronského. Za všetkým spomenutým treba, pravdaže, hľadať ľudí a v tomto prípade hlavne jedného človeka. Priam krstného otca myšlienky, samotnej súťaže a jej dlhoročnej realizácie – už spomenutého Dr. Hikkela.

Svetozár Hikkel sa síce narodil v niekdajšom kráľovskom aj baníckom mestečku Slovenská Ľupča, ale život a povinnosti ho priviedli do Šale pri rieke Váh. Popri lekárskej praxi vložil celý svoj život do činnosti Matice slovenskej azda na všetkých úrovniach jej života. Osobné danosti rozvinul do osobnosti manažéra, organizátora, dobrého rozprávača, spoločenského človeka. Rozdávajúceho sa pre všetkých. Nebolo azda širšieho spoločenského a či kultúrneho podujatia čo i len okrajovo spojeného s Maticou, kde by nedoniesol minimálne jeden bochník čerstvého chleba s logom našej najstaršej kultúrnej ustanovizne a či s vyobrazením slovenského štátneho znaku. Nomen, omen! – Človek dobrý ako dobrý slovenský chlebík. Stál, ak sa dalo, tak aj mimoriadne aktívne, pri rozhodujúcich historických a štátoprávnych chvíľach národa: pri prijímaní deklarácie o zvrchovaní SR, pri podpise zákona o novej Ústave pri vyhlasovaní nezávislosti, ale aj pri vianočnom posolstve zo stredu Európy na Kremnických Baniach a či pri sadení lipy ústavy v Šali. Skrátka, nechýbal tam, kde potrebovali povzbudiť a nadýchať sa toľko potrebného kyslíka národnej hrdosti.

Svetozár Hikkel je osobnosť, ktorá je natrvalo zapísaná nielen do dejín Šale a Matice slovenskej, ale aj do moderných dejín celej Slovenskej republiky. Ako minule uviedli matičné SNN: *„Je veľa príkladov, keď si Matica adoptuje človeka, ale takých, keď si konkrétny človek adoptuje Maticu, býva skutočne málo.“* Hikkelova zmysluplne využitá energia a činy, ktoré za ňou stoja, ho právom delegovali aj na udelenie vyznamenania prezidenta Slovenskej republiky. Skromný, priateľský človek širokého srdca a nezištný vlastenec so živými koreňmi matičiara 19. septembra oslávil svoje sedemdesiatiny. Do ďalších rokov mu prajeme ešte veľa zdravia, nezlomnú silu, úprimnú radosť a hojnosť šťastia!

Ešte myšlienka na uzavretie kruhu nášho príbehu a gratulácie. Súťaž Šaliansky Maťko J. C. Hronského sa od svojho vzniku vyprofilovala na celoslovensky významnú a uznávanú. Pravdaže, potrebnú, veď generácie mladých Slovákov sa aj cez príbehy predkov učia prirodzenému vlastenectvu. Postoju mimoriadne dôležitému pre ich osobné zrenie a napredovanie aj celého národného organizmu. Aj za to patrí Sveťovi (tak ho azda volajú všetci, čo ho len trochu poznajú) Hikkelovi veľká vďaka!

Redakcia, Foto: **archív**

Najväčšie športové radosti roka 2015

Slovenskí športovci – tak jednotlivci, ako aj kolektívy – aj v práve sa končiacom roku predviedli niekoľko výkonov a dosiahli výsledky, ktoré potešili nielen srdce fanúšikov konkrétneho zápolenia, ale takpovediac pohladkali aj dušu celého národa. Veď koho nenapĺňa pohľad hrdosti pri pohľade na slovenskú zástavu dvíhajúcu sa nahor a či pri tónoch a slovách národnej hymny, ktoré sú súčasťou každého oceňovacieho ceremoniálu?! Na tejto dvojstrane sa bližšie pristavíme pri dvoch takýchto dlhodobých „okamihoch“ a ich aktéroch...

Táto zostava naštartovala víťaznú sériu

Futbalová radosť s chuťou postupu

Ruku na – futbalové a fanúšikovské – srdce. Koľkí z nás by pred začiatkom kvalifikácie na Majstrovstvá Európy vo futbale 2016 vo Francúzsku boli povedali, a či si len niekde pre vlastné potešenie zašepkali, že po jej konci budeme dvíhať ruky nad hlavu a strojcov reprezentačného futbalového šťastia ospevovať víťaznými chorálmi?! Celý kolektív pevne zomknutý okolo realizačného tímu vedeného trénerom Jánom Kozákom. Možno by na zrátanie takýchto optimistov stačili prsty oboch rúk. A predsa sa pomaly zabúdaná radosť z MS v Južnej Afrike vrátila k nám na ihriskách európskeho kontinentu. Pevný základ postupového triumfu futbalisti postavili už v roku 2014. Počas neho zvíťazili až vo ôsmich z deviatich zápasov, keď zdolali aj takých zdanlivo nezdolateľných súperov, akými sa zdali byť Španielsko a či Ukrajina. Všetko dobre rozbehnuté dotiahli na jeseň tohto roku do úspešného konca. Aj rečou štatistík je zrejmé, že slovenský tím má za sebou dva najúspešnejšie roky v celej histórii, aspoň čo sa týka výsledkov. (História hovorí, že rovnocenný je len rok 2006 s poltuctom výhier, jednou remízou a dvojicou prehier.) V roku 2015 nám prakticky nevyšiel len jediný zápas –Bielorusku sme podľahli pri jednom z postupových mečbalov 0 : 1. Dovtedajšou narastajúcou istotou vtedy trochu zatriasla psychika, tlak, ktorý doľahol na mužstvo. Hráči totiž až príliš chceli zápas vyhrať a postup na ME 2016 oslavovať doma, pred plnými tribúnami. Na doslova domácom štadióne pod žilinským Dubňom, ktorý sa v tejto kvalifikácii zmenil zo smolného na triumfálny. Ďalším zvlášť náročným bol aj remízový zápas s Ukrajinou. Tréner Kozák naň spomína: *„Zvládli sme ho, bod, ktorý sme získali, nás postavil do výhodnej pozície. Mali sme situáciu vo vlastných rukách a už som vedel, že postúpime.“* Aj posledné dva jesenné zápasy potvrdili víťaznú vlnu a silu kompaktného mužstva. Po trnavskom triumfe nad Švajčiarmi (3 : 2) vyhralo nad Islandom 3 : 1, hoci sme po prvom polčase prehrávali 0 : 1. Prišiel obrat a zjavný herný krč vystriedala uvoľnenosť a napokon prišiel aj zaslúžený skandovaný potlesk. Po dvojzápase tréner Kozák na výzvu denníka Pravda, aby narýchlo zhrnul rok 2015, ktorý priniesol slovenskému futbalu dovršenie historického postupu na ME, povedal: *„Bol to výsledkovo ‚slušný‘ rok. Prehrali sme len doma s Bieloruskom, čo ma mrzí, a ešte predtým v Španielsku. Tam sme však podľahli jednému z najsilnejších tímov na svete. Španielov by som rozhodne nechcel za súpera ani na majstrovstvách Európy. Z pohľadu postupu bol pre nás najdôležitejší domáci zápas s Ukrajinou, z ktorého remíza nám v konečnom účtovaní veľmi pomohla. Celkovo sme uhrali zápasy, ktoré sme potrebovali uhrať...“* Kozák z pohľadu výkonov počas celého roka vysoko ocenil Mareka Hamšíka: *„Bol kľúčovým hráčom našej reprezentácie na ceste na európsky šampionát. Dlhodobo pristupuje zodpovedne k svojim úlohám a na trávniku vydáva zo seba všetky sily. Len aby sa nezranil a zostal zdravý!“* Súboj s Islandom bol pre futbalovú reprezentáciu vo viacerých smeroch rozlúčkový. Zakončila ňou úspešný rok, ale aj dlhodobé domáce pôsobenie v Žiline. V najbližšej kvalifikácii na MS 2018 už hlavný stan bude predstavovať vynovený štadión v Trnave. Najbližšie sa mužstvo stretne až v marci a Kozák by rád odohral v tomto jedinom jarnom termíne dva zápasy. Ešte krátky pohľad do štatistík. Tie prezrádzajú, že v drese s dvojkrížom na trojvrší v roku 2015 reprezentovalo 28 hráčov. Vo všetkých deviatich zápasoch nastúpil len jediný – Róbert Mak a stal sa aj najlepším strelcom so štyrmi gólmi. Viac si zahral len Tomáš Hubočan, ktorý chýbal iba v príprave s Islandom, no osem ich zvládol bez striedania, čo predstavuje 720 minút. Za ním je Hamšík so 633 minútami a trojicou dôležitých gólov, veď všetky takéto jeho strely napli sieť za súperovými brankármi práve v kvalifikácii! Od 12. decembra po parížskom žrebe už slovenskí futbalisti a všetci, čo im držíme palce, poznáme mená súperov na ME 2016. Stalo sa tak tesne po uzávierke tohto čísla nášho magazínu. Tak či onak – futbalisti nám celý rok robili veľkú radosť a pevne veríme, že v tomto trende budú pokračovať aj na budúci rok vo Francúzsku!

Majster sveta v priamom prenose RTVS

Majster sveta so silným posolstvom

Dlho sme to vedeli a končiaci sa rok to potvrdil: na Slovensku máme jedného z najlepších svetových cyklistov súčasnosti. Samozrejme – Petra Sagana! Pozrime sa bližšie na trojicu úspechov, ktoré nás oprávňujú na tokéto tvrdenie. Na spoločnom šampionáte Slovákov a Čechov v rodnej Žiline sa Peter v júli postavil na najvyšší stupeň dvakrát. Najskôr sa premiérovo stal slovenským šampiónom v časovke a potom suverénne zvíťazil aj medzi jednotlivcami, keď v koncovke 199 km dlhých pretekov predviedol sólojazdu. Priam sa zdalo, akoby si čosi skúšal do budúcnosti... V polovici augusta sme po predchádzajúcich troch týždňoch pretekania mohli radostne konštatovať, že Peter dosiahol štvrté víťazstvo v bodovacej súťaži na Tour de France. Okorenené skutočnosťou, že zelený dres mu v Paríži po poslednej etape obliekli pri všetkých štyroch účastiach na „starej dáme“ svetovej cyklistiky! Mimochodom, súťaž vypisujú od roku 1953, zatiaľ je rekordérom Nemec Zabel, ktorý vyhral šesťkrát po sebe (1996 až 2001), no Sagan má všetky predpoklady tieto historické štatistiky prepísať. Zatiaľ môžeme zaknihovať, že sa vyrovnal na druhom mieste historickej bilancie S. Kellymu a už je lepší ako napríklad legendárny E. Merckx! *,,Som rád, že som opäť získal zelený dres. Tento rok som mal inú úlohu ako v minulých ročníkoch* (pomáhať Contadorovi – pozn. I. V.). *Teším sa, že sa mi ho podarilo obhájiť. Tento rok bola Tour veľmi náročná, štartoval som štvrtýkrát a ťažší ročník ako tento som nezažil. Snažil som sa podávať čo najlepšie výkony. Každý rok je zisk zeleného dresu niečím výnimočný, iný. Tentoraz som oň od začiatku bojoval s Greipelom, napokon som bitku vyhral,“* povedal v rozhovoroch pre RTVS Sagan, ktorý skončil celkovo v piatej desiatke. Dvadsaťpäťročný Žilinčan patril medzi najväčšie osobnosti 102. ročníka Tour. V najlepšej desiatke skončil v jednotlivých etapách desaťkrát, päťkrát bol druhý! Strieborné priečky sú mu na Tour priam akoby súdené, stál na nich doteraz už šestnásťkrát! Zelený „silver“ Peter... Ukazovateľom stability je fakt, že celkovo sa na Tour dostal 45-krát do Top 10. A to ešte organizátori pred štartom ročníka zmenili systém bodovania, ktorý mal zvýhodniť čistokrvných šprintérov a tak trochu znevýhodniť práve Petra. Ten sa však vyrovnal aj s touto zmenou. Aj keď v jeho novom tíme Tinkoff-Saxo nebolo pred začiatkom víťazstvo v bodovacej súťaži prioritou. Jediným negatívom bolo, že sa mu nepodarilo vyhrať jednu z etáp. Mal k tomu často veľmi blízko, ale napokon akoby doplatil práve na svoju univerzálnosť. Kým súperi sa sústredili na vybrané etapy, Peter bojoval o čo najlepší výsledok prakticky v každej. Predsa však spomínaný žilinský „nácvik“ sóla v závere pretekov a univerzálnosť priniesli najväčší úspech v preteku najdôležitejšom! Po strhujúcom finále a ďalšej sólovej jazde (spomínate si na Žilinu?!) sa 27. septembra Peter Sagan po víťazstve na MS v americkom Richmonde obliekol do dúhového dresu najlepšieho cyklistu sveta! Vynikajúcou bodkou bola triumfálna „jazda“ po preplnenom centrálnom námestí v rodnej Žiline, balóniková fiesta, počas ktorej sa jeho meno a úspechy skloňovali často a zaslúžene hlasno. Meno Peter Sagan znelo priam ako hymna. A či ako symbol vytrvalosti, ale aj zrenia človeka, ktorý rozumie zdravému vlastenectvu a aj ako populárny športovec si je vedomý dosahu svojej popularity a dokáže ju zužitkovať na pozitívne posolstvá. Dôkazom bola aj jeho odpoveď počas tlačovej konferencie v priestoroch radnice. Na podnet magazínu SLOVENSKO sa vrátil k prvým slovám po víťazstve, keď sa do kamier celého sveta vyjadril v tom zmysle, že sa ľudia musia zmeniť: *„... zamýšľam sa nad životom a nad svetom najmä preto, kam to všetko speje. Podľa mňa ľudstvo preskočilo svoju dobu a nevieme žiť v terajšej dobe. Všetko sa zrýchľuje, nikto nemá čas, všetci robia a vybavujú len e-maily, mladí ľudia sú stále iba na telefóne, keď by sa mali rozprávať medzi sebou, tak si esemeskujú. Je veľa médií, ktoré vydávajú nepravdivé informácie a ľudstvo potom číta, čo je v novinách, a myslí si, že je to pravda. Sme takí hlúpi, že nevieme čítať ani medzi riadkami... Mnoho ľudí túži po moci, po peniazoch, potom to speje niekam, kde to neprospieva nikomu. Ľudia si prestali pomáhať. Je to všeobecný problém... Netvrdím, že všetci, ja som sa stretol aj s dobrými ľuďmi, ktorí mi pomohli, a vážim si to.“* Slová, nad ktorými sa treba zamyslieť! Čas medzitým pokročil a Peter Sagan so sympatickou Katkou vytvorili manželský pár. Nech im teda jazdí aj tento „dvojbicykel“ aspoň tak dobre ako Petrovi jeho pretekársky!

Igor VÁLEK
Foto: **autor** a **Pavol ĎURČO**

Saganovi prišli osobne gratulovať tisícky fanúšikov

Pokojné prežitie vianočných sviatkov,
čistú lásku v srdci, veľa mieru v duši,
radostnú veselosť v mysli i zdravie v tele,
ako aj každodenné osobné šťastie
a pracovné úspechy v celom roku 2016!

ISSN 0231-7303
9770231730007 12